

Marius Wulvik

Utenfor opptrakkede stier

En studie av norsk assistert immigrasjon til New Zealand mellom 1870 og 1876

Masteroppgave i historie

Trondheim, våren 2013

Utenfor opptråkkede stier

En studie av norsk assistert immigrasjon til New Zealand mellom

1870 og 1876

Marius Wulvik

Trondheim

Våren 2013

Masteroppgave i historie

Institutt for historie og klassiske fag

NTNU

Forsidebilde hentet fra <http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Norsewood> 20.05.13

Forord

Etter seks år ved NTNU som student er det nå på tide å takke for seg. Det har vært seks flotte år og spesielt de siste to årene som masterstudent i historie har vært utrolig lærerike, jeg ville aldri vært de foruten. Likevel er det med en viss tilfredshet at jeg sier takk for meg til NTNU og kaster meg ut i arbeidslivet.

Først av alt vil jeg takke min veileder Ida Bull som allerede før jeg kom inn på masterprogrammet viste entusiasme for prosjektet, og oppfordret meg til å starte arbeidet. Jeg er henne stor takk skyldig for alle timene hun har lagt ned i kyndig veiledning.

Det var meget lærerikt å tilbringe fire måneder i New Zealand høsten 2012. Oppholdet var en unik mulighet til å skrive på oppgaven med både litteratur og arkivmateriale lett tilgjengelig. Takk til alle kiwiene, både folk, frukt og fugl som gjorde oppholdet minneverdig! En spesiell takk til Gareth Winter og Jenny Davidson ved Wairarapa Archive i Masterton og de ansatte ved nasjonalarkivet i Wellington for god hjelp.

Videre er det på sin plass å takke alle andre som på en eller annen måte har bidratt til at oppgaven har vært mulig å skrive. Takk til Kari Vikerhaugen og Hans Eirik Aarek for utlån av litteratur og gode råd i den kritiske første fasen av prosjektet. Videre takk til alle på 6393, spesielt Alen Telarević og Anders Askim, for utallige faglige diskusjoner, ufaglige meningsutvekslinger og minneverdige kaffepauser. Også takk til min mor for korrekturlesing mot slutten av skriveprosessen.

Sist, men ikke minst, takk til Marte for å ha holdt ut med meg og alle mine særegenheter gjennom hele studietiden!

Alle feil, mangler og svakheter ved oppgaven er, naturlig nok, ene og alene mine egne.

Marius Wulvik

Trondheim, mai 2013

1. INNLEDNING	1
1.1. OPPGAVENS TEMA, PROBLEMSTILLING OG BEGRENSNINGER	1
1.2. HVORFOR SKRIVE DENNE OPPGAVEN?	2
1.3. HISTORIOGRAFI	3
1.4. KILDER	6
1.4.1 TRYKTE KILDER	6
1.4.2 UTRYKTE KILDER	7
1.5. TEORI OG METODE	9
1.6. BAKGRUNN FOR EMIGRASJONEN TIL NEW ZEALAND	12
1.6.1. DEN EUROPEISKE OPPDAGELSEN AV NEW ZEALAND	12
1.6.2. EUROPEISK EMIGRASJON TIL NEW ZEALAND, 1840-1870	12
1.6.3. NORSK EMIGRASJON TIL NEW ZEALAND FØR 1870	14
1.6.4. NORSK MASSEEMIGRASJON TIL USA FRA 1866	15
1.6.5. AMERIKAFEBEREN SLÅR ROT	16
1.6.6. HVEM BLE SMITTET AV AMERIKAFEBEREN?	17
1.6.7. HVORFOR EMIGRERTE DE?	19
1.7. OPPGAVENS OPPBYGNING	20
2. NORDMENN SOM ASSISTERTE EMIGRANTER	21
2.1. INNLEDNING	21
2.2. NORSKE EMIGRANTER TIL NEW ZEALAND	21
2.3. EMIGRASJONEN BLIR SATT I SYSTEM	27
2.4. OPPSUMMERING	29
3. HVORFOR ØNSKET NEW ZEALAND NORSK IMMIGRASJON?	31
3.1. INNLEDNING	31
3.2. <i>IMMIGRATION AND PUBLIC WORKS ACT OF 1870</i>	31
3.3. HVORFOR ØNSKET NEW ZEALAND NORSK IMMIGRASJON?	32
3.4. DE NORSKE AGENTSLSKAPENES ROLLE	35
3.4.1. GENERALAGENTURETS AVTALE MED DE NORSKE SELSKAPENE	35
3.4.2. REKRUTTERINGEN	36
3.4.3. INFORMASJONSARBEID	39
3.5. MYNDIGHETENS ROLLE I FORBINDELSE REISE OG ANKOMST TIL NEW ZEALAND	41
3.6. KONTROVERSER OG MOTSTAND MOT NORSK IMMIGRASJON TIL NEW ZEALAND	41
3.7. NORSK EMIGRASJONEN TIL STILLEHAVET – ET UNIKT TILFELLE?	46
3.8. OPPSUMMERING	47
4. HVEM VAR DE NORSKE EMIGRANTENE?	49
4.1. INNLEDNING	49
4.2. EMIGRASJONENS KVANTITATIVE OMFANG	49

4.3.	HVEM VAR DE NORSKE EMIGRANTENE?	52
4.3.1.	DE NORSKE EMIGRANTENE – KORT OPPSUMMERT	53
4.3.2.	UNDERSØKELSEN	54
4.3.3.	DE NORSKE EMIGRANTENE – GEOGRAFISK BAKGRUNN OG FLYTTEMØNSTER.....	54
4.3.4.	DE NORSKE EMIGRANTENE – YRKE OG FAMILIEFORHOLD	57
4.3.5.	EMIGRANTENE TIL NEW ZEALAND SAMMENLIGNET MED ANDRE NORSKE EMIGRANTER.....	61
4.4.	OPPSUMMERING	64
5.	<u>NORDMENNENE I NEW ZEALAND</u>	67
5.1.	INNLEDNING	67
5.2.	REISEN	67
5.3.	NORDMENN I <i>SPECIAL SETTLEMENTS</i> PÅ NORDØYA	69
5.3.1.	ANKOMSTEN	72
5.3.2.	DET FØRSTE ÅRET I NORSEWOOD OG DANNEVIRKE	73
5.3.3.	LIVET I <i>SPECIAL SETTLEMENT</i>	76
5.4.	NORSEWOOD OG DANNEVIRKE FREM MOT I DAG	82
5.5.	UTENFOR <i>SPECIAL SETTLEMENTS</i>	83
5.6.	INTEGRASJON OG ASSIMILERING	85
5.7.	TILBAKEMIGRASJON OG VIDERE FLYTTING	88
5.8.	OPPSUMMERING	89
6.	<u>HVORFOR AVSLUTTET NEW ZEALAND ALL IKKE- BRITISK IMMIGRASJON?</u>	91
6.1.	INNLEDNING	91
6.2.	HVORFOR BLE IKKE- BRITISKE IMMIGRASJON AVSLUTTET?	91
6.2.1.	ØKT BRITISK IMMIGRASJON	91
6.2.2.	LAVERE ETTERSØRSEL ETTER SKANDINAVISKE IMMIGRANTER I PROVINSENE	93
6.2.3.	PROBLEMER MED DE IKKE- BRITISKE IMMIGRASJONSKONTRAKTENE	94
6.2.4.	ØKT MOTSTAND MOT IKKE- BRITISK IMMIGRASJON OG IMMIGRASJONSPOLITIKKEN	95
6.4.	OPPSUMMERING	96
7.	<u>OPPSUMMERING</u>	97
7.1.	KONKLUSJONER	97
7.2.	VIDERE FORSKNING	100
8.	<u>PRIMÆRKILDER</u>	101
9.	<u>LITTERATUR</u>	105
VEDLEGG		109

1. Innledning

Av alle emigrasjonsmål for norske emigranter på 1870- tallet var New Zealand blant de fjerneste og minst kjente. Den tynt befolkede britiske kolonien i det sørlige stillehav var dominert av britiske immigranter som hadde ankommet i stadig større antall fra 1840. Likevel var immigrasjonen ansett som utilstrekkelig av koloniens myndigheter. Fra 1870 ble det iverksatt et større prosjekt for å øke innbyggertallet i kolonien. Dette åpnet for at også norske emigranter kunne få subsidiert reise til kolonien, om de oppfylte kravene myndighetene stilte. Rekrutteringen av norske emigranter til New Zealand startet i 1870 og varte frem til 1876. I løpet av denne perioden ankom mellom 950 og 1000 nordmenn New Zealand gjennom den myndighetsstyrte assisterte immigrasjonen.

De norske emigrantene kom i all hovedsak fra små bygder på Østlandet samt byene Kristiania og Fredrikstad. Mange hadde erfaring fra skog- og jordbruksarbeid, noe som var etterspurt av provinsmyndighetene i Hawke's Bay og Wellington på Nordøya.¹ Innlandet av provinsene var dekket av dype skoger og få, om noen, europeere hadde etablert seg der tidligere. Ved å rekruttere norske emigranter og bosette dem i egne settlement i skogområdene håpet myndighetene at innlandet, med tiden, ville bli mer attraktivt for andre immigranter. Samtidig ville nordmennene utgjøre en kilde til lett tilgjengelig arbeidskraft. Dette var en forutsetning for å lykkes med den storstilte utbyggingen av infrastruktur myndighetene planla i innlandet av Nordøya.

Selv om rekrutteringen av norske emigranter var ansett som relativt vellykket i New Zealand, ble den avsluttet allerede i 1876. Bakgrunnen var at behovet for norsk immigrasjon hadde sunket betraktelig. Myndighetene avgjorde da at koloniens behov for immigrasjon kunne dekkes av den økende britiske immigrasjonen til New Zealand. Et spesielt kapittel i norsk emigrasjonshistorie var dermed over.

1.1. Oppgavens tema, problemstilling og begrensninger

Temaet for oppgaven er norsk assistert emigrasjon til New Zealand fra 1870 til 1876. Temaet har tidligere blitt behandlet av flere forfattere, men ikke med det samme snevre tidsperspektivet jeg har valgt, eller innenfor den akademiske sjanger i nyere tid. Tidligere litteratur som har omhandlet temaet har også hatt en tendens til å fokusere utelukkende på kildemateriale fra enten New Zealand eller Norge. For å føre forskningen videre ønsker jeg å kombinere kildemateriale fra begge land. Målet er å skrive en oppgave med større bredde i kildemateriale enn tidligere litteratur på temaet.

¹ For kart over provinsene i New Zealand, se vedlegg 2.

New Zealand ble i 1840 offisielt en britisk koloni, og var preget av at immigrasjonen var dominert av britiske immigranter. Immigrasjonens karakter fikk fra 1870 større nyanser da koloniens immigrasjonsmyndigheter i større grad gikk utenfor Storbritannias grenser for å rekruttere emigranter. Overgangen danner grunnlaget for hovedproblemstillingen jeg ønsker å undersøke i oppgaven: *Hvorfor ønsket New Zealand norsk immigrasjon på 1870- tallet, hvem emigrerte dit og hvordan gikk det med dem?* I tillegg er to relevante underproblemstillinger: *Hva var omfanget av den norske assisterte emigrasjonen til New Zealand?* og *Hvorfor avsluttet New Zealand rekrutteringen av norske emigranter i 1875- 76?*

I forbindelse med oppgaven er det to viktige begrensinger jeg ønsker å presisere; tid, og hva begrepet *assisterte* norske immigranter innebar. Til forskjell fra sammenlignbare oppgaver som har omhandlet norsk emigrasjon til andre uvanlige emigrasjonsmål som Sør-Afrika, Argentina og Australia har jeg valgt en meget kort tidsperiode for min oppgave.² Valget om å fokusere på en kort tidsperioden kom som et resultat av at emigrasjonen til New Zealand var forsvinnende liten før 1870, og sank raskt etter 1876. Kun for den valgte perioden var emigrasjonen målbar og samtidig veldokumentert i de norske emigrantprotokollene.

Begrepet *assisterte immigranter* omfatter kun emigranter som var rekruttert av norske agentselskap på vegne av immigrasjonsmyndighetene i New Zealand og reiste på en subsidiert billett til kolonien. Grupper som dermed er utelukket, og ikke vil bli omfattet av oppgaven, er sjømenn som gikk i land og nordmenn som reiste til New Zealand fra eksempelvis Australia eller Nord- Amerika. Det har i enkelte tilfeller vært vanskelig å vurdere hvem av de skandinaviske emigrantene som var norske, spesielt i kildematerialet fra New Zealand som hyppig benytter betegnelsen *skandinaver*. Der det har vært mulig å finne ut har jeg benyttet nasjonaliteten til emigrantene fremfor denne samlebetegnelsen.

1.2. Hvorfor skrive denne oppgaven?

Nils Olav Østrem skriver i *Norsk utvandringshistorie* at emigrasjonen til Australia og New Zealand er felt hvor det er ønskelig med mer forskning.³ Australia har riktignok fått mer oppmerksomhet de siste årene og har blant annet vært temaet i to masteroppgaver.⁴ Emigrasjon til New Zealand har derimot ikke fått den samme mengden oppmerksomheten.

² Lars Leistad, *Fra Gloppen til Melbourne: norsk innvandring til Australia i et innvandringspolitisk perspektiv*, NTNU, Hovedoppgave i historie 1998; Lars Aase, *Migrasjon, misjon og mammon: en nærstudie av sørlandsk utvandring til Sør-Afrika i perioden 1849-1920*, Universitetet i Agder, Masteroppgave i historie, 2010; Kristian Botten Pedersen, *Med akevitt til biffen - norsk immigrasjon til Argentina 1880- 1930*, Universitet i Bergen, Masteravhandling i historie 2010.

³ Nils Olav Østrem, *Norsk utvandringshistorie*, Oslo 2006: 112.

⁴ Leistad, *Fra Gloppen til Melbourne: norsk innvandring til Australia i et innvandringspolitisk perspektiv*, 1998. og Fredrik Larsen Lund, *A Norwegian waltz: Norwegian immigration and settlement in Queensland, 1870-1914*, Masteroppgave i historie, Universitetet i Oslo 2012.

På bakgrunn av dette mener jeg at det er behov for denne oppgaven.⁵ Årsaken til at det ikke tidligere har blitt forsket på temaet kan trolig forklares med at kildematerialet er spredt mellom to land og at det frem til nylig ikke vært verken digitalisert eller lett tilgjengelig. Nå er derimot mye av dette materialet tilgjengelig på internett, og dermed lett tilgjengelig for enhver. Samtidig har jeg hatt muligheten til å reise til New Zealand for å oppleve både landet, folket og kulturen, noe som har vært en spesiell motivasjon for å skrive denne oppgaven. Som et resultat av den mangelfulle forskningen på temaet vil oppgaven bære preg av at jeg ikke har hatt muligheten til å gå i dybden på alle felt. Jeg mener at det viktigste, på grunn av forskningsstatusen, er å skrive en oppgave som gir oversikt og innsikt i den norske emigrasjonen til New Zealand i perioden. Det kan danne grunnlaget for at andre kan gå mer i dybden på tema som er overfladisk behandlet i denne oppgaven. Forslag til videre forskning er presentert i kapittel 7.

1.3. Historiografi

Den mest aktuelle akademiske avhandlingen om den norske immigrasjonen til New Zealand er James Wightman Davidsons, *The Scandinavians in New Zealand*.⁶ Hovedårsaken til at avhandlingen er interessant for min oppgave er at den ble skrevet i 1936, på et tidspunkt da noen av de norskfødte assisterte immigrantene fortsatt levde. De kunne dermed intervjues om hvordan de opplevde det å komme til New Zealand. Davidson brukte disse personene som kilde i avhandlingen og opplysningene ble sjekket opp i mot andre kilder der det var mulig.⁷ Riktignok var det på det tidspunktet over 60 år siden de hadde ankommet New Zealand, de som fortsatt levde hadde emigrert da de var unge. Likevel hadde de minner om hvordan det var å komme til New Zealand og mange husket hva foreldrene hadde fortalt dem i ettertid. Davidson brukte også arkivmateriale fra nasjonalarkivet, eksempelvis korrespondanse fra myndighetens agent, Bror Erik Friberg og rapporter som beskrev de skandinaviske immigrantene.⁸

⁵ Et unntak er en masteroppgave fra 2009 av Ingvild Sørensen som tar utgangspunkt i den norske emigrasjonen til New Zealand, men som fokuserer på det historiedidaktiske: Ingvild Sørensen, *Hvordan kan en utvikle elevers historiebevissthet ved hjelp av fortellingen om den norske utvandringen til New Zealand på 1870-tallet?* Universitetet i Agder, Masteroppgave i historiedidaktikk 2009.

⁶ James Wightman Davidson, *The Scandinavians in New Zealand*, Victoria University of Wellington, Master thesis 1936.

⁷ Ibid: 148.

⁸ Bror Erik Friberg var født i Sverige i 1839 og ankom New Zealand i 1865. Han bosatte seg først i Auckland sammen med kona, men de flyttet til Napier på østkysten i 1867. I Napier styrte han *Hawke's Bay Steam Boiling Down Company* frem til 1871. Han tok da kontakt med immigrasjonsmyndighetene i kolonien og forhørte seg om muligheten for å bli sendt tilbake til Europa som immigrasjonsagent lønnet av myndighetene. Han ble etter kort tid utnevnt til immigrasjonsagent og ankom England i februar 1872. Hans rolle i rekrutteringen er omstridt da lovgivningen i både Norge og Sverige skal ha hindret han i å drive aktiv rekruttering. For mer: Bror Erik

Dansken Jens Lyng skrev på slutten av 1930- tallet en bok, *The Scandinavians in Australia, New Zealand and the Western Pacific*, om skandinaverne som hadde bosatt seg i Oseania før ca 1930.⁹ Boka har i senere tid blitt brukt av blant annet Ingrid Semmingsen og andre som har skrevet om skandinaverne i verdensdelen. Selv om bokas popularitet utvilsomt er høy vil jeg argumentere for at den ikke er av stor interesse for undersøkelsen. Bakgrunnen for dette er at boka mangler referanser. Påstander kan dermed vanskelig etterprøves. Avslutningsvis sier også Lyng at boka ikke er en komplett historisk oversikt over utvandring til Oseania. Det er delvis fordi han bevisst unngår å nevne de emigrantene som ikke gjorde det godt i Oseania.¹⁰ Likevel gir boka et interessant innblikk i hvordan emigrasjonen tidligere har blitt beskrevet av en som var en del av det skandinaviske miljøet i Australia.

Historikeren Ingrid Semmingsen skrev på 1940- tallet det som i senere tid har blitt ansett som en bauta i norsk migrasjonsforskning. Verket *Veien mot Vest* i to bind omhandler den norske emigrasjonen fra 1825 og vektlegger ikke bare forhold utenfor Norge, men også hjemlige forutsetninger for emigrasjonen. Verket har, av blant annet Odd Lovoll, blitt beskrevet som en klassiker i tolkingen av norsk emigrasjonshistorie.¹¹ Hovedfokuset er emigrasjon til Amerika, men også andre emigrasjonsmål er beskrevet. Semmingsen mente selv at hensikten med bøkene var å skildre masseemigrasjonens forløp, klarlegge bakgrunnen for den og drøfte hvordan emigrasjonen påvirket samfunnet.¹² *Veien mot Vest* er derfor et meget godt verk for å få oversikt over all norsk emigrasjon i tidsperioden som omfattes av oppgaven. Et kort kapittel omhandler også emigrasjonen til Australia og New Zealand.¹³ Fokuset var ikke utelukkende på den assisterte emigrasjonen på 1870- tallet, men heller en bredere tilnærming til all norsk emigrasjon til Oseania. Selv om Semmingsen kun overfladisk beskrev den norske emigrasjonen til New Zealand henviser hun til relevante norske kilder og viser hvordan denne emigrasjonen har blitt behandlet av norske historikere.

Wilfred David Borrie skrev det som i mange sammenhenger kan omtales som standardverket innenfor immigrasjonsforskning i New Zealand. *Immigration to New Zealand 1854 – 1938* var i utgangspunktet en monografi skrevet gjennom to års forskning på 1930- tallet, men den ble ikke utgitt før i 1991.¹⁴ Boka gir en meget grundig oversikt over New

Friberg- The Dictionary of New Zealand Biography. The Ara- The encyclopedia of New Zealand. <http://www.teara.govt.nz/en/biographies/2f27/friberg-bror-erik> Hentet 26.04.13

⁹ Jens Lyng, *The Scandinavians in Australia, New Zealand and the Western Pacific*, Melbourne 1939.

¹⁰ Ibid: 205.

¹¹ Odd S. Lovoll, Ingrid Semmingsen og Einar Niemi, *Migrasjon og tilpasning: Ingrid Semmingsen, et minneseminar*, vol. nr 3, Oslo 1998: 5.

¹² Ingrid Semmingsen, *Veien mot vest: del. 1865-1915*, Oslo 1950: 9.

¹³ Ibid: 296- 33.

¹⁴ Wilfred David Borrie, *Immigration to New Zealand: 1854-1938*, Canberra 1991.

Zealands immigrasjonspolitikk gjennom hele perioden. Spesielt interessant er det at del to av boka omhandler newzealandsk immigrasjonspolitikk i perioden 1870-80 og i del tre er enkelte europeiske minoriteters immigrasjon til kolonien beskrevet. Like interessant som selve innholdet i boka er kildene og litteraturen Borrie benytter i studien. Ved å følge Borries vei i kildematerialet har mitt eget innsamlingsarbeid blitt betydelig lettet.

Under Sydkorset av Torbjørn Tjernsberg er, så vidt meg bekjent, den eneste boka på norsk som utelukkende omhandler den norske emigrasjonen til New Zealand.¹⁵ Den gjør ikke krav på å være en fullstendig oversikt over den norske emigrasjonen til New Zealand, men fokuserer heller på hvordan livet i New Zealand artet seg for noen av de som emigrerte dit. Den enkeltes historie får mye oppmerksomhet og de forskjellige aspektene ved livet i New Zealand som skole, kirkeliv og arbeid blir ofte fortalt med utgangspunkt i enkeltpersoner. Tjernsberg belyser flere interessante aspekt ved emigrasjonen til New Zealand og er et godt eksempel på hvordan emigrasjonen kan fortelles gjennom enkeltindividers opplevelser.

Skandia I og II er to, primært slektshistoriske, hefter publisert i New Zealand som er skrevet av lokalhistorikere og etterkommere av de skandinaviske immigrantene.¹⁶ Fokuset ligger på skandinaver som bosatte seg i egne settlement i innlandet av provinsene Hawke's Bay og Wellington fra 1871. Spesielt personer som ankom tidlig i perioden er grundig beskrevet. Det samme er reisen til kolonien og bakgrunnen for hvorfor emigrasjonen til New Zealand kom i gang i 1870. Heftene gir unike innblikk i enkelte av de norske immigrantfamilienes liv med en lang rekke opplysninger om hvordan de klarte seg i New Zealand.

Til slutt vil jeg trekke frem *From the Midnight Sun to the long White Cloud* av den finske historikeren og demografen Olavi Koivukangas.¹⁷ Boka er en kronologisk fremstilling av all finsk emigrasjon til New Zealand fra 1700- tallet og frem til 1990- tallet og baserer seg på et rikt kildemateriale fra både New Zealand og Finland. Boka er interessant for min oppgave da den omhandler en ikke- britisk gruppes emigrasjon til New Zealand og hvordan de etablerte seg der. Min undersøkelse, som riktignok har et mindre omfang og et kortere tidsperspektiv, kan derfor benytte deler av det samme kildemateriale som Koivukangas og til dels benytte hans undersøkelse som en modell.

¹⁵ Torbjørn Tjernsberg, *Under Sydkorset*, Oslo 1997.

¹⁶ Scandinavian Club of Manawatu, *Early Manawatu Scandinavians*, Skandia I, Palmerston North 1990 og Val Burr, *Mosquitoes & sawdust: a history of Scandinavians in early Palmerston North and surrounding districts*, Skandia II, Palmerston North 1995.

¹⁷ Olavi Koivukangas, *From the midnight sun to the long white cloud: Finns in New Zealand*, Turku 1996.

1.4. Kilder

Oppgaven baserer seg på primærkilder som fordeler seg mellom arkiv i New Zealand og Norge. I New Zealand finnes det et rikholdig kildemateriale som beskriver hvordan immigrasjonspolitikken ble ført fra 1870. I tillegg kommer ekteskapsregister, lokale aviser og rapporter skrevet av myndighetens agenter om forholdene i settlement med norske immigranter. I Norge er det viktigste kildematerialet emigrantprotokoller, folketellingen i 1865 og avisartikler fra samtiden. Dette gir mye informasjon om hvem emigrantene var, hvor de kom fra og hvordan de ble rekruttert.

1.4.1 Trykte kilder

Den viktigste kilden i forbindelse med oppgaven er utvilsomt *Appendices to the Journals of the House of Representatives* (AJHR), også kjent som A to J's, fra New Zealand. Dette er en større samling med rapporter, korrespondanse, memorandum, kart, statistikk og annet som er relatert til newzealandske myndigheters virksomhet. Samlingen dokumenterer arbeidet til en lang rekke departement, personer og institusjoner som ble ansett som viktig av den sittende regjering. Rapportene og korrespondansen som ble inkludert i samlingen var i sin samtid ansett som av allmenn interesse og viktig å bevare for ettertiden.

Bakgrunnen for at rapportene og korrespondansen ble trykt og gjort lett tilgjengelig var at parlamentet skulle ha riktig informasjon tilgjengelig for å ta informerte beslutninger. I senere tid har også samlingen fått stor historisk interesse og er derfor digitalisert. Samlingen består av materiale fra 1858- 1999, materialet fra 1858- 1914 er nesten i sin helhet digitalisert og ligger tilgjengelig på internett.¹⁸ Det består av nesten 200.000 sider og er organisert i bokstavkoder fra A- J, hver bokstav representerer en kategori. Eksempelvis omfatter kategori D, som er den mest relevante for mine undersøkelser, immigrasjon, offentlig arbeid og energi.¹⁹ Samlet sett er det en enorm mengde dokumenter som kan være aktuelle for undersøkelsen. Materialet er heldigvis gjort søkbare, det er dermed enkelt å finne frem til relevante dokumenter. Materialet er meget variert og inneholder eksempelvis korrespondanse mellom immigrasjonsagenter, rapporter fra skipsanløp, utdrag fra skipsdagbøker, oversikt over gjeldsbrev fra immigranter og takke-/ klagebrev fra immigranter. AJHR vil kunne bidra med primærkilder for å belyse hvordan New Zealands immigrasjonsmyndigheter organiserte immigrasjon fra Norge og hvordan de vurderte den norske immigrasjonen.

¹⁸ National Library of New Zealand, AtoJs Online, <http://atojs.natlib.govt.nz/cgi-bin/atojs>

¹⁹ I tillegg til bokstavkoden har også hver rapport et nummer knyttet til seg. Eksempelvis er "*Papers relating to immigration- II. Introduction of Scandinavian immigrants*", merket med 1871, Session I, D-03a. Dette indikerer at rapporten ble publisert i 1871 innenfor kategori D, den var det tredje dokumentet innenfor kategorien i 1871. At rapporten er merket "a" indikerer at den er en del av en serie under D-03 i 1871.

En andre trykt kilde, av noe mer begrenset betydning, er *New Zealand Parliamentary Debates* (NZPD). Dette er sammenlignbart med de norske stortingsdebattene og gir et innblikk i hvordan den ikke- britiske immigrasjonen ble debattert av koloniens politikere i samtiden. Dette danner grunnlaget for å drøfte bakgrunnen for hvorfor norsk immigrasjon var ansett som kontroversielt i New Zealand.

En rekke aviser både fra Norge og New Zealand har også blitt benyttet i oppgaven. I første rekke har de norske avisene *Morgenbladet*, *Verdens Gang* og *Aftenposten* blitt benyttet for å kartlegge annonseringen for avganger til New Zealand. I tillegg har et brev fra de norske emigrantene blitt funnet, samt notiser som har beskrevet enkle trekk vedrørende emigrasjonen. Bakgrunnen for at nettopp disse avisene er benyttet i oppgaven er at de er digitaliserte og tilgjengelige på internett, noe som har lettet arbeidet betraktelig. I tillegg var disse avisene store på Østlandet og dermed sentrale både i annonseringen etter emigranter og i forbindelse med informasjonsarbeid. I New Zealand har også et fåtall aviser blitt benyttet gjennom *Papers Past*, som har digitaliserte utgaver av avisene tilgjengelig på internett.²⁰ De viktigste avisene i denne sammenheng har vært de som har vært basert i distrikt med stor skandinavisk immigrasjon. I første rekke *Wellington Independent*, *Taranaki Herald* og *Hawke's Bay Herald* som alle hører hjemme i distrikt nordmenn bosatte seg. I tillegg har *The Press* fra Christchurch blitt benyttet for å kartlegge hvordan nordmenn på Sørøya ble omtalt.

1.4.2. Utrykte kilder

Andre primærkilder jeg har benyttet i oppgaven er derimot ikke trykt, i første rekke passasjerlister fra immigrantskips ankomst, rapporter fra immigrasjonsagenter i New Zealand, ekteskapsregister i New Zealand, de norske emigrantprotokollene og den norske folketellingen i 1865.

En sentral kilde fra New Zealand er passasjerlistene fra skipene som ankom med assisterte immigranter fra 1870. En betydelig andel, men ikke alt, er digitalisert og ligger tilgjengelig på familysearch.org under *New Zealand, Immigration Passenger Lists 1855-1973*.²¹ Dette er søkbart med navn, men er kronglete å finne frem i grunnet hyppige feilstavinger av navn og feilregistrerte ankomsthavner på enkelte skip. Likevel gir listene en unik mulighet for å kontrollere opplysninger fra de norske emigrantprotokollene i og med at navn, alder, sivilstatus, nasjonalitet, yrke og billettpris som regel er registrert. Spesielt i forbindelse med kartleggingen av omfanget av den norske immigrasjonen til kolonien er

²⁰New Zealand newspapers online, National Library of New Zealand Te Puna Mātauranga o Aotearoa, <http://paperspast.natlib.govt.nz/cgi-bin/paperspast>

²¹New Zealand, immigration passenger lists, 1855-1973, Family Search, Genealogical Society of Utah, <https://familysearch.org/search/collection/1609792>

passasjerlistene relevante.

I New Zealand er det i første rekke nasjonalarkivet i Wellington som er relevant for mine undersøkelser. Arkivet har blant annet en samling brev med rapporter fra Bror Erik Friberg. Friberg var agent for myndighetene i området hvor mange nordmenn etablerte seg fra høsten 1872. Brevene, samt oversikter over nedbetaling av gjeld, er samlet i gruppen *Agent for the General Government, Hawke's Bay* (AGG- HB1) boks 4, item 4. Han sendte månedlige rapporter til provinshovedstaden Napier om tingenes tilstand i settlementene. Dødsfall, fødsler, lønninger, avlinger, klager og skole var temaer som gikk igjen. Rapportene gir et unikt innblikk i hvordan skandinaverne i området klarte seg de første årene i New Zealand.

En andre sentral kilde i nasjonalarkivet er de såkalte *Notice of Intention to Marry*, som var en form for lovpålagt registrering av planlagte ekteskap.²² Navn, alder, yrke og botid i distriktet på både brud og brudgom ble registrert i bøker som i senere tid har blitt mikrofilmet. I nasjonalarkivets lokaler i Wellington er registrene indeksert. Disse registrene er en god kilde for å kartlegge nordmenns ekteskapsmønster i New Zealand frem til 1881.²³ Etter 1881 bør man ha tid og sted for det inngåtte ekteskapet for å finne riktig ekteskap. Ekteskapsmønstrene er interessante da dette kan si noe om tempoet på integrasjonen og om mangelen på kvinner i kolonien førte til at norske kvinner raskt inngikk ekteskap.

Et mindre arkiv som også har vært av interesse for oppgaven er Wairarapa Archive i Masterton. Masterton lå i utkanten av *Seventy Mile Bush* i provinsen Wellington og var like i utkanten av det skandinaviske kjerneområdet som lå noe lengre nord. I arkivet finnes blant annet arkivet etter Malcolm "Mac" Larsen som var etterkommer etter Larsen familien som emigrerte fra Odalen på 1870- tallet.²⁴ Larsen drev omfattende slektsforskning, men hadde også en bredere interesse for hvem de norske emigrantene var, hvor de kom fra og hvordan de hadde kommet til New Zealand. Arkivet inneholder et godt utvalg kopier av primærkilder fra nasjonalarkivet i Wellington, avisartikler fra newzealandske aviser fra 1871 til 1930- tallet, artikler fra norske aviser og kopier av annet materiale som omhandler de skandinaviske immigrantene. Arkivet er spesielt interessant i forbindelse med oppgaven da mye informasjon om skandinavenes immigrasjon til New Zealand er samlet på et sted. Dette har lettet innsamlingsarbeidet betraktelig. I arkivet finnes også store mengder lokalhistorisk materiale,

²² Archives New Zealand, *Research guide 2, personall identity*, Wellington september 2012.

²³ Selv om registreringen ikke med 100 prosent sikkerhet kan slå fast at ekteskapet faktisk ble inngått eksisterer det meget få tilfeller hvor søknad om inngåelse av ekteskap ble innvilget, men ekteskapet ikke ble inngått.

²⁴ Larsen skrev et hefte om norsk emigrasjon til New Zealand basert på familiens historie: Malcolm Richmond Larsen, *Happiness is sharing your heritage - Lykka er å ha ei felles arv*, Wellington 1976.

som loggbøker fra skoler, som har vært relevante for mine undersøkelser.²⁵

Av kildene i Norge er trolig emigrantprotokollene de mest sentrale for oppgaven.²⁶ I og med at emigrasjonen var organisert av myndighetene på New Zealand reiste de aller fleste norske emigrantene i større eller mindre grupper fra Kristiania. Dette medfører at nær sagt alle emigrantene er registrert i protokollene, og at de er meget lette å finne. I emigrantprotokollene er navn, bosted, nasjonalitet, sivilstatus, alder, yrke, avreisehavn og agentselskap registrert. I tillegg er i mer begrenset grad medbrakte penger, reiseløyve og andre merknader registrert. Samlet sett gir informasjonen grunnlag for å drøfte både omfanget av emigrasjonen til New Zealand og hvem emigrantene var. Protokollene fra Kristiania er de mest interessante da det kun er disse protokollene som har registrert emigranter til New Zealand i perioden.²⁷

Den norske folketellingen i 1865 er også interessant for oppgaven, spesielt i forbindelse med å kartlegge bakgrunnen til emigrantene.²⁸ Opplysninger fra emigrantprotokollene kan benyttes for å finne tilbake til de samme personene i 1865 og dermed finne ut hvor de bodde, hvem de bodde med og hvor de var født. Opplysninger om eksempelvis yrke og slektsforhold vil også være relevante for å kartlegge hvem emigrantene var og danne et bedre grunnlag for å drøfte deres motivasjon for å emigrere til New Zealand.

1.5. Teori og metode

I *Norsk utvandringshistorie* tar Nils Olav Østrem systematisk for seg forskjellige aspekt ved utvandringen til Nord- Amerika.²⁹ Han går ikke ned på detaljnivå, men gir et kort innblikk i migrasjonshistorie og tar opp modeller som har vært brukt og brukes til å forklare migrasjon. Østrem presenterer en rekke forskjellige modeller og teorier som gir et godt bilde på hvor migrasjonsforskningen står i dag.

Den mest kjente modellen for migrasjon er *push- pull* modellene som hovedsakelig blir regnet som økonomiske modeller. En av de mest kjente teoretikerne på feltet er sosiologen Everett Lee som deler teoriene inn i fire hoveddeler; faktorer knyttet til hjemsted, faktorer knyttet til reisemål, problemer relatert til flyttingen og til slutt personlige faktorer.³⁰ Et av problemene med *push- pull* teoriene er at det objektive og deterministiske blir mest

²⁵ Eksempelvis Wairarapa Archive (WA), Mauriceville school log book 1887- 1901. WA 12- 184/ 1-1.

²⁶ Emigrantprotokoller, Emigranter fra Oslo 1867-1930 gammel, (Oslo: Digitalarkivet, 2012). og Emigrantprotokoller, Emigranter over Kristiania 1871-1930 ny, (Oslo: Digitalarkivet, 2012).

²⁷ Verken protokollene fra Bergen, Trondheim, Stavanger eller Kristiansand har registrert emigranter til New Zealand i perioden 1870- 76. En av årsakene til dette kan være at enkelte byer ikke har bevart komplette register helt fra 1870, eksempelvis Bergen som kun har protokoller fra 1874. Om emigranter har reist fra Bergen til New Zealand før dette er vanskelig å kontrollere, men om det var tilfellet var det trolig meget få.

²⁸ Folketelling for 1865, Digitalarkivet.

²⁹ Østrem, *Norsk utvandringshistorie*, 2006.

³⁰ Ibid: 88.

vektlagt i en analyse. Man måtte flytte for å overleve, det var i praksis ikke et valg. Dette bildet kan nyanseres ved å se på den enkelte emigrants motiver for å flytte og hvordan han oppfattet sin egen livssituasjon. Sosialantropolog Øyvind Fuglerud peker på at livskvalitet kan være den viktigste, og av og til den avgjørende faktoren for migrasjon.³¹ En person flytter med andre ord med et ønske om å forbedre sin egen, og familiens livskvalitet

Østrem drøfter også begrepet etappemigrasjon med utgangspunkt i den norske emigrasjonsbølgen på 1800- tallet. Bakgrunnen var at mange norske emigranter flyttet i etapper, ofte først fra bygdene og inn til byene og deretter til Amerika. For emigrasjonen til New Zealand kan etappemigrasjon være en sentral faktor for å forklare bakgrunnen for deler av emigrasjonen. På Østlandet var det en stor urban befolkning med bakgrunn fra bygdene som hadde et ønske om å flytte videre, men manglet midler til å finansiere ønsket. Kraftig subsidiert, eller gratis, billett kan for denne gruppen ha vært utslagsgivende for valget om å emigrere til New Zealand.

Kjedemigrasjon går ut på at eksempelvis slektskap, vennskap eller naboskap, med andre ord nettverk mellom enkeltpersoner, familier eller bygdesamfunn, var utslagsgivende for valget om å emigrere. Motivet kan da ha vært både sosialt, da de ville møte venner, familie eller slektninger i emigrasjonsmålet, eller økonomisk da det ville være lettere å få betalt arbeid et sted hvor man hadde gode kontakter.³² Den tilsynelatende begrensede rekrutteringen av norske emigranter til New Zealand, samt enkelte geografiske tyngdepunkt for denne emigrasjonen, taler for at kjedemigrasjon var et dominerende flyttemønster for enkelte av de norske emigrantene.

Sosiologien og statsviteren Charles Tilly skrev i artikkelen *Migration in modern European history* at det er fire hovedtyper migrasjon; lokal-, sirkulær-, karriere- og kjedemigrasjon.³³ Lokalmigrasjon innebar at personer flyttet over korte avstander og det sosiale bruddet flyttingen innebar var også lite. Sirkulær migrasjon er definisjonen på en migrasjon som i faste intervaller bringer en migrant fra noe som kan regnes som et hjemsted til et annet sted hvor personen oppholder seg over et visst tidsrom. Eksempler på slik sirkulær migrasjon er flytting i forbindelse med eksempelvis innhøsting eller hvalfangst. Karrieremigrasjon innebærer at personer flytter som en reaksjon til muligheter for å klatre på karrierestigen innenfor større strukturer som eksempelvis kirke, handel eller militæret. Hvis

³¹ Østrem, *Norsk utvandringshistorie*, 2006: 93.

³² Ibid: 109- 110.

³³ Charles Tilly, *Migration in modern European history*, i *Time, space and man: essays on microdemographs: reports from the symposium Time, Space and Man*, ed. Jan Sundin and Erik Söderlund, Sweden, June 1977, vol. 1, Stockholm 1979.

noen flytter tilbake til hjemstedet som i sirkulær migrasjon er det et resultat av strukturen fremfor sosiale bånd til hjemstedet. Viktigst for denne oppgaven er Tillys definisjon av kjedemigrasjon som tar utgangspunkt i at personer med en relasjon til hverandre flytter fra et sted til et annet på grunnlag av informasjon, tilbud om hjelp og på oppfordring fra personer som allerede har ankommet destinasjonen. Denne formen for migrasjon har i følge Tilly en tendens til å etablere eksperimentelle migrasjonsstrømmer med høy grad av tilbakemigrasjon og i destinasjonen etablerer de seg oftest i tette grupper.³⁴ Spesielt teorien om kjedemigrasjon er sentral for å forstå hvorfor den norske emigrasjonen til New Zealand var dominert av grupper fra enkelte bygder. Tilly mener at kjedemigrasjon kan være et tiltak for å kompensere for høye kostnader ved å informere om mulighetene for arbeid, jord og andre mulige mål.³⁵ Dette var en relevant problemstilling for immigrasjonsmyndighetene i New Zealand som søkte å øke immigrasjonen, men ikke uten bekymring for kostnadene knyttet til denne politikken. Andre deler av Tillys kjedemigrasjonsteori knyttet til tilbakemigrasjon og organiseringen i tette grupper i emigrasjonsmålet samsvarer i mindre grad med den norske emigrasjonen til New Zealand. Likevel er teorien interessant for å kunne forklare flere forhold vedrørende formen og omfanget av emigrasjonen.

Jan Eivind Myhre skriver i artikkelen *Historiske perspektiver på flytting* at Tillys fire migrasjonsmønstre er definert av to sentrale dimensjoner, flyttingens distanse og graden av (sosialt, økonomisk og mentalt) brudd.³⁶ Flytting til New Zealand innebar utvilsomt flytting over en meget lang distanse, men graden av brudd kan diskuteres da mange fortsatte å livnære seg som jordbrukere og landbruksarbeidere i New Zealand. En stor andel av emigrasjonen til Amerika falt inn i denne betegnelsen da avstanden og graden av brudd var stor og det eksisterte en form for bånd mellom avsenderbygdene og destinasjonen.

Jeg vil fremfor å tvinge emigrantene inn i bestemte teorier heller benytte teoriene om kjede- og etappemigrasjon for å trekke frem enkelte aspekt ved enkelte emigranternes flyttemønstre. Spesielt viktig er dette i kapittel fire hvor de norske emigrantenes bakgrunn vil bli drøftet.

³⁴ Charles Tilly, *Migration in modern European history*, i *Time, space and man: essays on microdemographs: reports from the symposium Time, Space and Man*, ed. Jan Sundin and Erik Søderlund, 1979: 177- 81.

³⁵ Ibid: 182.

³⁶ Jan Erik Myhre, *Historiske perspektiver på flytting*, i *Migrasjon og tilpasning: Ingrid Semmingsen, et minneseminar*, ed. Odd Lovoll, nr 3: 60.

1.6. Bakgrunn for emigrasjonen til New Zealand

1.6.1. Den europeiske oppdagelsen av New Zealand

Den europeiske oppdagelsen av New Zealand ble trolig gjort av nederlenderen Abel Tasman i 1642. Oppdagelsen ledet ikke umiddelbart til europeisk kolonisering, hovedsakelig grunnet avstanden til øyene, men også den fiendtlig innstilte lokalbefolkningen og problemene med å nyttiggjøre seg av naturressursene. Storbritannias interesse for det sørlige Stillehav skulle senere ha større betydning for øygruppen. I 1769 gikk James Cook i land på øyene, dette var startskuddet på en langsom britisk kolonisering av New Zealand. Selv om Storbritannia allerede på 1700- tallet etablerte et visst overherredømme over øygruppen begynte ikke kolonimakten å etablere et større og mer permanent nærvær før 1830- tallet. I all hovedsak hersket det en relativ fred mellom europeere og maorier frem til begynnelsen på 1800- tallet. Begge gruppene var avhengig av hverandre og vold mellom gruppene var forholdsvis uvanlig.³⁷ Både briter, amerikanere og franskmenn var aktive i denne tidlige perioden, men utstrakt kolonisering var fortsatt ikke et tema.

Frem mot 1840 var New Zealand av økende interesse for Storbritannia. *The Colonial Office* ønsket å få øygruppen under imperiets kontroll med et minimum av innsats og kostnader.³⁸ Interessen kom delvis på grunnlag av områdets lovløshet og delvis for å komme Frankrike i forkjøpet. Britisk overherredømme over øygruppen ble oppnådd gjennom *The Treaty of Waitangi* som ble signert av flere maorihøvdinge og representanter fra den britiske kronen i 1840. Traktaten innebar at alle landområdene i øygruppen ble underlagt britene og en egen guvernør for New Zealand ble utnevnt. Utgangspunktet var da at New Zealand skulle være økonomisk selvstendig og land kunne lovlig selges av maoriene til britiske styresmakter.

1.6.2. Europeisk emigrasjon til New Zealand, 1840-1870

Det finnes ikke sikre tall på hvor stor den europeiske befolkningen på New Zealand var før 1840. Historikere regner med at den europeiske befolkningen i New Zealand i 1839 var på under 2000 personer.³⁹ Like etter *The Treaty of Waitangi* var underskrevet i 1840 ble *The New Zealand Company* anerkjent av kolonien som den offisielle promotøren av immigrasjon til New Zealand. Selskapet gikk straks i gang med å rekruttere britiske emigranter i England og kjøpe land av maoriene. Kompaniets organisering av immigrasjon var de første årene kritikkverdige. De første immigrantene ble mer eller mindre dumpet uten verken tilstrekkelig

³⁷ William Hosking Oliver and Bridget R. Williams, *The Oxford history of New Zealand*, 1981: 30.

³⁸ Ibid: 58.

³⁹ Jock Phillips, *History of immigration*, Te Ara - the Encyclopedia of New Zealand, Page 2 – A growing settlement: 1825 to 39. <http://www.teara.govt.nz/en/history-of-immigration/page-2> Hentet 15.08.12

ly, mat eller med planer for videre etablering i kolonien.⁴⁰ Forholdene var utvilsomt meget primitive gjennom den innledende fasen med immigrasjon.

Den første perioden med organisert emigrasjon til New Zealand varte fra 1840 til 1852. Den europeiske befolkningen vokste da til 28.000 personer. Immigrantene var nesten utelukkende fra Storbritannia, kun i underkant av hundre var franske og 281 var tyske.⁴¹ Begge gruppene kom gjennom egne immigrasjonsprogram og det var trolig ikke politikken til verken koloniregjeringen eller *The New Zealand Company* å søke etter immigranter utenfor Storbritannia. Forklaringen var sammensatt, men ønsket om å bygge et nytt britisk samfunn på den sørlige halvkule ved Stillehavet var sentralt for enkelte. Lederne av *The New Zealand Company* uttalte på 1840- tallet at det var deres ønske å spre engelske lover, foreninger, kultur, vaner og alt annet som var engelsk til de fjerneste strøkene på kloden.⁴² En mer jordnær forklaring er at det var naturlig for kolonien å søke etter immigranter i moderlandet. Forutsatt at kvaliteten på emigrantene var tilfredsstillende og antallet høyt nok.

Starten på neste periode kan settes fra 1854, da den enkelte provins i New Zealand fikk ansvaret for immigrasjon til egne områder, og frem til 1870 da en sentralisert immigrasjonspolitik ble innført. Gjennom denne perioden økte den europeiske befolkningen til 250.000 personer, hovedsakelig gjennom immigrasjon. Provinsene etablerte tidlig egne immigrasjonsprogram noe som ledet til en viss intern konkurranse om emigranter fra Storbritannia. Til tross for denne konkurransen ble det ikke på noe tidspunkt ønsket økt immigrasjon for en hver pris, New Zealand ble ikke beskrevet som et paradys for alle og en hver.⁴³ Arbeidere fra utkantstrøk som var vant med hardt arbeid og menn med kapital var de mest ettertraktede. Denne seleksjonen av immigranter var ikke en offisiell, nasjonal politikk før fra 1880- tallet. Lokale immigrasjonsprogram, og hvordan de ble tolket av immigrasjonsagenter i Europa, var derimot i praksis en effektiv seleksjon. Eksempelvis stilte provinsene Otago og Canterbury også religiøse krav til sine immigranter.⁴⁴ Immigrasjonen i perioden gikk primært til provinsene Otago og Canterbury på Sørøya som var godt hjulpet av gullrush og konflikter med maoriene på Nordøya. Omtrent to tredjedeler av den europeiske befolkningen i New Zealand holdt i 1871 til på Sørøya.

En oppsummering av immigrasjonen til New Zealand frem til 1870 slår fast at immigrasjonen var preget av britiske immigranter som kom gjennom program med assistert

⁴⁰ John Miller, *Early Victorian New Zealand: a study of racial tension and social attitudes, 1839-1852*, London, New York 1958: 45-46.

⁴¹ Phillips, *History of immigration*.

⁴² Ronald Hyam, *Britain's imperial century, 1815-1914: a study of empire and expansion*, 2002: 43.

⁴³ Oliver and Williams, *The Oxford history of New Zealand*, 1981: 114.

⁴⁴ *Ibid*: 114.

immigrasjon. Enten gjennom *The New Zealand Company* eller provinsenes egne immigrasjonsprogram. Immigrantene var i en eller annen form gjennom en seleksjon som hindret at New Zealand mottok personer som var uønsket i Storbritannia. Ikke-britisk immigrasjon var ikke på noe tidspunkt utstrakt, men likevel fant et ikke ubetydelig antall ikke-britiske personer veien til New Zealand, oftest utenom programmene med organisert immigrasjon. På slutten av 1860-tallet gikk New Zealand gjennom en depresjon, dette kombinert med at den såkalte pionerfasen gikk over i en andre fase med kolonisering førte til at koloniens behov for immigrasjon og import av kapital endret seg. Julius Vogel som var koloniens finansminister fra 1869, mente at den beste måten å løse de økonomiske problemene på var å låne kapital. Den ville han bruke på utbygging av infrastruktur samt å promotere immigrasjon. Han argumenterte med at immigrasjon og bedre tilgang på arbeidskraft ville føre til økt økonomisk aktivitet, og dermed økte skatteinntekter for kolonien. Bygging av infrastruktur ville også virke som katalysator for bedre utnyttelse av koloniens naturressurser.

Vogels ambisjoner resulterte i *Immigration and Public Works act of 1870* som var grunnlaget for at New Zealand frem til 1880 lånte £20 millioner som blant annet ble brukt på å rekruttere og innføre ca 100.000 immigranter.⁴⁵ Dette programmet videreførte arven med streng seleksjon av immigranter og man søkte fortsatt nesten utelukkende etter briter, men til forskjell fra tidligere program ble det åpnet for en viss ikke-britisk immigrasjon.

1.6.3. Norsk emigrasjon til New Zealand før 1870

Selv om det først fra 1870-71 ble lagt til rette for å assistere norske emigranter til New Zealand hadde nordmenn lenge funnet veien til kolonien. Det er umulig å slå fast omfanget av den tidlige norske immigrasjonen til New Zealand, men det kan antas at det var en overvekt av menn som ikke nødvendigvis reiste til New Zealand for å bosette seg permanent i kolonien. Eksempelvis gullgravere og rømte sjømenn. Den tidlige emigrasjonen kan ses i sammenheng med emigrasjonen til hele Oseania da personene som emigrerte tidlig ofte var mobile og ikke nødvendigvis oppholdt seg utelukkende på New Zealand eller emigrerte direkte dit.

Det finnes konkrete eksempler på nordmenn som slo seg ned permanent i New Zealand før 1871. Torbjørn Tjernsberg skriver for eksempel om tre trøndere som på 1860-tallet emigrerte til New Zealand og etablerte seg med sagbruksdrift i Manawatu distriktet.⁴⁶

⁴⁵ New Zealand Government, Immigration and Public Works Act, 33 and 34 Victoriae 1870 No. 77, Wellington 1870. http://www.austlii.edu.au/nz/legis/hist_act/iapwla187033a34v1870n80466.pdf Hentet 30.04.13

⁴⁶ Tjernsberg, *Under sydkorset*, 1997: 26-27.

Det må understrekes at emigrasjon fra Norge til New Zealand før 1870 var forbeholdt personer med egen kapital som selv kunne betale reisen. Alternativet var å betale overfarten ved å arbeide på et skip, eller forlate skipet ulovlig ved kai. Eksempelvis kostet en billett på seilskip fra Liverpool til Nord- Amerika i overkant av 25 speciedaler (Spd.) i 1853, i tillegg kom reisen med dampskip fra Kristiania til Hull og tog videre til Liverpool.⁴⁷ Hele reisen kunne ta mindre enn 30 dager til sammen. Til forskjell tok reisen fra Storbritannia til Oseania godt over tre måneder og kostet på 1850- tallet mellom 90 og 190 Spd.⁴⁸ Dette la begrensninger på antall nordmenn som i det hele tatt hadde muligheten til å emigrere dit, og antallet var trolig lavt. Trønderne som emigrerte allerede på 1860- tallet hadde bakgrunn i relativt velstående familier, og var i så måte representative for en liten gruppe nordmenn som slo seg ned i New Zealand.⁴⁹

Det har blitt anslått at antall skandinaver i New Zealand 1871 var mellom 500 og 600 i 1871, av disse skal halvparten ha vært danske, resten var nordmenn og svensker.⁵⁰ Om vi går ut fra at dette anslaget er korrekt var det snakk om bare 150- 200 nordmenn i New Zealand før newzealandske myndigheter organiserte skandinavisk immigrasjon fra 1870. Trolig fremstod Nord- Amerika som et mer fristende alternativ da reiseutgiftene var betydelig lavere, områdene var bedre kjent, jord var lett tilgjengelig og ikke minst kunne mange slå seg ned blant tidligere sambygdinge eller landsmenn. I tillegg åpnet emigrasjon til Nord- Amerika for en retur tilbake til Norge for de som ønsket det. Om man emigrerte til Australia eller New Zealand var det for den jevne emigrant små sjanser for retur til hjemlandet på meget lang tid.

1.6.4. Norsk masseemigrasjon til USA fra 1866

Den norske emigrasjonen til New Zealand utgjorde aldri en stor andel av den totale emigrasjon fra Norge på 1800- tallet. USA hadde stor dominans som emigrasjonsmål og det er derfor naturlig å se emigrasjonen til New Zealand i lys av emigrasjonen til USA i samme tidsperiode. Den organiserte oversjøiske emigrasjonen fra Norge på 1800- tallet startet i 1825 da sluppen *Restauration* seilte fra Stavanger til New York med et femtitalls personer om bord. Dette var ikke starten på en hurtig økning i emigrasjonen til USA, det skulle gå flere tiår før emigrasjonen fikk et stort omfang. Mellom 1825 og 1836 skal det bare ha kommet 474 skandinaver til USA.⁵¹ Det registrerte antallet er trolig for lavt, men gir en god pekepinn på at den norske emigrasjonen til USA før 1836 ikke var spesielt høy. Fra 1843 økte emigrasjonen

⁴⁷ Semmingsen, *Veien mot vest: 1865-1915*, 1950: 89-90.

⁴⁸ Borrie, *Immigration to New Zealand: 1854-1938*, 1991: 90.

⁴⁹ Burr, *Mosquitoes & sawdust*, 1995: 131-32.

⁵⁰ Henning Bender og Birgit Flemming Larsen, *Danish emigration to New Zealand*, Aalborg 1990: 14.

⁵¹ Sverre Mørkhagen, *Farvel Norge: utvandringen til Amerika 1825-1975*, Oslo 2009 :78.

til USA derimot kraftig, i tiåret 1843- 52 ble det registrert 22.570 oversjøiske emigranter fra Norge.⁵² Det som har blitt karakterisert som masseutvandringen begynte først i 1866 da hele 15.455 personer ble registrert som oversjøiske emigranter. Dette var starten på den første emigrasjonsbølgen til USA som varte helt frem til 1873. Gjennom disse sju årene emigrerte 110.896 nordmenn. Fra 1874 til 1879 sank den oversjøiske emigrasjonen til i snitt 4000- 5000 personer i året. Dette økte igjen fra 1880 da en ny bølge med emigranter forlot Norge, denne gangen i enda større antall enn fra 1866.

1.6.5. Amerikafeberen slår rot

Nordmenn hadde emigrert i organiserte former allerede fra tidlig på 1800- tallet, men det totale antallet emigranter hadde vært lavt i forhold til folketallet i landet. Dette endret seg med den første bølgen av masseemigrasjon mot slutten av 1860- tallet. Eksempelvis mistet Kristians amt⁵³ fra 1866 til 1875 21.708 personer som emigrerte.⁵⁴ Dette innebar at 1,8 prosent av befolkning i amtet emigrerte hvert år, gjennom hele tiårsperioden. Andre områder hadde ikke like høy emigrasjon, men også fra Hedmark emigrerte hvert år omtrent en prosent av befolkningen.⁵⁵ Dette befolkningstapet gikk ikke upåaktet hen, enkelte karakteriserte tilstanden som en pest da folket forsvant og gårdene ble solgt og forlatt.

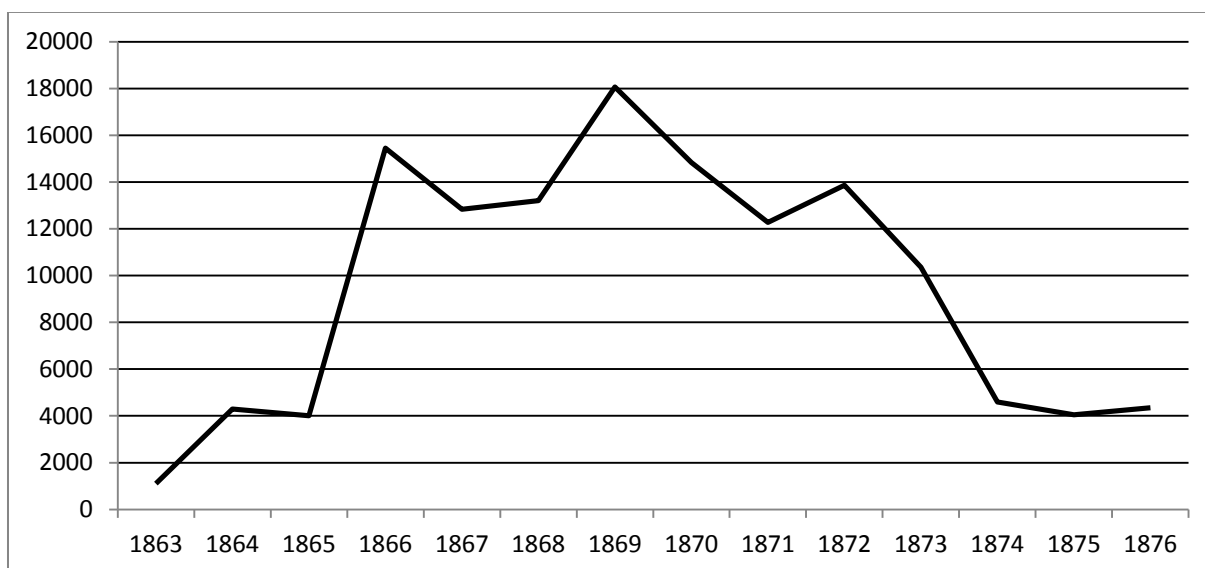

Diagram 1. Oversjøisk utvandring fra Norge 1863- 1876.⁵⁶

⁵² Statistisk Sentralbyrå, Inn- og utvandring, oversjøisk utvandring og utvandring til USA 1821-1948, <http://www.ssb.no/a/histstat/aarbok/ht-020220-051.html> Hentet 08.09.12

⁵³ Administrativ enhet som tilsvarer dagens Oppland fylke

⁵⁴ Semmingsen, *Veien mot vest: 1865-1915*, 1995: 48.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Sosialdepartementets Avdeling for Lovforberedelse og Statistikk, Norges Offisielle Statistikk. VII. 25. Utvandringsstatistikk, Oslo 1921: http://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vii_025.pdf hentet 30.04.13

Grafen viser hvordan den norske emigrasjonen økte kraftig fra 1865 og ble opprettholdt frem til 1873. Selv om emigrasjonen fra Norge hadde vært høy enkelte år også før 1865 er dette ansett som den første store emigrasjonsbølgen på 1800- tallet.

Det mest populære emigrasjonsmålet for nordmenn var utvilsomt USA. Statistikken over emigrasjonsmålene for perioden 1866- 1870 viser at 99,91 prosent dro til USA, de resterende 0,09 prosentene emigrerte til Oseania. Mellom 1871 og 1875 sank andelen som reiste til USA til 96,74 prosent, de resterende 3,26 prosentene emigrerte også da til Oseania.⁵⁷ Emigranter til andre land er ikke representert i statistikken, men innebærer ikke nødvendigvis at ingen reiste til eksempelvis Canada, Sør- Afrika eller Sør- Amerika. Det er derimot sannsynlig at de utgjorde en meget liten andel av den totale emigrasjonen, og at de emigrerte utenom de offisielle kanalene. Kun den lille andelen emigranter som reiste til henholdsvis Australia og New Zealand ble registrert, noe som understreker hvilken dominans USA hadde som emigrasjonsmål i perioden.

1.6.6. Hvem ble smittet av Amerikafeberen?

*”Bygd etter bygd og landsdel på landsdel var blitt smittet av Amerikafeberen, og der smitten en gang hadde fått tak, slapp den ikke mer, men krevde nye ofre hvert eneste år.”*⁵⁸ Ofrene for denne feberen kom fra alle landsdeler og lag av samfunnet. Likevel er det grunn til å tro at enkelte grupper nok var overrepresentert blant emigrantene. I det følgende vil korte trekk ved emigrasjonen fra Norge bli presentert med utgangspunkt i kjønnsfordeling, yrke og teorier om hvem de norske emigrantene var.

Kjønnsfordelingen var nokså jevn gjennom hele perioden, i en gruppe med hundre emigranter var i snitt 55 menn og 45 kvinner i årene 1866- 1875.⁵⁹ Dette antyder at den norske emigrasjonen til USA bar preg av og i stor grad å være en familieemigrasjon. Mørkhagen konkluderer med det samme i *Farvel Norge* og argumenterer for at dette ble opprettholdt til langt ut på 1800- tallet.⁶⁰

Emigrantenes yrker i denne perioden er vanskelig å gjøre rede for på grunn av mangelfull statistikk. Utvandrede menns erverv ble riktignok registrert, men oversikten for årene 1876- 1880 gir en indikasjon på problemet. 61,12 prosent av mennene ble registrert i

⁵⁷ Sosialdepartementets Avdeling for Lovforberedelse og Statistikk, Norges Offisielle Statistikk. VII. 25. Utvandringsstatistikk, Oslo 1921: 74.

⁵⁸ Semmingsen, *Veien mot vest: 1865-1915*, 1950: 15.

⁵⁹ Sosialdepartementets Avdeling for Lovforberedelse og Statistikk, Norges Offisielle Statistikk. VII. 25. Utvandringsstatistikk, Oslo 1921: 41.

⁶⁰ Mørkhagen, *Farvel Norge: utvandringen til Amerika 1825-1975*: 208.

gruppen huslig arbeid og arbeid av ubestemt art.⁶¹ En lang rekke forskjellige personer kan ha blitt satt i denne store samlekategori og det er dermed vanskelig å gjøre rede for hvem de var uten et dybdestudium av enkelte grupper. Mindre enn åtte prosent av mennene ble registret i yrker innenfor jordbruk, fedrift, skogbruk og fiskeri. Det er ingen grunn til å tro at statistikken for periodene før 1876 var markant annerledes. Semmingsen skrev i *Veien mot Vest* at majoriteten av emigrantene var arbeidere i ordets videste forstand.⁶² Gårdbrukere, jordbruksarbeidere, håndverkere og bryggesjauere var grupper som var godt representert.

Nils Olav Østrem konkluderer i *Norsk Utvandringshistorie* med at emigrasjonen fra Norge var dominert av friske personer med god helse, de som var syke og svake ble igjen i Norge. Dette konkluderer han med på bakgrunn av at mortaliteten blant menn i Norge økte i perioder med høy emigrasjon og gikk i bølger som i stor grad samsvarer med emigrasjonen fra landet.⁶³ Det vil si at arbeidsføre og friske menn forlot Norge, de syke og svake ble ofte igjen i landet da de ikke hadde verken økonomisk eller fysisk overskudd til å emigrere.

Semmingsen skrev i *Veien mot Vest* at den jevne emigrant sjelden var en rik mann. Enkelte emigrerte riktignok med flere tusen speciedaler, men de fleste hadde ikke stort til overs etter at billetten var betalt og utrustning til reisen var kjøpt.⁶⁴ Semmingsen beskriver også flere tilfeller hvor fattige enten fikk støtte fra fattigvesenet for å emigrere til USA eller at de søkte til den amerikanske regjeringen for å få støtte til å reise dit.⁶⁵ Hun danner med dette et bilde av at majoriteten av de norske emigrantene i denne perioden var blant de fattige i landet.

Det er vanskelig å konkludere med hvem de norske emigrantene var, de var ikke nødvendigvis en ensartet gruppe, men representerte alle lag i samfunnet i større eller mindre grad. Mørkhagen skriver det følgende om hvem som kunne være nødt til å reise sammen om agenten hadde gjort en grundig og usentimental jobb. ”*Det kunne være gravide ungjenter som havnet sammen med moralsk tyngede pietister, bønder sammen med husmenn, rettskafne familiefolk og småkriminelle lauskarer.*”⁶⁶ Hvert emigrantfølge kunne være sammensatt av mange forskjellige typer mennesker som emigrerte av vidt forskjellige årsaker. Alle hadde potensial til å bli smittet av Amerikafeberen, men varierende ressurser og manglende egenkapital satte begrensninger for hvem som faktisk emigrerte. Ofte forutsatte emigrasjon

⁶¹ Sosialdepartementets Avdeling for Lovforberedelse og Statistikk, Norges Offisielle Statistikk. VII. 25. Utvandringsstatistikk, Oslo 1921: 52.

⁶² Semmingsen, *Veien mot vest: 1865-1915*, 1950: 50.

⁶³ Østrem, *Norsk utvandringshistorie*, 2006: 45.

⁶⁴ Semmingsen, *Veien mot vest: 1865-1915*, 1950: 50.

⁶⁵ Ibid: 52- 54.

⁶⁶ Mørkhagen, *Farvel Norge: utvandringen til Amerika 1825-1975*, 2009: 327.

nokså god helse samt en billett som enten var betalt av egen lomme eller sendt fra slekt eller venner i Amerika.

1.6.7. Hvorfor emigrerte de?

Oppgitt årsak til utvandring var en egen kategori i emigrantprotokollene først fra 1905, det er dermed vanskelig å lage en oversikt over hovedårsaken til nordmenns utvandring før dette. Likevel er det kildemateriale som kan bidra til å belyse årsakene til at nordmenn valgte å emigrere i løpet av 1800- tallet. I det følgende er et fåtall teorier som drøfter årsakene til masseemigrasjonen presentert.

Nils Olav Østrem mener i *Norsk Utvandringshistorie* at den såkalte Semmingsen skolen fra 1950- tallet hadde en demografisk og økonomisk retning. Årsaken til at folk utvandret kunne man finne i strukturelle forhold ved utvikling og samfunn. Folk emigrerte fordi de måtte, eller fordi de ble lokket til det.⁶⁷ Dette er nært knyttet opp i mot *push- pull* modellene som legger vekt på at eksempelvis fattigdom på den ene siden virker som en *push* faktor som presser emigranten ut av hjemlandet, samtidig som *pull* faktorer som arbeid og god lønn trekker emigranten mot et område.⁶⁸ Hvilken faktor som har hatt størst betydning strides de lærde om, Thorvald Moe argumenterte i en studie i 1977 for at forhold i Nord- Amerika hadde størst betydning, at ”*the pull is greater than the push*”.⁶⁹ Året etter publiserte derimot Olav Magnussen og Gunnar Siqveland en tilsvarende studie som konkluderte med at variasjoner i lønnsnivået i Norge hadde størst påvirkning på emigrasjonen fra landet.⁷⁰ Dette utfordret påstanden om at forhold i emigrasjonsmålet var viktigere enn forhold i hjemlandet for den enkeltes valg om å flytte.

Sverre Mørkhagen skrev i *Farvel Norge* innledningsvis om emigrasjonen fra 1866 at det trolig var de heldige og dristige som reiste fra Norge. De som var verst rammet av ulykker av forskjellig art var ofte for vanskeligstilt til at de kunne skrape samme nok til billetter til Amerika.⁷¹ Med dette utfordrer han oppfatningen om at de nordmennene som emigrerte var blant de fattigste i landet. Dette marginaliserer til en viss grad betydningen av push faktorer som fattigdom og vektlegger *pull* faktorer som arbeid, ledig jord og høye lønninger i større grad.

Årsakene til at nordmenn emigrerte på 1800- tallet til Nord- Amerika var mange, og det er ikke vektlagt i denne oppgaven å gjøre rede for alle detaljene rundt de siste 70 årene

⁶⁷ Østrem, *Norsk utvandringshistorie*, 2006: 43.

⁶⁸ Ibid: 87.

⁶⁹ Ibid: 44.

⁷⁰ Ibid: 44.

⁷¹ Mørkhagen, *Farvel Norge: utvandringen til Amerika 1825-1975*, 2009: 305.

med forskning på temaet. Temaet er for stort og det er utfordrende å legge frem selv en skisse av forskningsstatusen på området. Likevel er det interessant å belyse faktorer som bidro til at nordmenn emigrerte på 1800- tallet da tilsvarende faktorer kan forklare hvorfor nordmenn valgte å emigrere til New Zealand på 1870- tallet.

1.7. Oppgavens oppbygning

Kapittel 2 vil omhandle den første perioden med assistert norsk emigrasjon til New Zealand. Fokuset vil være årene 1870- 71 og gruppen med norske emigranter som var de første til å få assistert emigrasjon til New Zealand. Målet er å gjøre rede for de to første avgangene med norske emigranter til New Zealand og hvordan disse avgangene bidro til at kontakten mellom newzealandske immigrasjonsmyndigheter og norske agentselskap ble formalisert.

Kapittel 3 vil omhandle hvordan immigrasjonsmyndighetene i New Zealand organiserte den assisterte immigrasjonen av nordmenn til kolonien. Bakgrunnen for at kolonien ønsket norsk immigrasjon vil bli drøftet med utgangspunkt i tre dominerende teorier. De baserer seg på gode erfaringer med dansk immigrasjon, lav britisk immigrasjon og etableringen av *special settlements*. Deretter vil de norske agentselskapenes og newzealandske myndigheters roller i organisering av immigrasjonen bli drøftet. Avslutningsvis vil kontroversene rundt den skandinaviske immigrasjonen i New Zealand drøftes.

Kapittel 4 flytter fokus fra immigrasjonspolitikken til gruppen med norske emigranter. I første del av kapitlet er det kvantitative omfanget av den norske assisterte emigrasjonen drøftet. I andre del har jeg lagt vekt på å gjøre rede for emigrantenes bakgrunn for å besvare problemstillingen som omhandler hvem emigrantene var. Emigrantenes geografiske tilhørighet og flyttemønster, yrker og familieforhold er drøftet. Dette har hatt et komparativt aspekt hvor emigranter til New Zealand har blitt sammenlignet med emigranter til USA.

Kapittel 5 vil omhandle hvordan det gikk med de norske immigrantene i New Zealand. De første årene for nordmennene i Hawke's Bay er tillagt mest vekt da det er de første årene som er best beskrevet i kildematerialet. Nordmenn som etablerte seg utenfor *special settlement* er ikke fulgt etter ankomsten.

Kapittel 6 vil kort oppsummere den norske immigrasjonen frem til 1876 og drøfte i hvilken grad den var ansett som vellykket i New Zealand. Det vil deretter være naturlig å drøfte hvorfor myndighetene valgte gradvis å trappe ned den assisterte norske immigrasjonen.

Kapittel 7 er et kort oppsummeringskapittel hvor svarene på problemstillingene systematisk vil bli gjennomgått og forslag til videre forskning på temaet presenteres.

2. Nordmenn som assisterte emigranter

2.1. Innledning

Kapitlet vil omhandle den første perioden med assistert norsk emigrasjon til New Zealand. Fokuset vil være årene 1870- 71 og gruppene med norske emigranter som var de første til å få assistert emigrasjon til New Zealand. De to første avgangene med norske emigranter til New Zealand vil bli gjort rede for. Det vil deretter bli drøftet hvordan disse avgangene bidro til at kontakten mellom newzealandske immigrasjonsmyndigheter og norske agentselskap ble formalisert. Avtalene medførte at de ble etablert klare retningslinjer for hvilke nordmenn som kunne rekrutteres, av norske agentselskap, på vegne av det newzealandske generalagenturet. Bakgrunnen for at New Zealand ønsket norsk immigrasjon vil ikke bli drøftet i dette kapitlet, men vil bli behandlet i kapittel 3.

2.2. Norske emigranter til New Zealand

Med det Engelske dampskip North Star avgikk forrige uke 20 familier, mest bondefolk, fra Romerike, Vinger og Odalen til London, hvorfra reisen går videre med et førsteklases skip til New Zealand. På foranstaltning av den New Zealandske regjering får de fri reise. Det er meget høy etterspørsel etter arbeidsfolk derover, og landet er, som man vet, utmerket godt, men man har nylig hatt en forferdelig kamp å bestå mot de Ville.⁷²

Med disse få ordene oppsummerte *Verdens Gang* 12. oktober 1870 at i overkant av 50 nordmenn emigrerte til New Zealand. De var de aller første nordmennene som emigrerte som assisterte emigranter til New Zealand og de skulle bli fulgt av flere hundre andre nordmenn i årene som fulgte. Bakgrunnen for at denne avgangen kom så tidlig er komplisert, *Immigration and Public Works act of 1870* ble ikke formelt vedtatt før 12. september 1870, men den newzealandske politikeren Isaac Earl Featherston var tidlig ute med å planlegge for hvordan han best kunne organisere europeisk emigrasjon til New Zealand.⁷³

Featherston var høsten 1870 på reise i Europa på oppdrag fra newzealandske myndigheter. Målet med reisen var blant annet å sikre britiske lån til immigrasjon og planlegge hvordan immigrasjonen til kolonien kunne organiseres. En viktig del av reisen var et besøk i de skandinaviske landene hvor han kartla mulighetene for å rekruttere blant annet norske emigranter. I rapporten Featherston sendte til New Zealand, etter reisen gjennom

⁷² Ukjent forfatter, *Med det engelske dampskip North Star.*, *Verdens Gang*, 12. oktober 1870: 8.

⁷³ Isaac Earl Featherston var britisk og ankom New Zealand allerede i 1841. Han etablerte seg som lege i Wellington og involverte seg tidlig i koloniens politikk. Han var medlem i House of Representatives fra 1853 til 1870 og minister uten portefølje 1869- 71. Det var i denne perioden at han ble sendt til Europa for å utrede mulighetene for å rekruttere emigranter fra blant annet Skandinavia. Han ble i 1871 utnevnt til New Zealands generalagent for immigrasjon og fikk kontor i London. Embetet holdt han frem til sin død i juni 1876. For mer: Featherston, Isaac Earl – *The Dictionary of New Zealand Biography*. Te Ara- The Encyclopedia of New Zealand. <http://www.teara.govt.nz/en/biographies/1f4/featherston-isaac-earl> Hentet 26.04.13

Tyskland og Skandinavia, gikk han først gjennom hvor mange nordmenn som emigrerer hvert år, hvor de emigrerer og hvorfor de emigrerer dit.⁷⁴ Featherston definerte deretter tre konkrete problemer som måtte løses om New Zealand ønsker å legge til rette for immigrasjon fra Skandinavia; høye reisekostnader, ingen venner eller familie i kolonien samt lite kunnskap om kolonien. Det første problemet som var knyttet til de økte reisekostnadene med emigrasjon til New Zealand kunne enkelt kompenseres ved assistert emigrasjon mente Featherston. Det andre problemet var derimot vanskeligere å løse. ... *and further, that the Norwegians, are exceedingly cautious, difficult to move out of the ordinary track, and suspicious of mere emigration agents and their reports.*⁷⁵ Featherston mente altså at hovedproblemet ikke var kostnadene, men heller manglende informasjon om New Zealand som emigrasjonsmål. En aktuell løsning på dette problemet ville være å sende et lite antall norske agenter til New Zealand som kunne rapportere sine funn tilbake til Norge. Featherston avviste derimot en slik løsning da det ville ta for lang tid, koste for mye og de rapportene som eventuelt fant veien tilbake til Norge ikke ville ha veid tungt for en potensiell emigrant. En bedre løsning var å tilby et mindre antall unge par fra forskjellige steder i Norge gratis overfart til New Zealand. De skulle reise samlet og etablere seg i samme område i kolonien. På denne måten mente han at New Zealands rykte som emigrasjonsmål ville sirkulere. Troverdige rapporter ville komme tilbake til Norge i løpet av et års tid. I tillegg ville de første emigrantene etablere et lite norsk miljø i New Zealand. Miljøet kunne virke som motivasjonsfaktor for andre nordmenn som vurderte å emigrere til kolonien. Featherston la dermed indirekte opp til at emigrasjonen fra Norge til New Zealand i innledningsfasen skulle være en begrenset kjedemigrasjon.

Featherstons initiativ resulterer i en konkret plan der det norske agentselskapet Winge & Co fikk i oppdrag å finne minst ti, unge gifte par som ønsket å emigrere til New Zealand på den newzealandske regjeringens regning. Winge & Co var et norsk skipsreder- og meglerfirma stiftet i 1855 med base i Kristiania. Firmaet disponerte på 1870- tallet en lang rekke seilskip, men ingen av disse ble benyttet til frakt av emigranter til New Zealand. I tillegg til rekruttering av norske emigranter til New Zealand i 1870- 71 var også Winge & Co involvert i transporten av emigranter til Hawaii i 1880.⁷⁶

Målet var at de skulle emigrere så fort som mulig, før emigrasjonssesongen i 1870 tok slutt. Ved å iverksette dette prøveprosjektet mente Featherston at immigrasjonen fra Skandinavia kunne komme i gang raskere dersom det skulle være ønskelig å utvide prosjektet.

⁷⁴ Appendix to the Journals of the House of representatives (AJHR), 1871 Session I, D-03a, Papers relating to immigration, II. -Introduction of Scandinavian immigrants: enclosure in no. 1.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Kr Anker Olsen, *Mitt skip er lastet av Winge & Co. gjennom 100 år*, Oslo 1954: 42- 48.

Skulle regjeringen derimot ikke ønske å søke etter flere skandinaviske immigranter ville det ikke medføre store kostnader å avslutte prosjektet da ytterligere avtaler ikke ble inngått.

Det kan ikke avvises at Winge & Co averterte etter emigranter i avisene, men om dette ble gjort var det trolig ingen utstrakt annonsering da det kun var en liten gruppe de søkte etter. Derimot kan påstandene om at andre agenter enn Winge & Co rekrutterte emigranter trolig avvises. Featherston hadde engasjert Winge & Co til å utføre denne delen av jobben, ingen newzealandske agenter var da aktive i Norge. Trolig er et scenario presentert i *Skandia II* sannsynlig. Det hevdes der at en agent skal ha møtt opp etter en søndagsgudstjeneste ved Ullern kirke i september 1870, der skal han ha møtt en lydhør forsamling hvor mange var interessert i å emigrere til New Zealand.⁷⁷ Denne påstanden kan dessverre ikke bekreftes gjennom kjent kildemateriale, men fremstår som sannsynlig i omstendighetene tatt i betraktning. I og med at det var meget kort tid fra Winge & Co tok oppdraget med å rekruttere emigranter, til de skulle sendes ut av landet var det viktig at prosessen gikk raskt. Ved selv å oppsøke potensielle emigranter som oppfylte kravene Featherston fremsatte kunne de raskt fylle den fastsatte kvoten.

Gruppen med nordmenn som reiste høsten 1870 bestod av 17 unge, gifte par som hadde til sammen 16 barn. I tillegg var det to ugifte menn som reiste sammen med gruppen. Tre av parene som emigrerte i 1870 giftet seg kun få dager før de reiste.⁷⁸ Dette kan tyde på at de ikke bare hadde et ønske om å emigrere, men at de ikke hadde råd til å gifte seg før fremtiden virket sikrere. Tilbudet om gratis emigrasjon til New Zealand var trolig den utløsende årsaken til giftemålene da parene ville kunne sikre seg egen jord og en mulighet til å forsørge seg selv. Tilbudet om helt gratis overfart måtte for mange ha fremstått som meget fristende da det ga en unik mulighet for emigrasjon. Semmingsen beskriver et interessant initiativ fra Solør og Odal hvor opp mot tusen personer skrev under en søknad til amerikanske myndigheter om at de ønsket gratis overfart til Amerika hvor de kunne arbeide opp frakten etter ankomst.⁷⁹ Initiativet kom på 1860- tallet og indikerer stor emigrasjonslyst, men lav egenkapital. Det kan dermed antas at årsaken til at Winge & Co søkte etter emigranter til New Zealand nettopp i Odal fra juli 1870 ikke var tilfeldig.

De første norske emigrantene kom fra Nes på Romerike, Sør- Odal og Kristiania. Tatt i betraktning den korte tiden Winge & Co hadde på å organisere den første gruppen og hvor ukjent New Zealand var, er den begrensede geografiske spredningen ikke overraskende.

⁷⁷ Burr, *Mosquitoes & sawdust*, 1995: 11.

⁷⁸ Sør Odal 1864- 1870 Ministerialbok, Ektevidde, (3. okt 1870): 271. Torkild Gundersen Sestbakken og Kari Olsdatter, Carl Andersen Bereto og Anne Olsdatter, Niels Pedersen Sæterfladen og Berte Olsdatter Andreassen.

⁷⁹ Semmingsen, *Veien mot vest, 1865-1915*, 1950: 53.

Usikkerheten den enkelte følte rundt emigrasjonsmålet, den lange reisen og hvordan fremtiden ville fortone seg i New Zealand var nok en årsak til at mange ønsket å emigrere sammen med kjente fra samme lokalsamfunn. Dette medførte at det ble en liten gruppe fra hver bygd innenfor et lite område. Den geografiske spredningen ble dermed begrenset. Liten geografisk spredning var trolig ikke hva Featherston egentlig hadde sett for seg. I instruksene et svensk agentselskap mottok august 1870 presiserte Featherston at emigrantene skulle komme fra så mange forskjellige steder som mulig. Målet var at brevene de første emigrantene sendte hjem skulle sirkulere så vidt som mulig.⁸⁰ Selv om dette ikke ble oppnådd i rekrutteringen av norske emigrantene kan det likevel ha fått positive følger. Ved å rekruttere emigranter fra få bygder økte også sjansen for kjedemigrasjon. Dermed kan liten geografisk spredning ha vært ansett som gunstig om man ønsket å legge til rette for fortsatt norsk immigrasjon.

Emigrantenes yrkesbakgrunn som det fremkommer av emigrantprotokollene viser at de aller fleste var arbeidere, med et fåtall tømmermann, en skredder, en husmann og en baker. Yrkesfordeling var ikke overraskende emigrantenes bosted og familiebakgrunn tatt i betraktning. Samtidig innebar landbruksarbeid og vanlige bygdebåndverk sjeldent høy inntekt. Ønsket om egen jord og høyere inntekt kan ha vært et kraftig incentiv for å reise gratis til New Zealand på koloniregjerings regning.

Mye tyder på at rekrutteringen Winge & Co gjennomførte på denne første gruppen med emigranter var meget tilfredsstillende sett i fra newzealandske myndigheters perspektiv. Winge & Co meldte tilbake til London i midten av oktober at emigrantene som var rekruttert var sparsommelige, gode arbeidsfolk og vant til hardt arbeid. De ville utvilsomt kunne gjøre det godt i kolonien.⁸¹ Denne oppfatningen ble delt av provinssekretæren i Wellington, Arthur William Follet Halcombe, som tok i mot de norske emigrantene i februar 1871:⁸²

*...these immigrants appear to possess more than ordinary qualifications to insure their success as settlers in New Zealand... I am of opinion that they will prove to be as valuable body of men as have ever been introduced to the Colony.*⁸³

⁸⁰ AJHR, 1871 Session I, D-03a, Papers relating to immigration, II. -Introduction of Scandinavian immigrants: sub enclosure to enclosure in no. 1.

⁸¹Ibid: No. 9. Mr. Morrison to the Hon. the Colonial Secretary.

⁸² Arthur William Follett Halcombe var født i Storbritannia, men ankom New Zealand rundt 1855. Halcombe var redaktør for avisen Wellington Independent 1869- 71, representant i provinsrådet for Wellington 1865- 1872 og dypt involvert i koloniens immigrasjonspolitikk fra 1871, med en stilling som immigrasjonsoffiser i Wellington og Hawke's Bay.

⁸³ AJHR, 1871 Session I, D-03a, Papers relating to immigration, II. -Introduction of Scandinavian immigrants: no. 14. The Provincial Secretary, Wellington to the Hon. the Colonial Secretary.

Immigrasjonsoffiserer i New Zealand som tok i mot de norske emigrantene fra *Celaeno* sammenlignet senere de norske emigrantene med en gruppe svenske og danske emigranter som kom med skipet *England* 21. mars 1871.

*It will be seen by this classification, and the great preponderance of single men, several of whom are very young, that this batch of immigrants has not been as carefully selected as were those from Norway.*⁸⁴

Bakgrunnen for at den danske og svenske gruppen med immigranter tilsynelatende ikke var like nøye rekruttert som den norske gruppen er usikker. Det kan ha vært en kombinasjon av lavere interesse for agentenes tilbud om emigrasjon, uklare ordre fra Featherston samt press for å fylle kvoten med emigranter. Resultatet var at spesielt de danske immigrantene fikk et rykte på seg for å være latere, skitnere og mindre egnede som settlere i kolonien.⁸⁵

Rekrutteringen av den rette type emigranter var viktig for New Zealand. Kolonien hadde ikke behov for et enda større overskudd av menn eller personer som ikke kunne livnære seg selv. Motivasjonen til agentselskapene i Skandinavia var utvilsomt betalingen, Winge & Co mottok eksempelvis £66, 15 shilling og 10 pence, tilsvarende omtrent 300 Spd., for emigrantene de sendte ut i oktober 1870.⁸⁶ Om kvaliteten på immigrantene ikke var som immigrasjonsmyndighetene på New Zealand forventet, kunne agentselskapet stå i fare for å miste kontrakten. Uavhengig innsatsen Winge & Co la ned i rekrutteringen av den første gruppen med emigranter virker det å ha vært enighet om at kvaliteten på gruppen var høy.

De første emigrantenes reise var på mange måter typisk for emigrasjonen fra Norge til New Zealand. Det første målet var Kristiania hvor de gikk om bord på det engelske skipet *North Star* som seilte mot London 6. oktober. I London ble de tatt hånd om frem til de ble brakt om bord på skipet *Celaeno* som seilte mot Wellington 14. oktober. *Celaeno* nådde Wellington 5. februar 1871 etter en reise på 114 dager. Til forskjell fra senere emigranter fikk den første gruppen som tidligere nevnt gratis overfart, det gjaldt hele reisen fra Kristiania til Wellington. I tillegg tyder korrespondanse mellom London og New Zealand på at gruppen fikk tettere oppfølging enn senere assisterte skandinaviske immigranter. Et brev fra Mr. Morrison ved generalagenturet i London til *Colonial Secretary* i Wellington påpeker at de norske emigrantene hadde fått tilgang til tolk slik at deres ønsker kunne bli kommunisert og at

⁸⁴ Ibid: no. 23. Mr. Halcombe to the Hon. Minister for Public Works.

⁸⁵ AJHR, 1872 Session I, D-01, Correspondance with the Agent- General, London. I. - Memoranda for the Agent General: enclosure 1 in no. 45. Memorandum for Hon. J. D. Ormond.

⁸⁶ AJHR, 1871 Session I, D-03a, Papers relating to immigration, II. -Introduction of Scandinavian immigrants: enclosure 6 in no. 21. Statement of expenditure.

flere andre tiltak ble iverksatt for å sikre deres sikkerhet og komfort.⁸⁷ Behandlingen var tilsynelatende meget god, og et takkebrev fra de første skandinaviske emigrantene til immigrasjonsmyndighetene understreker dette.

*We, the undersigned Danish, Swedish and Norwegian immigrants beg to render you our most sincere thanks for the kind reception and attention shown towards us on our arrival, during our stay in Wellington and on our journey to Palmerston.*⁸⁸

Takkebrevet tyder på at oppfølgingen de første emigrantene fikk var noe ut over det vanlige og bør ses i sammenheng med at mer skandinavisk immigrasjon var ønskelig. Det forutsatte gode skussmål fra de første immigranter som immigrasjonsmyndighetene håpet ville føre flere skandinaver til New Zealand.

Emigrantene sendte flere brev hjem kort tid etter de ankom New Zealand, brevene ankom Norge i september- oktober 1871. Et av disse brevene ble publisert av *Verdens Gang* 4. oktober 1871.⁸⁹ Brevet nevner ingen navn, og er heller ikke underskrevet, men det nevnes i innledning av artikkelen at det er Odalsfolk som skriver hjem. Brevet beskriver en reise som var preget av dårlig plass på skipet, uvante forhold og språklig forvirring, men til tross for dette sa de seg fornøyd med selve reisen og hvordan forholdene hadde blitt lagt til rette for dem. Mottagelsen i Wellington ble også beskrevet i positive vendinger, myndighetene gjorde det de kunne for nordmennene. Kun når emigrantene skulle plasseres og jord skulle selges var det uenighet. Dette problemet ble raskt løst og nordmennene ble lovet arbeid og forelagt nedbetalingsplaner for utgiftene i forbindelse med kjøp av verktøy og forsyninger. Avslutningsvis ble det kommentert at de innfødte var vennlige og at jorda virket meget fruktbar. Brevet avsluttes med en kommentar om hvorvidt de anbefaler kolonien for andre potensielle emigranter: *”Endnu kan vi ikke sige, om nogen bør komme efter, da vi endnu kjenner altfor lidet til landet: men tilbake til Norge vil vi ikke.”*⁹⁰ Et spørsmål er hvorvidt dette brevet virkelig var skrevet av de norske emigrantene eller ikke. I denne sammenhengen er ikke dette viktig. Uavhengig av hvem som forfattet brevet så fylte det den funksjonen Featherston ønsket, informasjon om New Zealand som emigrasjonsmål ble publisert og distribuert.

⁸⁷ AJHR, 1871 Session I, D-03a, Papers relating to immigration, II. -Introduction of Scandinavian immigrants: no. 9. Mr. Morrison to the Hon. the Colonial Secretary.

⁸⁸ Ibid: enclosure in no. 24. Testimonial from Scandinavian immigrants.

⁸⁹ Ukjent forfatter, *Fra Ny- Zeland er der nu kommet Breve fra de Emigranter, som ifjor havde fri Befordring*, *Verdens Gang*, 4. oktober 1871: 3-4.

⁹⁰ Ibid.

2.3. Emigrasjonen blir satt i system

17. oktober 1871 ble planene om fortsatt emigrasjon fra Norge til New Zealand formalisert gjennom en avtale mellom Winge & Co og generalagent Featherston. Avtalen innebar at Winge & Co, for £1 per voksne emigrant, skulle sende opp til 3000 emigranter til New Zealand.⁹¹ Avtalen gjaldt helt frem til alle emigrantene var sendt, alternativt kunne avtalen sies opp på seks måneders varsel. Featherston benektet senere at dette var en omfattende kontrakt. Han anså det heller som en enkel avtale som innebar at et visst antall emigranter, rekruttert etter et sett med retningslinjer, kunne sendes fra Norge til New Zealand.⁹² Samme dag mottok Winge & Co et sett med retningslinjer som en følge av avtalen som ble inngått.⁹³ Enhver person som oppfylte følgende krav kunne få assistert overfart:

- Alle måtte være under 45 år for å kvalifiserte for assistert emigrasjon.
- Alle måtte komme fra landsbygda, menn måtte også ha erfaring fra landbruksarbeid.
- Alle emigranter måtte være vaksinert samt ved god fysisk og psykisk helse. I tillegg måtte de vise til sertifikat fra sin lokale kirke på god moral.
- Alle måtte selv dekke reisen fra hjemstedet sitt til Kristiania og deretter fra Kristiania til England hvor de ville bytte til et skip til New Zealand.
- Ugifte kvinner mellom 16 og 35 år, med erfaring fra tjenestearbeid, kunne få gratis reise.⁹⁴
- Gifte par måtte betale £10 ved avreise eller signere gjeldsbrev tilsvarende £20. Hvert par kunne ta med opp til tre barn under tolv år. Barn under tolv år betalte halv voksenpris, barn under et år reiste gratis.⁹⁵
- Antallet ugifte menn skulle begrenses, men et mindre antall var tillatt. Ugifte menn måtte betale £8 før avreise. Alternativet var å betale £4 på forhånd og signere gjeldsbrev tilsvarende £8.
- I tillegg måtte enhver som gikk om bord på et emigrantskip mot New Zealand ha tilstrekkelig bekledning for reisen, om dette ikke ble fulgt kunne personen avvises ved ombordstigning.

⁹¹ AJHR, 1872, Session I, D-13, Return of emigration agents. (return to an order of the House of Representatives, dated 23rd July, 1871): 2

⁹² AJHR, 1872 Session I, D-01b, Further correspondence with the Agent General, London. II. - Letters from the Agent General: no. 5. Agent General to Hon. Colonial Secretary.

⁹³ AJHR, 1872 Session I, D-01a, Correspondance with the agent general, London. II. - Letters from the agent general: enclosure 4 in no. 4. Dr. Featherston to Messrs. Winge and Co.

⁹⁴ Passasjerlistene tyder på at enkelte kvinner måtte signere gjeldsbrev pålydende noen få pund.

⁹⁵ Kostnadene for overfarten var ikke faste, men endret seg noe fra år til år. Passasjerlistene er en god kilde for å kartlegge de reelle utgifte emigrantene hadde i forbindelse med overfarten.

Kravene ble i første omgang Winge & Cos utfordring. Begrensningene utelukket mange potensielle emigranter. Eksempelvis ville storfamilier, eldre og byfolk ikke oppfylle kravene generalagenturet stilte. Dette kan delvis forklare hvorfor den neste gruppen med norske emigranter som seilte fra Kristiania 30. november 1871 bestod av bare 32 personer.⁹⁶ Gruppen var hovedsakelig sammensatt av familier fra Sør- Odal og Nes på Romerike samt et fåtall ugifte menn og kvinner. Mange hadde en form for tilknytning til familiene som emigrerte til New Zealand året før. Slekt - og kjennskap blir bekreftet gjennom en rapport hvor den norske emigranten Christopher Ericksen blir intervjuet om ferden med skipet *England* fra London. Ericksen beskriver i innledning sin egen bakgrunn og at han har venner som emigrerte til New Zealand året før og at fire av de andre norske familiene på *England* kom fra samme plass.⁹⁷ Dermed virker det klart at emigrasjonen fra Norge til New Zealand i 1870-71 var en begrenset kjedemigrasjon dominert av personer som hadde en eller annen relasjon til hverandre i Norge.

Bakgrunnen for at gruppen som emigrerte i 1871 ikke var større kan også ses i sammenheng med at retningslinjene fra newzealandske immigrasjonsmyndigheter kom for sent til at Winge & Co hadde tid til å annonsere for en ny avgang. Riktignok kunne de ha startet arbeidet med å rekruttere emigranter til New Zealand tidligere. Men om Featherston og myndighetene i New Zealand hadde valgt ikke å fortsette å rekruttere norske emigranter ville Winge & Co trolig ha blitt påført økonomiske tap, i tillegg til tap av troverdighet. Rekrutteringsarbeidet begrenset seg dermed trolig til kjente av de første emigrantene. En gjennomgang av *Verdens Gang* fra oktober- november 1871 viser ingen eksempler på annonsering for kommende avganger til New Zealand. Det eneste som står er en notis som nevner at en del emigranter reiste til New Zealand.⁹⁸ Kolonien Queensland i Australia drev også rekruttering av ikke britiske immigranter med lignende vilkår som newzealandske myndigheter hadde innført. Blichfeldt & Co i annonserte omfattende gjennom høsten 1871 for en avgang til Queensland.⁹⁹ Den utstrakte annonseringen og ikke minst dens ordlyd tyder på at begge koloniene kjempet om den samme gruppen emigranter. Dette kan også ha vært en medvirkende årsak til at Winge & Co i perioden ikke annonserte etter emigranter. New Zealand var et lite kjent emigrasjonsmål hvor meget få nordmenn tidligere hadde emigrert. Det ville derfor være sikrere i første omgang å satse på en begrenset kjedemigrasjon fra de samme bygdene som den første gruppen kom fra.

⁹⁶ Emigrantprotokoller, Emigranter over Kristiania 1871-1930 ny: se fra nr. 755

⁹⁷ AJHR, 1872 Session I, G-03, Report of the commissioners appointed to inquire into certain matters connected with the ship "England" and correspondence with the Agent-General thereon: Appendix: Christopher Ericksen: 28.

⁹⁸ Ukjent forfatter, *I disse dage afreiser en del emigranter til Ny Seland*, *Verdens Gang*, 2. desember 1871: 3.

⁹⁹ Annonse, *Bekjendtgjørelse, Til Queensland*, *Verdens Gang* 1871: 14., 21., 25., 28. oktober og 4. november.

2.4. Oppsummering

Emigrasjonen fra Norge til New Zealand i 1870-1871 var kvantitativt meget begrenset og preget av distansen til kolonien. Nordmenn visste lite om New Zealand og hvorvidt det var mulig å emigrere dit. I tillegg ble ikke retningslinjene for hvem som kunne få assistert immigrasjon etablert før høsten 1871. De to første årene nordmenn hadde mulighet til å få assistert emigrasjon var det derfor bare to avganger med til sammen 83 norske emigranter til New Zealand. Analysen av emigrantgruppene viser at en betydelig andel av emigrantene opprinnelig kom fra samme området og det kan til en viss grad bevises at mange hadde kjennskap til hverandre. Langt på vei bekrefter dette at de første to årene med organisert immigrasjon til New Zealand fra Norge var preget av kjedemigrasjon fra et fåtall bygder på Østlandet. Den ikke-eksisterende annonseringen for emigrasjon til New Zealand i perioden tyder på at brev var den primære kilden til informasjon og at Winge & Co i første omgang fokuserte på lokal rekruttering gjennom å oppsøke potensielle emigranter i lovende områder.

Sett fra New Zealands perspektiv var oppstarten av immigrasjon fra Norge i 1870 preget av tilfeldigheter grunnet et tidlig initiativ fra Featherston. Selv om antallet norske, og for den saks skyld skandinaviske immigranter, var lavt, fikk likevel skandinavisk immigrasjon stor oppmerksomhet i New Zealand. Det var i de tynt befolkede delene av kolonien de norske immigranterne slo seg ned for å rydde land og skrape sammen et levebrød for seg og sine. Suksessen til immigranterne som ankom i 1871 var utslagsgivende for om skandinavisk immigrasjon til New Zealand skulle opprettholdes. I og med at det ble ansett som en suksess skulle de første bli fulgt av mange flere de neste to årene.

3. Hvorfor ønsket New Zealand norsk immigrasjon?

3.1. Innledning

Kapitlet vil omhandle forutsetningen for, og forvaltningen av de byråkratiske sidene ved den norske immigrasjonen til New Zealand. Et sentralt spørsmål som vil bli drøftet er hvilke forhold i New Zealand som lå til grunn for at kolonien etterspurte norsk immigrasjon. De norske agentselskapenes rolle i forbindelse med rekrutteringen av nordmenn vil bli drøftet med utgangspunkt i lønnsomhet, annonsering og informasjonsarbeid. Rekrutteringen av norske immigranter var ansett som kontroversiell i samtiden i New Zealand og bakgrunnen for dette vil bli drøftet med utgangspunkt i parlamentsdebatter og avisartikler fra New Zealand. Mot slutten vil en parallell til den assisterte emigrasjonen til New Zealand bli presentert. Norske arbeideres emigrasjon til Hawaii på 1880- tallet. Målet med dette er ikke bare å presentere en parallell til emigrasjonen til New Zealand, men også å vise at emigrasjonen til New Zealand ikke var uten sidestykke i samtiden.

3.2. *Immigration and Public Works Act of 1870*

Frem til 1870 var den organiserte immigrasjonen til New Zealand styrt av den enkelte provins som så med mistro på ethvert forslag om økende sentralisering av immigrasjonspolitikken. Wilfred D. Borrie hevdet at provinsene ikke så nytten av et sentralisert program for organisert immigrasjon.¹⁰⁰ Den interne konkurransen mellom provinsene skadet immigrasjonen til New Zealand som helhet. Nødvendigheten av å opprette et nasjonalt program for organisert immigrasjon ble understreket av synkende immigrasjon og en økonomisk depresjon som rammet New Zealand på 1860- tallet. Løsningen på problemene ble presentert av en ambisiøs Julius Vogel som gikk inn i koloniregjeringen i 1869 som finansminister. Vogel mente at den eneste løsningen på New Zealands økonomiske problemer var å øke utnyttelsen av koloniens ressurser. Dette kunne best løses ved å ta opp lån i Storbritannia for deretter å bruke lånene på å rekruttere europeiske immigranter og å bygge ut infrastruktur. Vogels ambisjoner resulterte i *Immigration and Public Works act of September 1870*.¹⁰¹ Loven bestod av ni deler som hovedsakelig gikk ut på utbygging av infrastruktur som jernbane, vei, vannforsyning samt planer for organisert immigrasjon.

Forholdet mellom immigrasjon og arbeid må i denne sammenheng understrekes. Dette kommer godt frem i en tale av Dr. Isaac Earl Featherston i *The Provincial Council* i Wellington i mars 1871:

¹⁰⁰ Borrie, *Immigration to New Zealand: 1854-1938*, 1991: 50.

¹⁰¹ New Zealand Government, "Immigration and Public Works Act of 1870.

http://www.austlii.edu.au/nz/legis/hist_act/iapwla187033a34v1870n80466.pdf Hentet 30.04.13

*Public works and immigration must go hand- in- hand. Nay, I will go further and say that the government is not justified in undertaking the works I have indicated unless the Province is prepared to do its duty in regard to immigration. There is no use in preparing a country for settlement unless you are also prepared to bring to it population; and remember this, that capital invariably accompanies and follow immigration.*¹⁰²

Uten immigrasjon ville ikke New Zealand ha tilstrekkelig arbeidskraft til å bygge den planlagte infrastrukturen, og uten arbeid ville mange immigranter måtte gå arbeidsløse. Det ble ikke nevnt konkret tilrettelegging for visse typer immigrasjon, men behovet for rask iverksetting ble understreket.

I praksis skulle immigrasjonen organiseres gjennom et generalagentur med hovedkontor i Storbritannia. Generalagenten som ble utnevnt hadde ansvaret for underagenter i Europa og utøvelsen av vedtak gjort av koloniregjeringen vedrørende immigrasjon. Som et resultat av dette ble Isaac Earl Featherston, samme mann som hadde sendt norske emigranter til New Zealand i 1870, utnevnt til generalagent med kontor i London i 1870.¹⁰³ Featherston ankom London i mars 1871 og begynte da det omstendelige arbeidet med å organisere rekrutteringen og frakten av europeiske emigranter til New Zealand. Han kunne da delvis benytte seg av allerede eksisterende nettverk fra tiden da provinsene selv hadde styrt immigrasjon, men også nye kontakter måtte etableres for å dekke det store behovet for immigrasjon. Featherston benyttet seg i 1871- 72 av kontakten med Winge & Co, som hadde vært ansvarlige for rekrutteringen av de første norske emigrantene i 1870. Winge & Co fikk da igjen oppgaven med å rekruttere nordmenn som ønsket å reise som assisterte emigranter til New Zealand.

3.3. Hvorfor ønsket New Zealand norsk immigrasjon?

Philippa Mein Smith nevner helt kort i *A Concise History of New Zealand* at utviklingen av såkalte *bush settlement*¹⁰⁴ var bakgrunnen for at New Zealand ønsket immigrasjon fra Skandinavia og Tyskland.¹⁰⁵ Dette blir utdypet i en doktorgradsavhandling av Rollo D. Arnold fra 1971 som omhandler utviklingen av bush settlementene sør på Nordøya.¹⁰⁶ I 1869 var den sørlige delen av Nordøya dominert av dype skoger, det fantes knapt farbare veier og

¹⁰² Ukjent forfatter, *Dr. Featherston on immigration and public works*, Taranaki Herald, 22. March 1871.

¹⁰³ AJHR, 1871 Session I, G-28, Return of appointments made in the civil service of New Zealand since the 30th June 1870: 5. Featherston I. E.

¹⁰⁴ *Bush settlements* var betegnelsen på mindre settlement som myndighetene ønsket å etablere i innlandet av Nordøya for å rydde skog og legge til rette for utbygging av infrastruktur mellom provinsene Hawke's Bay, Wellington og til dels Taranaki.

¹⁰⁵ Philippa Mein Smith, *A Concise History Of New Zealand*, Cambridge 2005: 85.

¹⁰⁶ Rollo D. Arnold, *The Opening of the Great Bush - A social history of the bush settlements of Taranaki, Hawke's Bay and Wellington*, Victoria Univeristy of Wellington, Phd Thesis 1971.

man kunne gå i skyggen av trær fra Wellington til Kawhia Harbour.¹⁰⁷ Skogene utgjorde et formidabelt hinder for myndigheten som ønsket å åpne områder på Nordøya for landbruk og bygging av infrastruktur. De fleste europeerne som ankom New Zealand var meget lite villige til å slå seg ned i skogen da den mange steder var helt ugjennomtrengelig. Det krevde gjerne mange år med hogst og umenneskelig slit før selv små lapper med jord kunne bli ansett som dyrkbar. Strategien etter at de verste maoriurolighetene var over i 1870 var å knytte sammen eksisterende settlement sør på Nordøya med ny infrastruktur. Der det var mulig skulle det også etableres nye settlement langs veiene. I første omgang skulle områdene sør i Hawke's Bay og Manawatu åpnes for nye settlements.¹⁰⁸ Problemet var i første omgang hvem som skulle bosette seg inne i bushen og etablere disse settlementene som var helt sentrale for at infrastruktur kunne bygges og vedlikeholdes. *Wellington Independent* påpekte det følgende i en artikkel i mars 1870: "*It is especially noticeable that the intending small farmer of late years appears to have an entire aversion to forest land and shrinks from the labor of clearing the bush.*"¹⁰⁹ Dette understreker at det var problematisk å finne folk som var villige til å rydde jord i bushen, selv om jorda ofte var meget god. Den jevne britiske immigrant foretrakk å slå seg ned i åpent landskap og var heller ikke ansett som velegnet for å drive hogst i bushen. Det kan derfor virke som de skandinaviske immigrantene primært ble rekruttert til en spesifikk oppgave, eller for å løse et konkret problem.

Et andre perspektiv, presentert av George Pedersen, legger større vekt på tidligere erfaringer med dansk immigrasjon, som en viktig motivasjon for newzealandske myndigheter for å øke immigrasjonen fra Skandinavia.¹¹⁰ Dette har likhetstrekk med Arnold som også mener at tidligere dansk immigrasjon var en av årsakene til at man ønsket skandinavisk immigrasjon. Han vektla ikke det like sterkt som årsak til den skandinaviske immigrasjonen. Ditlev Gothard Monrad var den som hadde aller mest å bety for inntrykket myndighetene i New Zealand fikk av skandinaverne før 1870. Monrad var tidligere dansk biskop og statsminister som etter krigen med Preussen på 1860- tallet valgte å flytte til New Zealand hvor han etablerte seg i innlandet av Nordøya, like ved Palmerston North. Monrad var velstående og knyttet enkelte bånd med datidens politiske elite i kolonien, dermed kan hans innsats i utviklingen av eiendommen sin i innlandet ha vært kjent for mange. Monrad ble også bedt om å uttale seg om hvorvidt han mente at skandinavisk immigrasjon til New Zealand var

¹⁰⁷ Arnold, *The Opening of the Great Bush*, 1971: 1- 2. Kawhia Harbour ligger nordvest på Nordøya, 50 kilometer sørvest for Hamilton. En reise på 500- 600 kilometer fra Wellington.

¹⁰⁸ *Ibid*: 59.

¹⁰⁹ Ukjent forfatter, *Small farms*, *Wellington Independent* 29 March 1870 : 1.

¹¹⁰ George Conrad Petersen, *Forest homes: the story of the Scandinavian settlements in the Forty Mile Bush, New Zealand*, Wellington 1956: 11-12.

mulig. I et brev datert 7. desember 1870 uttaler han seg, tilsynelatende noe motvillig, om hvordan han ville ha organisert skandinavisk immigrasjon til kolonien. Blant annet nevnte han at skandinavernes burde få etablere seg sammen, slik at de kunne snakke sine egne språk, og at de helst burde slippe å få så mange tyske naboer.¹¹¹ Brevet viser tydelig at i hvert fall enkelte politikere i kolonien mente at Monrad var en ressursperson med tanke på organiseringen av skandinavisk immigrasjon. Danskene, med Monrad i spissen, hadde vist seg som arbeidsomme og tilpasningsdyktige arbeidsfolk. De hadde fått ryddet store områder og gjort det godt i kolonien.¹¹² Monrad nevnes også av Featherston i rapporten om potensialet for skandinavisk immigrasjon.¹¹³ Pedersen mener at dette i høy grad bidro til at newzealandske myndigheter etterspurte skandinaviske immigranter etter 1870.

Wilfred D. Borrie vektlegger i en tredje teori at ønsket om økt immigrasjonen førte til at myndighetene på New Zealand rettet blikket mot Skandinavia.¹¹⁴ Bakgrunnen for dette var at en hurtig økning i antall immigranter ble ansett som en forutsetning for å innfri målene med *Immigration and Public Works Act of 1870*. Featherston gjennomførte en reise i Nord-Europa sommeren 1870, målet var å rapportere om forhold knyttet til industri og emigrasjon i Nord-Europa. Reisen resulterte i at de første norske assisterte emigrantene seilte mot New Zealand samme høst. Borrie skriver at Featherston hadde problemer med å finne det antall immigranter myndigheten ønsket. Han ble også kritisert for at kvaliteten på mange av de britiske immigrantene var ikke høy nok.¹¹⁵ Interessen for emigrasjon til New Zealand bør her ses i sammenheng med interessen for emigrasjon til Nord-Amerika. New Zealand var et lite kjent emigrasjonsmål også i Storbritannia og ble som regel mer populært kun når andre emigrasjonsmål gjennomgikk perioder med lav økonomisk vekst eller krig. Featherston hadde lenge problemer med å rekruttere nok britiske emigranter til New Zealand. Han måtte dermed anvende en vid tolkning av kravene satt av immigrasjonsmyndighetene på New Zealand og systemet med gjeldsbrev.¹¹⁶ Dermed kan det ha vært naturlig for Featherston å øke den skandinaviske og tyske emigrasjonen til New Zealand for å kompensere for lav britisk emigrasjon til New Zealand. Problemet med for lavt antall emigranter fra Storbritannia fortsatte helt frem til 1874 da USA ble rammet av en økonomisk depresjon som medførte at den britiske immigrasjonen sank kraftig. Depresjonen i USA resulterte i økt interesse for

¹¹¹WA, Letter from Monrad of Karere, to unknown recipient, on the subject of encouraging Scandinavians to immigrate to New Zealand. WA 90- 046/77-11

¹¹² Petersen, *Forest homes*, 1956: 11- 12.

¹¹³ AJHR, 1871 Session I, D-03a, Papers relating to immigration, II. -Introduction of Scandinavian immigrants: enclosure in no. 1. Memorandum on emigration.

¹¹⁴ Borrie, *Immigration to New Zealand: 1854-1938*, 1991: 58.

¹¹⁵ Ibid: 60.

¹¹⁶ Ibid: 68.

emigrasjon til alternative emigrasjonsmål, som New Zealand. I tillegg senket Featherston kravene til emigrantene for å være sikker på at han kunne rekruttere nok emigranter.¹¹⁷ Skandinaviske og tyske emigranter var ansett som meget gode kolonister, men satt opp mot britisk immigrasjon ville i de fleste sammenhenger britene bli foretrukket.

En kombinasjon av de tre forklaringene stemmer godt med bakgrunnen for newzealandske myndigheters ønske om norsk immigrasjon. I tillegg kan det positive bildet mange briter hadde av Skandinavia med tanke på monarkiene, lik religion og rask assimilering ha virket inn på valget om å fokusere på skandinavisk, fremfor eksempelvis asiatisk eller sør- europeisk immigrasjon.¹¹⁸ Hvite immigranter fra Nord- Europa var klart å foretrekke fremfor annen immigrasjon. Disse faktorene bør likevel ikke overdrives, trolig var det også tilfeldigheter inne i bildet. Featherston tok initiativet allerede i 1870, uten klarering fra immigrasjonsmyndighetene, til å innlede en begrenset norsk immigrasjon. Dette skjedde flere måneder før Featherston ble utnevnt til generalagent og formelt fikk ansvaret for å organisere immigrasjonen til New Zealand. Featherston gikk dermed ut over sine instruksjoner ved å inngå avtaler med lokale agentselskap om befordring av emigranter. Dette innrømmet han selv i rapporten han sendte tilbake til New Zealand etter reisen gjennom Tyskland og Skandinavia.¹¹⁹ Hadde han fulgt instruksene ville trolig immigrasjonen fra Skandinavia til New Zealand i beste fall ha kommet i gang senere og ha hatt et mindre omfang enn den i realiteten fikk.

3.4. De norske agentselskaperens rolle

Gjeldende lovgivning i Norge utelukket at utenlandske agenter kunne drive informasjons- og rekrutteringsarbeid uten at økonomiske garantier ble stilt. Kravene medførte at generalagenturet allerede fra 1870 avtalte med norske agentselskap at de skulle rekruttere norske emigranter på vegne av generalagenturet.

3.4.1. Generalagenturets avtale med de norske selskapene

Avtalen Winge & Co inngikk med det newzealandske generalagenturet innebar at selskapet fikk £1 for hver voksne emigrant som ankom New Zealand, dette gjaldt frem til 3000 voksne emigranter hadde ankommet kolonien.¹²⁰ Det kan riktignok settes spørsmålstegn ved

¹¹⁷ Borrie, *Immigration to New Zealand: 1854-1938*, 1991: 73.

¹¹⁸ James Jupp, *Seeking whiteness: The recruitment of Nordic immigrants to Oceania*, i *Scandinavian and European migration to Australia and New Zealand*, ed. Olavi Koivukangas and Charles Westin, Turku 1999 : 30- 31.

¹¹⁹ AJHR, 1871 Session I, D-03a, Papers relating to immigration, II. -Introduction of Scandinavian immigrants: enclosure in no. 1. Memorandum on emigration.

¹²⁰ AJHR, 1872, Session I, D-13, Return of emigration agents. (Return to an order of the House of Representatives, dated 23rd July, 1871): 2.

lønnsomheten for selskapene med denne avtalen. Winge & Co hadde ikke ansvaret for rekrutteringen etter 1872. Da overtok tilsynelatende Blichfeldt & Co rekrutteringen for avganger som gikk via Hamburg og Gunnestad & Co rekrutterte emigranter for avgangene direkte til New Zealand med *Høvding* i 1872 og 1873. Avganger via London i 1873- 74 ble også organisert av Gunnestad & Co. De siste årene overtok et fjerde agentselskap, Fredrik Lie, rekrutteringen av norske emigranter frem til 1876.

Om avtalen som omfattet rekruttering av norske emigranter hadde vært mer lønnsom kan det antas at Winge & Co ville hatt et ønske om å beholde denne avtalen lengst mulig. Det faktum at de hadde avtalen kun over et lite tidsrom, før andre selskap overtok, kan tyde på at avtalen ikke var spesielt attraktiv for agentselskapene. Dette går riktignok i mot hvordan Semmingsen tolket de faktiske forhold. Hun argumenterer for at det var stor konkurranse mellom Blichfeldt & Co og Gunnestad & Co om hvem som hadde retten til å rekruttere emigranter.¹²¹ Selskapene rekrutterte et langt lavere antall emigranter enn det kontraktene åpnet for. Det antyder at det ikke var en enkel oppgave å rekruttere nordmenn for generalagenturet. Dette medførte naturlig nok lavere inntekt for selskapene som rekrutterte emigranter og kan på sikt ha medført at utgiftene og arbeidet ikke stod i forhold til inntektene avtalen innebar.

3.4.2. Rekrutteringen

Selskapenes rekruttering baserte seg på annonsering i aviser i forkant av planlagte avganger, agenter som oppsøkte bygder og formidlet informasjon og brev fra tidligere avreiste emigranter. Semmingsen påpeker i *Veien mot Vest* at avisannonsering var spesielt hyppig i provinspressen og den radikale opposisjonspressen i hovedstaden; alminnelige arbeidere og tjenestepiker leste sjeldent *Morgenbladet*.¹²² Denne påstanden har blitt undersøkt og noe annonsering i *Morgenbladet* er faktisk funnet, men annonseringen i *Aftenposten* var hyppigere.¹²³ I de store avisene på Østlandet var annonseringen periodevis hyppig, spesielt i forkant av de store avgangene med *Høvding* i 1872 og 1873. Eksempelvis annonserte agentselskapet Blichfeldt & Co i *Aftenposten* i begynnelsen av mai 1872. Dette var i forbindelse med avgangen med *St. Olaf* til Hamburg og videre til New Zealand med *Friedeburg* til Lyttleton. Årsaken til at selskapet spesifiserte at de søkte etter *ugifte fruentimmer* var trolig at skipet skulle til en provins med flere byer og ingen *special*

¹²¹ Semmingsen, *Veien mot vest: 1865-1915*, 1950: 308.

¹²² Ibid: 306.

¹²³ Annonse, *Til Ny Seland integnes immigranter*, *Morgenbladet* 1872: se eksempelvis 7., 11. og 13. mai.

settlement. Det kan dermed antas at rekrutteringen av ugifte kvinner skjedde på oppfordring fra generalagenturet i London som kjente godt til de ulike provinsenes behov for immigrasjon.

Til Ny Seeland.

Afgangstiden for Ny Seelands-Skibet er nu fast bestemt til 11te ds. Afreisen herfra med Dampskibet "St. Olaf". Nogle faa Plads for ugifte Fruentimmer med fri Befordring ere endnu ledige. Man behage at henvende sig uden Ophold til undertegnede General-Agenter.

Blichfeldt & Co.,
Skippergaden No. 29, Christiania.

Bilde 1. Annonse fra Aftenposten 8. mai 1872. Blichfeldt & Co søker her etter emigranter som ønsker å reise til New Zealand med skipet *St. Olaf*. Ugifte fruentimmer kunne i dette tilfellet få gratis overfart.

I samme tidsrom som Blichfeldt & Co annonserte etter emigranter til New Zealand annonserte også agentselskapet Gunnestad & Co etter emigranter som ønsket å emigrere med skipet *Høvding* til New Zealand. *Høvding* skulle seile direkte til New Zealand med emigranter til Hawke's Bay hvor det skulle etableres *special settlement* i innlandet. Trolig skjedde både rekrutteringen og organiseringen av reisen i samarbeid med Anders Berg Bull, eieren av skipet. Provinsen hadde behov for familier med jordbrukserfaring, menn som ønsket å jobbe innenfor landbruk, samt et visst antall unge ugifte kvinner som kunne arbeide som tjenestepiker i Napier. Tilsvarende annonsering for en direkte avgang til New Zealand i februar 1873 etterlyste edruelige, ordentlige og dyktige arbeidere og tjenestepiker som ønsket å reise til New Zealand på meget *favorable* betingelser.¹²⁴

¹²⁴ Annonse, *Til New Zealand...*, Aftenposten 7. februar 1873 : 4.

Christiania New Zealand

Det i alle Dele, første Klassen
Fregatskip "Høvding", af Tøns-
berg, 366 Com. Læster ført af **Capt. C.
Berg**, vil afgaa direkte herfra til
New Zealand den 30te Mai, med
Udvandrere, understøttede af den newzea-
landske Regjering. Til de endnu ledige
Pladser indtegnes Emigranter efter Bemyn-
digelse af

Gunnestad & Co.

Skippergaden 27

Christiania.

De der allerede er indtegnet anmodes
om at henvende sig til os for nærmere Instrux.

Bilde 2. Annonse fra *Morgenbladet* 7. mai 1872, side 3. Her annonserer Gunnestad & Co etter emigranter som ønsker å emigrere med skipet *Høvding* til New Zealand. Tre uker før avgang var det fortsatt ledige plasser på skipet.

Mot slutten av perioden med assistert norsk emigrasjon til New Zealand overtok agentselskapet Fredrik Lie rekrutteringen i Norge. Også de annonserte blant annet i *Aftenposten* etter emigranter.

Et interessant spørsmål er om annonseringen etter emigranter var begrenset til aviser på Østlandet, eller om det også ble annonsert etter emigranter i også andre landsdeler. Det har ikke vært et mål å kartlegge denne annonseringen fullstendig, men søk i et fåtall aviser som har vært tilgjengelig digitalt på nasjonalbiblioteket har gitt treff på *Innherreds posten*. Der stod det en annonse 24. februar 1874 hvor emigranter ble bedt om å melde seg om de ønsket å emigrere til New Zealand.¹²⁵ Prisen var syv speciedaler og de ville få beskjed når skipet var fulltegnet. Denne annonsen var trolig mer et unntak enn tegn på at annonseringen utenfor Østlandet var omfattende. Avgangen det her ble annonsert for ble det aldri noe av. Vi kan dermed gå ut i fra at et utilstrekkelig antall emigranter meldte seg, eller at generalagenturet i London ikke ønsket et nytt skip direkte fra Kristiania til New Zealand.

¹²⁵ Annonse, *Til Ny Seeland i Australien*, *Indherreds Posten* 24. februar 1874: 7.

Til Ny-Seeland i Australien.

Forsaavidt et tilstrækkeligt Antal Passagerer tegner sig inden 1ste Marts d. A. vil et større første Klasses Seilskib af os blive expederet fra Christiania direkte til Ny-Seeland.

Som Passagerer med denne Expedition kan antages Landmænd, Jernbaneanarbeidere, Sag- og Tømmerarbeidere, Fabrikarbeidere, alle Slags Haandværkere og andre Arbeidere med og uden Familier, tilligemed ugifte Qvinder og Tjenestepiger.

Naar Skibet er fuldtæget vil Afgangstiden nærmere blive bestemt.

Passagererne erholder nye Sengklæder, Madkopper m. V. tilligemed god og forsvarlig Kost paa Overreisen samt fri Læge og Mediciner, Alt for 7 — syv — Spd. pr. Voxen og det halve for Børn mellem 1 til 12 Aar — uden nogen Forpligtelse siden.

De, som agter at benytte denne gode Leilighed, vil behage snarest mulig at melde sig, medhavende Præsteattest og Penge.

Trykte Bøger og Prospectus, indeholdende nærmere Oplysninger, erholdes gratis ved Henvendelse til Gunnestad & Co. i Christiania eller til vore Agenter for Thronhjems Stift (84) **E. Stene & Co.**

Bilde 3. Annonse fra *Indherreds Posten* 24. februar 1874.

Annonseringen gir et interessant innblikk i hvordan agentselskapene forholdt seg til instruksene fra generalagenturet i London. Den tyder på at retningslinjene ble tatt på alvor i og med at de annonserte etter emigranter som var i målgruppen for koloniens immigrasjonsprogram. Om de i praksis fulgte disse retningslinjene kommer bedre frem i emigrantprotokollene, som også tyder også på at retningslinjene ble fulgt.

3.4.3. Informasjonsarbeid

En viktig del av arbeidet til agentselskapene var å spre informasjon om New Zealand som emigrasjonsmål. Bakgrunnen for dette var at meget få visste spesielt mye om New Zealand fra før. Det var dermed stort behov for å spre informasjon om kolonien og om muligheten for emigrasjon. Dette ble trolig gjort gjennom en kombinasjon av publisering av brev fra emigranter, utdelingen av informasjonsbrosjyrer og agenter som aktivt oppsøkte bygder med høy emigrasjon.

Et av meget få brev fra nordmenn som emigrerte til New Zealand i tidsperioden ble publisert i *Verdens Gang* 4. oktober 1871.¹²⁶ Det var skrevet av Odalsfolk som beskrev møtet med kolonien i nokså positive ordlag. Det ble også publisert andre artikler som omtalte New Zealand som emigrasjonsmål, men da i mer negative ordlag. *Aftenposten* publiserte en artikkel 12. april 1873, den var skrevet av en mann som nylig hadde besøkt New Zealand. Han mente at folk måtte stille seg kritisk til brevene som kom derfra fordi de ikke kunne stole

¹²⁶ Ukjent forfatter, *Fra Ny-Zeland er der nu kommet Breve fra de Emigranter, som ifjor havde fri Befordring*, *Verdens Gang* 4. oktober 1871: 3

på det tidligere emigranter hadde skrevet om kolonien.¹²⁷ En annonse i *Aftenposten* 7. april 1873 stilte seg også kritisk til emigrasjon til Queensland og Oseania. Det ble argumentert med at om man emigrerte dit ville man kanskje aldri komme tilbake til Norge igjen.¹²⁸ Dette viser at det ikke bare ble publisert brev og artikler som omtalte de positive sidene ved emigrasjon til New Zealand, men også mer kritiske artikler og annonser som satte fokus på de negative sidene ved å emigrere dit.

Annonser i *Indherreds Posten* 24. februar 1874 forteller også at personer som ønsket å emigrere kunne henvende seg til enten Gunnestad & Co i Kristiania eller deres agenter for Trondhjems stift for å få gratis bøker og prospekt med mer informasjon. Hvilken informasjon det her var snakk om, og om det i hele tatt var skrevet på norsk, er heller usikkert. Om ikke annet sannsynliggjør annonsen at slik informasjon var tilgjengelig for de som ønsket å vite mer.

Omreisende agenter var spesielt viktig i 1870- 71 da de første norske emigrantene ble rekruttert.¹²⁹ En lang rekke kilder, blant annet Malcolm Larsen i *Happiness is sharing your heritage* beskriver hvordan en agent skal ha møtt opp etter en gudstjeneste en søndag for å finne folk som var villige til å emigrere til New Zealand.¹³⁰ Dette var trolig en forutsetning for å rekruttere emigranter i innledningsfasen, men ble mindre vanlig etter 1871 da brev og avisartikler som publiserte brev fra emigrantene var mer effektive rekrutteringsmiddel.

Informasjonsarbeid i Norge ble i stor grad styrt av agentselskapene som hadde som mål å spre informasjon som satte deres emigrasjonsmål i et fordelaktig lys. Konkurransen mellom forskjellige emigrasjonsmål som ble representert av forskjellige selskap kan forklare at enkelte meget negative rapporter ble publisert. Dette ble godt dokumentert i forbindelse med emigrasjonen til Queensland i en masteroppgave av Fredrik Larsen Lund i 2012.¹³¹ Negative rykter om Queensland som emigrasjonsmål skadet trolig koloniens ry i mye større grad enn lignende artikler som beskrev negative sider ved New Zealand som emigrasjonsmål.

¹²⁷ Ukjent forfatter, *Om Udvandringen til New- Zealand*, *Aftenposten* 12. april 1873: 1.

¹²⁸ Annonse, *Canada i Nord- Amerika*, *Aftenposten* 7. april 1873.

¹²⁹ Det finnes en lang rekke påstander om at utenlandske agenter skal ha reist rundt i Norge for å rekruttere emigranter til New Zealand. Dette kan derimot ikke bekreftes gjennom kjent kildemateriale. Om dette har vært tilfellet vil jeg anta at generalagent Featherston ville hatt kjennskap til det, og at det ville ha blitt nevnt i hans korrespondanse med norske agentselskap eller myndighetene i New Zealand. Den eneste agenten som ble sendt fra New Zealand til Norge for å rekruttere emigranter var svensken Bror Erik Friberg som ankom Europa våren 1872 og reiste igjen med *Høvding* fra Kristiania 30. mai 1872.

¹³⁰ Larsen, *Happiness is sharing your heritage - Lykka er å ha ei felles arv*, 1976.

¹³¹ Lund, *A Norwegian waltz: Norwegian immigration and settlement in Queensland, 1870-1914*, 2012: 27- 28.

3.5. Myndighetens rolle i forbindelse reise og ankomst til New Zealand

Selv om norske agentselskap hadde ansvaret for rekrutteringen innebar ikke det at det norske selskapet også var ansvarlige for inspeksjonen av emigrantene og skipet før avreise. Begge disse inspeksjonene var ansett som meget viktige av myndighetene i New Zealand da smittsomme sykdommer, dårlige sanitære forhold, mangelfull medisinsk utrustning og lite eller for dårlig mat og drikkevann kunne være en stor fare for passasjerene. Generalagenturet tok normalt ansvaret for at skip og emigrantene ble inspisert før avreise. Den medisinske inspeksjonen av emigrantene før avreise skulle i utgangspunktet forhindre at personer som hadde symptomer på farlige og smittsomme sykdommer ikke kom om bord. Dessverre var denne inspeksjonen meget sjeldent grundig utført og det var utvilsomt mange tilfeller hvor syke personer kom om bord på skipet.

Etter at emigrantene hadde ankommet New Zealand og blitt transportert i land var det viktig raskt å få alle i betalt arbeid, eller transport til området hvor de kunne kjøpe jord. Om dette ikke skjedde raskt og problemfritt satt myndighetene igjen med arbeidsløse immigranter som ikke hadde noen mulighet til å klare seg selv. Dette kunne lede til kritikk fra opposisjonspolitikere i New Zealand og være et problem for rekrutteringen av nye emigranter i Europa om det ble kjent at de kunne ende opp som arbeidsløse. Fremfor å innta en mer tilbaketrukket rolle, som myndighetene i land hvor de ikke betalte for immigrasjonen, jobbet newzealandske myndigheter som regel aktivt for å sette nylig ankomne immigranter i kontakt med arbeidsgivere. I de tilfellene hvor immigranter var øremerket *special settlement* inntok også myndighetene en aktiv rolle, ofte over flere år. Dette eksempelvis gjennom å tilby jobber til mennene, selge jord på kreditt og ved å opprette skoler.

3.6. Kontroverser og motstand mot norsk immigrasjon til New Zealand

De to første gruppene med assisterte norske immigranter som ankom New Zealand i 1871 og tidlig i 1872 bestod av i underkant av hundre personer. De utgjorde en meget liten andel av den totale immigrasjonen. Likevel førte deres ankomst til en viss debatt både i media og i parlamentet. Spesielt etter at nyheten om at nye kontrakter med skandinaviske agenter var inngått i 1871 førte dette til en opphetet debatt rundt de skandinaviske kontraktene.¹³²

Anthony R. Grigg som skrev en bacheloroppgave i 1973 om holdningene til skandinavisk immigrasjon på 1870- tallet mente at opposisjonen mot ikke- britisk

¹³² AJHR, 1872 Session I, D-01, Correspondance with the Agent- General, London. I. - Memoranda for the Agent General: no. 13. Memorandum for the Agent General.

immigrasjon økte fra 1872.¹³³ Grigg benyttet i stor grad avisartikler, leserbrev, AJHR og New Zealand Parliamentary Debates (NZPD) i sin studie. En gjennomgang av disse primærkildene gir et interessant innblikk i hvordan de ulike samfunnslagene forholdt seg til nyheten om at den ikke- britiske immigrasjonen ville øke fra september 1872.

Bakgrunnen for at enkelte i New Zealand var skeptiske til ikke- britisk immigrasjon var todelt. For det første var den kulturelt betinget, de foretrakk immigranter med den samme bakgrunnen som dem selv. For det andre var det frykt som var politisk og økonomisk fundert.¹³⁴

Et lengre innlegg av medlem i *Legislative Council*, George M. Waterhouse 24. juli 1872 kom med flere klare argument mot skandinavisk immigrasjon. Innlegget kom som en reaksjon på nyheten fra Featherston om at han kunne øke den britiske emigrasjonen til kolonien:

*I may say that this being a British colony. I think we should endeavour to keep it British as much as possible. We cannot tell what complications may arise if we have a number of foreigners in the Colony who are not naturalized, and if no arrangements have been made that they should be naturalized on arrival.*¹³⁵

Waterhouse fryktet at den britiske kulturen og levemåten i New Zealand kunne bli truet om for mange ikke- britiske immigranter ankom, og hans innlegg var nok representativt for hva flere mente. Det eksisterte en viss frykt for at kolonien kunne miste sin britiske karakter om de tillot økende ikke- britisk immigrasjon. Dette må ses i sammenheng med at nesten hele befolkningen i kolonien hadde britiske røtter og at majoriteten var født i Storbritannia.

Waterhouse fortsatte med å rette et kritisk blikk mot det han mente var for høye kostnader med å etablere skandinaviske settlements i kolonien:

*The immigrants we require are those who, when once landed here, can be turned adrift to shift for themselves; but the Scandinavians require to be carefully shepherded.: they must have their expenses paid to some remote part of the country; stores must be established to supply them with the goods they require; there must be long credit given to them; and even an interpreter must be engaged to render it possible for them to express their wants...*¹³⁶

Emigranter som ankom New Zealand burde ikke være en byrde for kolonien mente Waterhouse, selv om det var kun for en kort tid. Rekruttering av skandinaviske immigranter

¹³³ Anthony. R. Grigg, *Attitudes in New Zealand to Scandinavian Immigration, 1870- 1876*, University of Otago, B.A. Honours 1973: 51- 52.

¹³⁴ Ibid: 64.

¹³⁵ Legislative Council and House of Representatives, *New Zealand Parliamentary Debates, 16. juli - 29. august 1872*, vol. 12, Wellington: Mr. Waterhouse: 62.

¹³⁶ Ibid: Mr. Waterhouse: 62.

ville medføre en større økonomisk belastning for kolonien sammenlignet med britiske immigranter. Britene i større grad selv kunne finne arbeid, forstå språket og ta ansvar for egen velferd fra første dag. Med de skandinaviske immigrantene fulgte det nye utgifter til oversetter, kreditt til nødvendigheter for familiene, forsyninger for de første ukene og transport til bestemmelsesstedet. Dette mente Waterhouse var spesielt uansvarlig i og med at enkelte av de skandinaviske immigrantene som hadde ankommet i 1871 hadde vist seg å være fullstendig uegnede som settlere.

Denne argumentasjonen fant støtte i en del av befolkningen som ikke nødvendigvis hadde noe i mot de skandinaviske immigrantene i seg selv, men som foretrakk britiske immigranter. Koloniregjeringen mente derimot at behovet for skandinavisk immigrasjon var et resultat av at den britiske immigrasjonen var for lav. Den gjennomsnittelige britiske immigrant hadde heller ikke de rette egenskapene for å kunne lykkes i innlandet av Nordøya. Få visste bedre enn superintendent John Davies Ormond fra Hawke's Bay hvordan de skandinaviske immigrantene hadde lyktes under forhold som britiske emigranter lenge hadde unngått.

*The small proportion of immigrants that can be expected to arrive from Germany, Norway, Denmark and Sweden will be a very great advantage to the country. The method which the Government has of settling these immigrants on the lands, is to put them in a district where the agricultural population of Great Britain would be almost lost. In the Seventy Miles Bush, and in the bush lands of Manawatu and Masterton, where settlements of foreign immigrants is being carried out by the Government, it would be wicked to put down the agricultural labourer from Great Britain upon the land, he would have no chance of success....*¹³⁷

Spesielt provinsene Taranaki og Hawke's Bay og til en vis grad Wellington hadde frem til 1870- tallet problemer med å utvikle innlandet. Meget få immigranter hadde ønsket å etablere seg der. Dette ble løst gjennom å etablere skandinaviske settlements i *Seventy Mile Bush*. Der ryddet de bort skogen for å drive landbruk, og var tilgjengelig flere dager i uken som arbeidskraft for bygging av infrastruktur. Britene valgte heller å slå seg ned ved kysten, eller på land som lettere kunne brukes til jordbruk.

Kritikken mot skandinavisk immigrasjon var som regel saklig og begrunnet med frykt for egen kultur og økonomi, men det var også minst et tilfelle hvor kritikken gikk direkte mot de skandinaviske immigrantene. Thomas Fraser, representant i *House of Representatives* for provinsen Otago på Sørøya holdt et innlegg 25. juli 1872 hvor han mente at skandinaver, og spesielt nordmenn oftere ble gale enn andre. Fraser hadde i juni samme år brukt de samme

¹³⁷ Legislative Council and House of Representatives, *New Zealand Parliamentary Debates*, 13. august - 25 oktober 1872, vol. 13, Wellington: Mr. Ormond: 128.

argumentene i en rapport som omhandlet Dunedin Lunatic Asylum.¹³⁸ Opplysningene hadde han delvis fra inspektøren ved Otago Lunatic Asylum hvor hele ni av pasientene skal ha vært skandinaver, dette til tross for at det kun var 100 skandinaver i hele provinsen.

*The minds of Scandinavians are easily unhinged, and once they give way they give way for ever, and the men become helpless idiots, and neither kindness nor hardship makes the slightest impression on them.*¹³⁹

Videre fortsetter Fraser med å fortelle at amerikanere han hadde snakket med bekreftet at det samme var tilfellet i USA. Spesielt i Norge var det flere gale enn i noe annet land, dette var bevist gjennom statistikk, mente Fraser. Den eneste måten å unngå at galskapen slo rot var å bosette nordmenn i grupper, slik at de kunne støtte hverandre. Om de ikke sørget for dette ville det få katastrofale følger.

*... if these men were sent out to this country without proper arrangements being made for their location in groups on the land, and they were allowed to struggle over it, a large average of them would drift into the lunatic asylums, and be a permanent burden on the Colony.*¹⁴⁰

Dette var en meget opphetet debatt som også omfattet andre aspekt vedrørende immigrasjonspolitikken og Frasers kontroversielle argumentasjon mot skandinavisk immigrasjon må ses i lys av dette. Et videre spørsmål er om Frasers argumentasjon hadde rot i virkeligheten. Var mentalsykehusene på Sørøya fylt med skandinaver?

I perioden 1868- 1872 ble ikke mindre enn fjorten skandinaviske menn innlagt på mentalsykehus i Dunedin, ingen skal ha blitt utskrevet før 1876.¹⁴¹ Dette taler for at de innlagte ikke var assisterte immigranter. De første assisterte skandinaviske immigrantene ankom Sørøya først i begynnelsen av september 1872. En stor andel av de innlagte ved institusjonen var gullgravere, og det har blitt anslått at alkoholisme var en medvirkende årsak i omtrent halvparten av innleggelsene.¹⁴² I den årlige rapporten om statusen ved koloniens mentalsykehus i desember 1877 kommer det frem at til sammen ti skandinaver var innlagt ved Littlebourne Mental Asylum i Dunedin.¹⁴³ Det var henholdsvis en norsk, fire danske og fem svenske pasienter. Med den informasjonen Fraser hadde tilgjengelig, og med hans erfaringer

¹³⁸ AJHR, 1872 Session I, G-27, Reports on the lunatic asylums in the colony: enclosuere 2 in no. 10. Captain Fraser to His Honor J Macandrew.

¹³⁹ Legislative Council and House of Representatives, *New Zealand Parliamentary Debates*, 16. juli - 29. august 1872 :Mr. Fraser: 82.

¹⁴⁰ Ibid: Mr. Fraser: 83.

¹⁴¹ Jeremy H. Bloomfield, *Dunedin lunatic asylum, 1863-1876*, 21-34, i *Unfortunate folk: Essays on mental health treatment 1863-1992*, ed. Brookes, Barbara, Jane Thomson, Dunedin 2001: 28.

¹⁴² Bloomfield, *Dunedin lunatic asylum, 1863-1876*, 2001: 10, 26.

¹⁴³ AJHR, 1879 Session II, H-04, Lunatic asylums of New Zealand (report on): Appendix, table 11, native countries of patients in asylum.

fra Otago var det ingen tvil om at rekruttering av skandinaver var risikabelt.

Det er tydelig at den politiske debatten rundt skandinavisk immigrasjon var en del av en større debatt om immigrasjonspolitikken i sin helhet. Den sittende koloniregjeringen, ledet William Fox, frontet denne politikken sammen med Julius Vogel som var regjeringens finansminister. Opposisjonen kritiserte flere deler av politikken og spesielt det som ble ansett som kontroversielt i utøvelsen av politikken i Europa, deriblant planene om å rekruttere flere tusen ikke- britiske emigranter. Debatten rundt skandinavenes mentale helse bør derfor ses i lys av en større debatt som eskalerte fra juli 1872 frem til regjeringsskiftet 10. september 1872 da Fox regjeringen ble tvunget til å gå av og Edward Stafford overtok som statsminister. Ingen markante endringer i forhold til rekrutteringen av skandinaviske emigranter skjedde etter 10. september. Det kan tyde på at også opposisjonen så nytten av å la skandinaviske immigranter etablere seg der britiske emigranter ikke ønsket å bo.

Debatten rundt skandinaverne begrenset seg ikke til parlamentet, men var også godt synlig i avisene. Enkelte redaktører var mer skeptiske til ikke- britiske immigranter enn andre. Spesielt aviser som støttet opposisjonen i 1871-72 gikk hardt ut mot den sittende regjering valg om å rekruttere ikke- britiske immigranter. Kritikken gikk sjeldent direkte mot immigrantene selv, men heller mot politikere som hadde besluttet å søke etter ikke- britiske immigranter.

Grigg fremhevet i sin oppgave *Evening Post* i Wellington som spesielt kritisk til skandinavisk immigrasjon.¹⁴⁴ Helt siden 1871 hadde redaksjonen gått hardt ut mot den sittende Fox- regjeringen og dens politikk om å rekruttere skandinaviske emigranter. Kritikken mot regjeringen baserte seg på samme grunnlag som debattene i parlamentet, ønsket om å holde kolonien britisk og frykt for de økonomiske kostnadene.

*We do not find fault with the importation of the few families which arrived in the Caelano as an experiment although we should protest against a large immigration from any foreign country whilst thousands of our own countrymen are eagerly waiting for the chance to cast in their lots with ours; nor do we object to the mode in which the Swedes have been disposed of – it was perhaps the very best thing the Government could do with them...*¹⁴⁵

Avisens redaksjon sa seg fornøyd med hvordan regjeringen hadde håndtert de første skandinaviske immigrantene, men så lenge det var mulig å finne britiske emigranter så de ikke behovet for å rekruttere skandinaver i deres sted. Spesielt mente redaksjonen at det var kritikkverdigg at de skandinaviske immigrantene fikk kjøpe land og forsyninger på kreditt.

¹⁴⁴ Grigg, *Attitudes in New Zealand to Scandinavian Immigration, 1870- 1876*, 1973: 28.

¹⁴⁵ Ukjent forfatter, *Editorial*, *Evening Post* 16. februar 1871: 2.

Dette hadde ikke blitt tilbydd andre. Denne forskjellsbehandlingen i favør av skandinaverne førte til kritikk ikke bare fra avisen, men også fra deler av arbeiderklassen som selv hadde immigrert kun få år tidligere under adskillig dårligere vilkår.

Wanganui Herald publiserte i april 1871 en artikkel som tok de norske immigrantene i forsvar. Artikkelforfatteren reagerte på at motstanden mot de nordmennene var stor til tross for at de arbeidet minst like hardt som enhver britisk immigrant. De hadde også etablert seg i et meget krevende område hvor det knapt var nok rom til å slå opp et enkelt telt.

*If any person is skeptical about the Scandinavians not being a desirable class of settlers, we recommend him to pay them a visit, see what they have done and are doing, the place they are in; what they are suffering, and what steady and sober determination there is pictured on the face of all to make homes, happy comfortable homes, in the most uninviting, most unromantic region on the face of mother earth.*¹⁴⁶

Artikkelen ble gjengitt i en rekke newzealandske aviser i mai 1871 og fikk dermed bred distribusjon i kolonien.¹⁴⁷ Artikkelen var ikke unik ved at den tok den skandinaviske immigrasjon i forsvar. Spesielt redaksjoner og personer som støttet den sittende koloniregjering støttet også denne siden av regjeringens politikk. Støtten til, eller motstanden mot, skandinavisk immigrasjon settes på denne måten inn i et større politisk spill hvor argumentene for og i mot kommer tydelig frem. Dette gir et interessant bilde på hvilke forhold som påvirket hvorvidt det var ønskelig å opprettholde de ikke- britiske immigrasjonskontraktene.

3.7. Norsk emigrasjonen til Stillehavet – et unikt tilfelle?

Rundt tusen nordmenn fikk fra 1870 subsidiert reise til New Zealand. Myndighetene forventet at de fleste skulle flytte inn i de dype skogene i innlandet av Nordøya og jobbe for dem. Mange opparbeidet seg stor gjeld fra reisen, kjøp av jord og til lokale kjøpmenn. De var dermed fullstendig avhengige av arbeid fra myndighetene den første tiden og det var nær sagt umulig å reise hjem igjen om de skulle ønske det. Denne situasjonen er sammenlignbar med norske arbeideres emigrasjon til Hawaii i 1880. Organiseringen av denne høstet betydelig mer kritikk enn emigrasjonen til New Zealand. Årsaken til dette er hovedsakelig at arbeiderne til Hawaii i større grad kan ha følt at de ble lurt da arbeidet kunne være hardere enn det de var vant til, lønningene lavere enn for andre på øyene og uenigheter om hva *losji* innebar.¹⁴⁸ I 1880 ble i overkant av seks hundre nordmenn rekruttert, hovedsakelig fra området rundt

¹⁴⁶ Ukjent forfatter, *Defence of the Norwegian immigrants*, *Wanganui Herald* 24. april 1871: 2.

¹⁴⁷ Minst fem forskjellige aviser: *Wellington Independent* 4. Mai, *Otago Daily Times* 10. Mai, *The Star* 15. Mai, *North Otago Times* 19. Mai og *Otago Witness* 20. Mai.

¹⁴⁸ Torbjørn Greipssland, *Aloha fra glemte nordmenn på Hawaii: fra slaveliv til ferieparadis*, 2004: 75- 78.

Drammen, for å arbeide på sukkerplantasjer på Hawaii. De ble rekruttert av nordmannen Christian L'Orange fra Halden som både eide og bestyrte sukkerplantasjer på øyene. Han hadde allerede i 1878 foreslått for lokale immigrasjonsmyndigheter og hente norske arbeidere til øyene da asiatiske arbeidere ble ansett for å ikke å være arbeidsvillige nok.¹⁴⁹ Annonseringen Drammens Tidende tydet på at reisen var gratis, men i praksis skulle den betales gjennom lavere lønninger over tre år.¹⁵⁰ Dette kan sammenlignes med vilkårene for assistert emigrasjon til New Zealand, normalt undertegnet de en kontrakt eller gjeldsbrev som forpliktet dem til å betale tilbake det de skyldte.¹⁵¹ De kunne ikke forlate New Zealand før det oppgitte beløpet var betalt tilbake. Dette var nok også tilfellet for arbeiderne på Hawaii, men den viktigste forskjellen var at de følte at de ble behandlet som slaver av både plantasjeeierne og lokale myndigheter.¹⁵² Organiseringen av emigrasjonen til Hawaii høstet betydelig kritikk i Norge i 1881- 82. I 1882 ble diplomaten Johan Anton Wolff Grip sendt til øyene for å undersøke forholdene. Han fant enkelte kritikkverdige forhold, men konkluderte med at forholdene ikke var verre enn det de måtte ha forventet.¹⁵³ Organiseringen av emigrasjonen til New Zealand høstet ikke på langt nær like mye kritikk, verken fra emigrantene selv eller fra norske myndigheter. Disse to uvanlige emigrasjonsmålne hadde visse likhetstrekk i forbindelse med organisering og hvilke vilkår emigrasjonen foregikk på. Derimot var det store forskjeller i hvordan emigrantene selv oppfattet sin situasjon og om informasjonen i forbindelse med rekrutteringen var sammenlignbar med realitetene. I tillegg etablerte emigrantene i New Zealand seg på egen jord, noe som ikke en mulighet for emigrantene til Hawaii.

3.8. Oppsummering

Myndighetene i New Zealand spilte gjennom alle ledd av prosessen med assistert immigrasjon en meget aktiv rolle. Av hensyn til norsk lovgivningen som forbød generalagenturet selv å rekruttere emigranter måtte de sette rekrutteringen av norske emigranter til norske agentselskap. Det ble også satt strenge krav til både medisinsk inspeksjon og kvaliteten på skip som fraktet assisterte immigranter til kolonien. Selv om kravene ofte ikke ble fulgt, eller tatt på alvor, viser dette at de tok et visst ansvar for emigrantene som ble rekruttert. Ved ankomst i New Zealand sørget myndighetene for plass i egne immigrantbrakkert og assistanse for å få folk i arbeid eller ut i *special settlement*. Ved

¹⁴⁹ Greipsland, *Aloha fra glemte nordmenn på Hawaii: fra slaveliv til ferieparadis*, 2004: 7- 8.

¹⁵⁰ Ibid: 8, 74.

¹⁵¹ WA, Gjeldsbrev på norsk signert av Christoffer Eriksen. WA 90- 046/125- 8

¹⁵² Greipsland, *Aloha fra glemte nordmenn på Hawaii: fra slaveliv til ferieparadis*, 2004: 72.

¹⁵³ Ibid:73- 75.

raskt å få immigrantene ut av brakkene og i betalt arbeid kunne gjelden de hadde til myndighetene raskt betales og de var ikke lengre en byrde for lokale myndighetene. Ikke-britiske immigranter behøvde ofte mer assistanse fra myndighetene enn britiske immigranter. Behovet for ekstra assistanse medførte at rekrutteringen av skandinaver var ansett som kontroversiell av mange. Dette var spesielt relatert til frykten for økte utgifter og at de kunne utgjøre en trussel mot koloniens britiske karakter.

4. Hvem var de norske emigrantene?

4.1. Innledning

Første del av kapitlet vil drøfte omfanget av den norske assisterte emigrasjonen til New Zealand fra 1870 til 1876. Dette har blitt gjort tidligere, men anslagene har variert fra 800 til 1300 emigranter. Jeg vil gjøre rede for bakgrunnen i de forskjellige anslagene og drøfte det jeg antar er et mer korrekt anslag med utgangspunkt i de norske emigrantprotokollene og passasjerlister fra skipene. Andre del av kapitlet vil ta utgangspunkt i funnene fra første del, men vil ha fokus på å drøfte hvem emigrantene var. Emigrantprotokollene inneholder opplysninger om blant annet emigrantenes navn, alder, bosted, yrke og familierelasjoner. Dette danner grunnlaget for å finne emigrantene i folketellingen i 1865. Gjennom et nitidig arbeid har det vært mulig å finne halvparten av emigrantene som levde i 1865 i folketellingen. Det er derfor mulig å si noe mer om emigrantenes tidligere yrker, bosted og familieforhold utover det som fremkommer av emigrantprotokollene. Sentrale forhold jeg ønsker å drøfte er emigrantenes geografiske tilhørighet og flyttemønster, yrkesbakgrunn og sosial status. Avslutningsvis vil en komparativ undersøkelse av de norske emigrantene til henholdsvis New Zealand og Amerika presenteres.

4.2. Emigrasjonens kvantitative omfang

Det er interessant å kartlegge omfanget av emigrasjonen av flere årsaker. Først og fremst fordi det vil gi klarhet i hvor omfattende emigrasjonen var, men også fordi det legger til rette for en studie som vil drøfte hvem emigrantene var og hvordan det gikk med dem. Om det ikke er klarhet rundt omfanget av emigrasjonen er det vanskelig å drøfte de ovennevnte spørsmålene uten at det åpner for usikkerhet rundt undersøkelsen funn og gyldighet.

Emigrantprotokollene har registrert 990 emigranter fra Kristiania. Av disse oppga 909 norsk som nasjonalitet, 76 oppga svensk og ni oppga andre nasjonaliteter. Dette bør riktignok tas med en klype salt. Eksempelvis sår Ivan Aminoff i boka *Svenskarna i Nya Zeeland* tvil om nasjonaliteten til minst syv av 51 norske emigranter som reiste fra Norge i 1870.¹⁵⁴ Dette fremgår i hans oversikt over svenske emigranter til New Zealand. Det ville kreve mye tid og ressurser å gjøre rede for alle emigrantenes egentlige nasjonalitet. Jeg har derfor valgt å forholde meg til emigrantenes nasjonalitet som det fremkommer av emigrantprotokollene.

Et andre overslag over antall emigranter fra Norge til New Zealand er mulig å etablere

¹⁵⁴ Sten Aminoff, *Svenskarna i Nya Zeeland : den svenska utvandringen till Nya Zeeland fram till 1940* Emigrantinstitutets vänners skriftserie, Vaxjo 1988: Aminoff har oversikt over alle svenske emigranter som reiste til New Zealand frem til 1940. Flere emigranter som oppga norsk som nasjonalitet i emigrantprotokollene mener Aminoff er svenske.

gjennom studier av passasjerlister fra skipene. Dette arbeidet har allerede blitt gjort i New Zealand av Malcolm Larsen som jobbet mye med å kartlegge skandinavisk emigrasjon til New Zealand.¹⁵⁵ Larsen anslo den norske assisterte immigrasjonen til å være minst 1166 personer mellom 1870- 76.¹⁵⁶

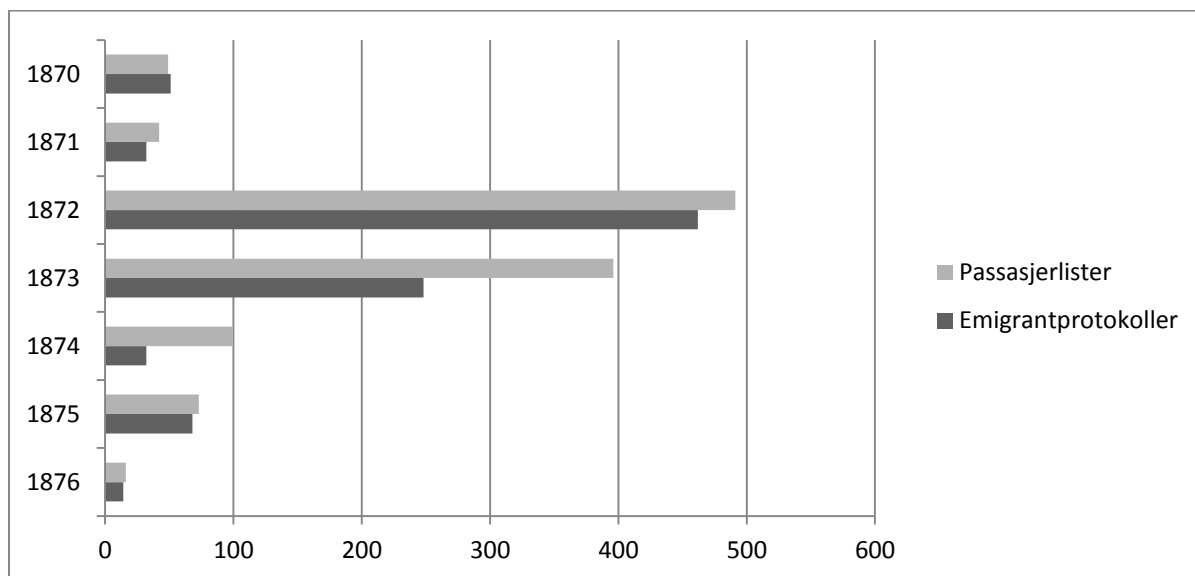

Diagram 2. Assisterte norske emigranter fra Norge til New Zealand, 1870- 1876

Som det fremkommer av diagrammet oppgir passasjerlistene jevnt over høyere tall enn emigrantprotokollene. Dette kan antyde en underregistrering i emigrantprotokollene, men også en viss overregistrering av nordmenn i passasjerlistene. Jeg mener at et realistisk anslag er høyere enn det registrerte antallet i emigrantprotokollene, men også betydelig lavere enn det passasjerlistene antyder.

I Norge ble politikamrene pålagt etter lov 23. mai 1863 angående fart med passasjerer til fremmede verdensdeler og begynne å føre kontroll med emigrasjonen fra Norge.¹⁵⁷ Kontrollen ble senere utvidet til at også billettagentene måtte ha tillatelse fra politimesteren for drive sin virksomhet, jmfør provisorisk anordning 6. april 1867 angående kontroll med befordring av utvandrere til fremmede verdensdeler. Anordningen kontrollerte også at agenten hadde satt opp en reisekontrakt med emigrantene om blant annet befordringen, pris og reisestrekning. Samlet innebar disse anordningene at kontrollen med emigrasjonen fra Norge var økende, og registreringen var omfattende fra 1867. Emigrantprotokollene skal i utgangspunktet ha fanget opp alle assisterte emigranter i og med at de reiste med billetter

¹⁵⁵ For mer om Larsen og hans arbeid: Tjernsberg, *Under Sydkorset*, 1997: 77.

¹⁵⁶ WA, List of ships conveying assisted emigrants from Scandinavia to New Zealand 1870-1876.

WA 90- 046/41- 3.

¹⁵⁷ Liv Mykland, *Håndbok for brukere av statsarkivene*, vol. 19, Oslo 2005: 100- 02.

utstedt av norske agentselskap i samarbeid med generalagenturet i London. Det er derimot flere faktorer som kan ha medført at enkelte av emigrantene ikke har vært å finne i emigrantprotokollene.

I undersøkelsen har de digitaliserte emigrantprotokollene blitt benyttet. Bruken av de digitaliserte emigrantprotokollene fremfor originaldokumentene kan i teorien være en feilkilde. Kristian B. Pedersen skrev i 2010 en masteroppgave som omhandlet norsk emigrasjon til Argentina. I den forbindelse ble det undersøkt i hvor stor grad de digitaliserte utgavene av emigrantprotokollene var fullstendige.¹⁵⁸ Pedersens undersøkelser viste at Riksarkivet i Oslo ikke kunne garantere at de digitaliserte emigrantprotokollene fra Oslo omfattet alle registrerte emigranter. Trolig fordi digitaliseringen hadde blitt utført i flere etapper. Det kan ikke utelukkes at bruken av den digitaliserte utgaven av emigrantprotokollene har medført at enkelte har blitt glemt, men antallet er trolig lavt.

Alle emigrantprotokollene fra Sør- Norge har blitt undersøkt i forbindelse med oppgaven, men det er kun i Kristiania at emigranter til New Zealand har blitt funnet. Dette innebærer ikke nødvendigvis at personer fra andre landsdeler ikke emigrerte til New Zealand, men det ble enten ikke registrert, eller protokollene har gått tapt. Personer utenfor Østlandet som ønsket å emigrere til New Zealand kan ha reist via Kristiania, London eller Hamburg, og ikke ha blitt registrert i de lokale emigrantprotokollene. Det kan antas at dette var tilfellet for et mindre antall personer fra andre regioner enn Østlandet. Det var trolig også lettere å glemme eller unngå å registrere seg i emigrantprotokollene om første reiseetappe var kort. Politikamrene i Norge kan ha unnlatt å registrere emigranter som startet reisen med en kort førsteetappe. Et eksempel på en emigrantgruppe hvor mange ikke ble registrert er *Albion* som seilte fra Kristiania 23. april 1874 med 30 norske emigranter til London. Fra London gikk ferden videre med skipet *Miltiades* som tok emigrantene til Auckland. I passasjerlisten fra *Miltiades* er derimot ikke mindre enn 46 nordmenn registrert i oversikten bak i passasjerlisten.¹⁵⁹ Det er flere feil i hoveddelen av passasjerlisten, alle passasjerene med skandinavisk klingende navn er registrert som svenske, men trolig er oversikten bakerst i passasjerlisten er korrekt. 16 nordmenn som forlot Norge i tidsrommet mars- mai 1874 ble dermed ikke registrert i emigrantprotokollene. Dette vil forklare deler av avviket mellom passasjerlistene og emigrantprotokollene. Antallet var trolig lavt, men omfattende undersøkelser av passasjerlister er trolig den eneste muligheten til å spore deres emigrasjon.

¹⁵⁸ Pedersen, *Med Akevitt til Biffen - norsk immigrasjon til Argentina 1880- 1930*, 2010: 12- 13.

¹⁵⁹ New Zealand, immigration passenger lists 1855- 1973. Auckland, 1874, *Miltiades*. Hentet 31.01.13 <https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-267-11396-20702-32?cc=1609792&wc=M9S3-34B:853276514>

Passasjerlistene ble ført om bord på skipene og et eksemplar ble overlevert immigrasjonsmyndighetene som kontrollerte at listene stemte overens med de faktiske forhold. På generell basis stemmer listene godt med for eksempel emigrantprotokollene, men enkelte feil som feilstaving av navn, forskjellig alder, nasjonalitet og yrke har forekommet. Mest interessant er det at passasjerlistene har også fanget opp nordmenn som ikke ble registrert i emigrantprotokollene. Malcolm Larsen brukte dette materialet da han laget en oversikt over omfanget av den skandinaviske immigrasjonen på 1870-tallet. Dessverre har en kombinasjon av feil i kildematerialet og feil i Larsens registrering medført at hans overslag kan anses som noe høyt. Feilene er primært knyttet til passasjerlistene hvor enkelte passasjerer har fått registrert feil nasjonalitet. Spesielt i tilfeller hvor passasjerer gikk om bord i emigrantskip i et land hvor de ikke var født og oppvokst. Eksempelvis har mange svensker som seilte fra Kristiania til New Zealand fått oppgitt norsk som nasjonalitet. Dette har medført at antall svenske emigranter trolig er for lavt da de fleste svenskene emigrerte fra enten Kristiania, København eller Hamburg. Den største feilkilden i Larsens oversikt over norske emigranter er uoverensstemmelser mellom hans liste og annet kildemateriale som jeg har vanskelig for å forstå bakgrunnen for. Den groveste i denne sammenheng er Larsens registrering av *Høvding* i 1873. Han skriver da at skipet fraktet 377 nordmenn til New Zealand. Derimot har bare 240 nordmenn og 25 svensker blitt registrert i emigrantprotokollene, noe som samsvarer med passasjerlisten for avgangen som hadde registrert 270 emigranter.¹⁶⁰ Immigrasjonsrapporter fra skipets ankomst kunne også rapportere et lignende antall, 206 voksne passasjerer.¹⁶¹ Alt tilgjengelig kildemateriale, bortsett fra Larsen, viser dermed at skipet fraktet i overkant av 260 emigranter til New Zealand. Årsaken til feilen er ukjent, men en enkel skrivefeil av Larsen kan ikke utelukkes.

På grunnlag av emigrantprotokollene kan det totale antallet norske emigranter anslås til minst 909 personer. Passasjerlistene har fanget opp et større antall nordmenn, men Larsens anslag på minst 1166 nordmenn må anses for å være noe høyt. Det reelle antallet assisterte norske emigranter mellom 1870 og 1876 ligger trolig mellom 950- 1000 personer.

4.3. Hvem var de norske emigrantene?

Emigrantprotokollene gir noe informasjon om hvem emigrantene var ved avreisen i 1870-1876. Derimot gir emigrantprotokollene ingen informasjon om emigrantenes liv og levnet før

¹⁶⁰ New Zealand, immigration passenger lists, 1855-1973: Canterbury, 1873, *Høvding*. Hentet 31.01.13 <https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-266-11024-102537-67?cc=1609792&wc=M9SS-P16:n408431802>

¹⁶¹ AJHR, 1874 Session I, D-07, immigration returns: 2.

de registrerte seg på politikammeret like før avreise. I denne delen av oppgaven vil det først gjøres rede for enkle trekk vedrørende den norske emigrantgruppen, dette ved å benytte emigrantprotokollene som kilde. Deretter vil det presenteres en undersøkelse hvor jeg har søkt etter emigrantene i folketellingen fra 1865. Dette har gitt en god oversikt over emigrantens bakgrunn og informasjon om emigrantenes fødested, tidligere yrkesaktivitet, bosted og familieforhold. Med bakgrunn i undersøkelsens funn vil gjøres rede for hvor emigrantene kom fra, hva de hadde jobbet med og hvilke type familier de kom fra.

4.3.1. De norske emigrantene – kort oppsummert

Den gjennomsnittelige norske emigrant til New Zealand var ung, gjennomsnittsalderen var på bare 21 år. Sett i forhold til all emigrasjon fra Norge i perioden 1871- 1875 var emigrantene til New Zealand ikke bare yngre i snitt, men de hadde også flere barn med seg og unnlot å medbringe eldre slektninger. I snitt medbrakte de nesten 200 familiegruppene som emigrerte til New Zealand med seg to barn i snitt. Enkelte familiegrupper bestod av bare et ektepar, mens de største familiene kunne bestå av fem til seks barn samt to foreldre.

Alder	NZ emigranter	Alle emigranter
0- 15 år	36,0 %	28,3 %
16- 30 år	36,2 %	44,9 %
31- 45 år	25,6 %	17,3 %
45- 60 år	1,8 %	7,6 %
over 60 år	0,2 %	1,9 %

Tabell 1. Alderssammensetningen av henholdsvis norske emigranter til New Zealand og norske emigranter i sin helhet for perioden 1871- 1875.¹⁶²

Alderssammensetningen var et resultat av retningslinjene fra generalagenturet i London som hadde gitt klare rammer for hvilke norske emigranter som var aktuelle som assisterte immigranter. Unge familier med få barn var ansett som ideelle kandidater, noe statistikken viser at de oppnådde. Totalt ankom 186 norske familier med i snitt to barn hver. Eldre var ikke ønsket da de ikke var i reproduktiv alder. Det var ikke ønskelig at familier tok med eldre slektninger som ville være en byrde for familien. Idealet var at enhver immigrant som gikk i land i kolonien skulle klare seg selv og ikke være avhengig av andre for å overleve.

Kjønnsmessig var sammensetningen nokså interessant. Av alle emigranter til New Zealand som oppga at de var over tolv år ved avreise var 43, 7 prosent menn og 56,3 prosent kvinner. Dette står som en kontrast til kjønnssammensetningen for all norsk emigrasjon i

¹⁶² Socialdepartementets avdeling for lovforberedelse og statistikk, Norges Offisielle Statistikk. VII. 25. Utvandringstatistikk:44. Utregningen baserer seg på en fordeling av 100 emigranter med 55 menn og 45 kvinner.

perioden hvor 54,2 prosent av emigrantene var menn.¹⁶³ Den høye andelen kvinner var ingen tilfeldighet, men et resultat av en bevisst immigrasjonspolitik i New Zealand hvor unge ugifte kvinner var etterspurt. Andelen voksne ugifte kvinner som emigrerte til New Zealand var nesten dobbel så høy som andelen ugifte voksne menn som emigrerte.

4.3.2. Undersøkelsen

Av totalt 990 emigranter til New Zealand fra Kristiania i emigrantprotokollene fant jeg med stor grad av sikkerhet igjen 377 i folketellingen i 1865.¹⁶⁴ 239 barn var ikke født på tidspunktet for den aktuelle folketellingen og er dermed utelukket. 374 personer ble ikke funnet igjen i folketellingene og er dermed ikke inkludert i undersøkelsen.¹⁶⁵ Mer tid og ressurser ville trolig ha medført flere sikre treff. Jeg vil likevel anta at jeg har funnet et tilstrekkelig antall av emigrantene for å kunne si noe om emigrantgruppens bakgrunn i sin helhet.

4.3.3. De norske emigrantene – geografisk bakgrunn og flyttemønster

Hovedproblemet med å kartlegge hvor emigrantene kom fra er at det i emigrantprotokollene i Kristiania ikke ble registrert fødested, men bosted. Dette har medført at opplysningene fra emigrantprotokollene danner et øyeblikksbilde av emigrantgruppens geografiske tilhørighet ved avreise fremfor en oversikt over hvor de hadde tilbrakt mesteparten av livene sine. Folketellingen i 1865 registrerte derimot både bosted og fødested. Ved å kombinere bosted fra folketellingen og emigrantprotokollene er det dermed mulig å etablere tre oppholdssteder i livene til hver emigrant. I den følgende analysen har jeg undersøkt fødested, bosted i 1865 og bosted ved avreise for 377 av emigrantene som reiste til New Zealand i perioden. Nesten hundre forskjellige bosteder ble registrert i undersøkelsen. For enkelthets skyld har jeg derfor samlet stedene inn i grupper basert på fylke og om de kom fra bygd eller by.

En gjennomgang av emigrantenes fødested viser at en betydelig majoritet var født i

¹⁶³ Sosialdepartementets avdeling for lovforberedelse og statistikk, Norges Offisielle Statistikk. VII. 25.

Utvandringsstatistikk: 39.

¹⁶⁴ Jeg satte i denne sammenheng meget høye krav til treff i folketellingene. Minstekravet for treff var mer eller mindre identisk navn i tillegg til at andre opplysninger som alder, yrke, mellomnavn, familieforhold og bosted måtte stemme med opplysningene fra emigrantprotokollene. I de tilfellene det var flere treff som var sannsynlige ble ikke personen registrert som sikkert funn. Dette har medført et lavt antall emigranter som er funnet i folketellingen, men de som er registrert anses som sikre funn. I tillegg til folketellingen i 1865 ble folketellingen i 1875 benyttet for å finne emigrantene fra avgangen til skipet *Gange Rolf* 1. april 1876. Ti av seksten emigranter ble da funnet i folketellingen.

¹⁶⁵ Dette kan forklares med flere faktorer. 1. 85 personer oppga annen nasjonalitet enn norsk i emigrantprotokollene, det er rimelig og anta at et betydelig antall av disse befant seg utenfor Norge under folketellingene. 2. Etternavn på ektefeller er ofte ikke registrert i emigrantprotokollene, det er dermed meget vanskelig å finne kvinnen i et parforhold hvor ekteskapet ble inngått etter folketellingen. 3. Mange hadde meget vanlige navn og det var ofte flere treff på samme navn i samme geografiske område. Det var da ofte umulig og sikkert identifisere en person fra emigrantprotokollene i folketellingen.

bygdene utenfor Kristiania, hovedsakelig i sørlige Hedmark og Akershus. Det ser ut til å ha vært visse regionale tyngdepunkt i bygdene rundt Solør i Hedmark og Nes i Akershus. Det var også et tyngdepunkt i Østfold med emigranter som var født i bygdene utenfor Fredrikstad og i Sverige. I tillegg er det interessant å påpeke at omtrent en av fire emigranter var født i byer, de fleste av dem i Kristiania og Fredrikstad. Dette antyder at en viss andel av emigrantene var oppvokst i byer noe som samstemmer dårlig med retningslinjene fra generalagenturet. De spesifiserte at assisterte immigranter skulle ha erfaring fra jordbruk. En del av de som var født i byene var riktignok barn som var født av foreldre som nylig hadde flyttet inn til byene. Det kan forklare deler av det høye antallet by- emigranter.

Fødested som registrert i folketellingen sammenlignet med bosted i 1865 viser en interessant tendens. Emigrantene bodde i 1865 fortsatt hovedsakelig i bygder i Hedmark og Akershus, men den totale andelen emigranter som bodde på bygda i 1865 var lavere enn andelen som var født på bygda. Samtidig økte andelen av emigrantene som bodde i byene i Østfold og i Kristiania. Dette antyder at det foregikk en etappemigrasjon fra bygdene på Østlandet og inn til byene.

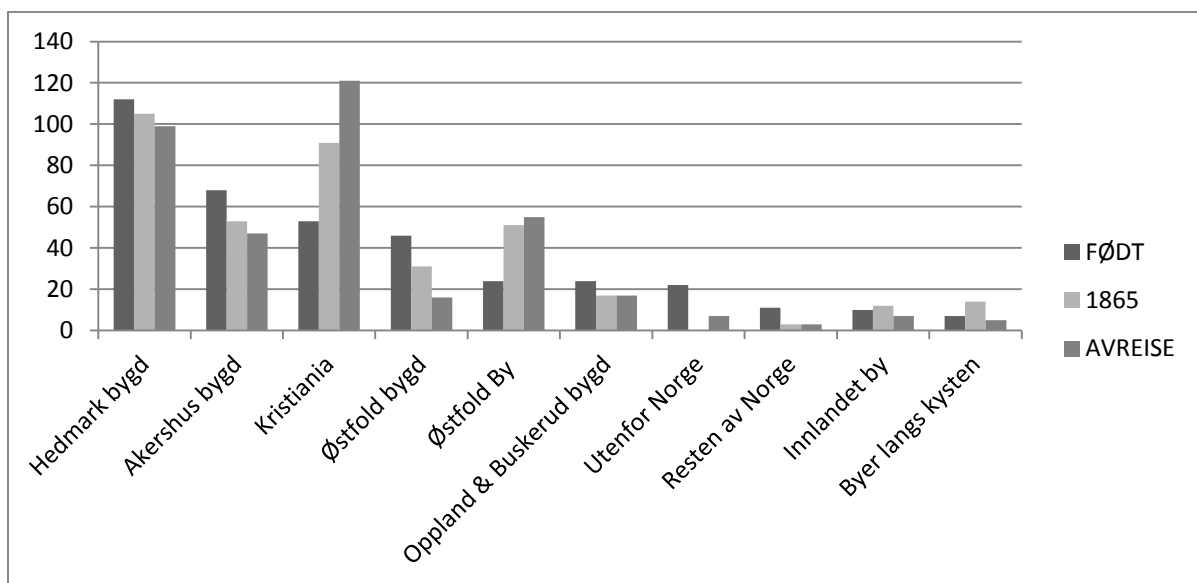

Diagram 3. Emigrantenes fødested og bosted hentet fra folketellingen i 1865. Bosted ved avreise er hentet fra emigrantprotokollene.

Denne tendensen blir ytterligere forsterket når også bosted ved avreise inkluderes i analysen. Andelen som da oppga at de bodde på bygdene utenfor Kristiania og Fredrikstad hadde sunket ytterligere og andelen som oppga bosted i byene hadde økt. Som det fremgår av diagrammet var det en klar nedadgående tendens i antall emigranter som var bosatt på bygda i årene før de

emigrerte. Det virker klart at en betydelig andel av emigrantene flyttet inn til byene i årene før de emigrerte og etappemigrasjon var et av de dominerende flyttemønstrene. Samtidig var det et høyt antall emigranter som oppga innlandsbygder som bosted også ved avreise. For denne gruppen virker det som kjedemigrasjon var en viktig faktor som spilte inn på deres valg om å emigrere til nettopp New Zealand.

En typisk familie som kan benyttes som et eksempel på etappemigrasjon er arbeideren Emanuel Fredriksen som emigrerte med *Høvding* med kone og fire barn 30. mai 1872. Emanuel var født i Naverstad i Sverige og flyttet fra Lur i Sverige til Sarpsborg i 1858, han var da 23 år gammel.¹⁶⁶ Trolig flyttet også kona Helene og deres eneste barn Johanne Lise med han i det samme tidsrommet, begge var født i Sverige. I Sarpsborg fikk de Carl Fredrik som ble født i 1861, to år senere fikk de en ny sønn, Erik, som ble født i Fredrikstad. Det er da tydelig at de gjennomførte en ny flytteetappe i Norge mellom 1861 og 1863. Det sannsynliggjør at de ikke eide jord, men arbeidet der hvor det var arbeid å finne. Emigrantprotokollene viser at paret fikk enda et barn i Fredrikstad før de avreiste til New Zealand, det er da sannsynlig at de bodde i Fredrikstad i minst ni år før de emigrerte til New Zealand. Emigrasjonen til New Zealand var for denne familien nok en etappe på en flytteprosess som hadde startet mange år tidligere i Sverige. Familien blir dermed et eksempel på hvordan etappemigrasjon kunne ta skandinaver fra Norge til New Zealand.

Kjedemigrasjon er en form for emigrasjon hvor slekt, venner og naboer av allerede avreiste emigranter kommer etter. Det finnes en rekke eksempler på at dette var et utbredt fenomen blant de norske emigrantene til New Zealand. Spesielt virker dette å ha vært tilfellet i Odalsdistriktet i Hedemark hvor emigrasjonen til New Zealand tilsynelatende var jevn gjennom første halvdel av 1870- tallet. Et veldokumentert tilfelle av kjedemigrasjon startet med at Hans Larsen på 32 år emigrerte fra Sør- Odal med skipet *Oder* fra Kristiania 30. november 1871. Med seg hadde han kona Karen Hansdatter og fire barn. To år senere emigrerte Karen Larsdatter på 30 år sammen med ektemannen Jacob Isachsen og to barn med skipet *Høvding* som avreiste fra Kristiania 6. august 1873. Karen var søsteren til Hans og emigrerte også direkte fra Sør- Odal. Senere samme år, 12. november 1873, seilte skipet *Hero* fra Kristiania til London. Med på skipet var enken Eli Torkildsen med fire voksne og halv voksne barn. Eli var moren til Hans og Karen og emigrerte direkte fra Sør-Odal. Dette viser hvordan femten familiemedlemmer emigrerte til New Zealand i løpet av to år og er et godt eksempel på hvordan kjedemigrasjonen kunne gå for seg til New Zealand.

¹⁶⁶ Østfold Historielag, *Innflytta svensker til Østfold 1812- 1920* : Emanuel Fredriksen, 24863.
<http://digitalarkivet.no/cgi-win/webcens.exe?slag=visbase&filnamn=If01001812&spraak=n&metanr=2888>

4.3.4. De norske emigrantene – yrke og familieforhold

Det har ofte blitt påstått at de norske emigrantene til New Zealand var blant de aller fattigste på Østlandet. Dette har antydnet at majoriteten av emigrantene hadde lavstatusyrker som dagarbeider, tjenestekar, innerst eller husmann. Emigrantprotokollene har delvis sett ut til å bekrefte at de aller fleste emigrantene var enten vanlige arbeidere, tjenestepiker eller drev med vanlige bygdehåndverk. Derimot vil jeg argumentere for at folketellingene gir et mer nyansert bilde av hvilke yrker som var vanlige blant emigrantene. Dette fordi folketellingene ga mer detaljerte yrkesbeskrivelser og fordi den sier mer om yrkeshistorikken til emigrantene. Mange av emigrantenes lave alder medfører at det også er interessant å se hvilke yrker foreldrene hadde.

Jeg har samlet de oppgitte yrkene og stillingene til alle 377 emigranter som ble gjenfunnet i folketellingene. Selv om 377 emigranter ble funnet betyr ikke dette at alle var registrert med yrke. 159 av emigrantene hadde familiære titler som sønn, datter og kone. Dette sier lite om hvem de var. Deres bakgrunn kan best belyses gjennom farens, eller ektemannens yrke. Analysen vil derfor ta utgangspunkt i de 218 personene som fikk oppgitt yrker eller stillinger som sier noe om hvem de var og hvilken familiebakgrunn de hadde. I det følgende vil informasjonen om emigrantenes yrker og stillinger benyttes for å analysere deres bakgrunn. Det vil også drøftes hvorvidt yrke og familieforhold kan ha hatt sammenheng med deres valg om å emigrere til New Zealand.

De voksne kvinnene som ble gjenfunnet i folketellingen fordelte seg mellom hovedsakelig to kategorier, kone og tjenestepike. De som var gift er i denne sammenheng ikke spesielt interessante da deres liv i stor grad ble definert av mannens yrke. Derimot er det interessant at en stor andel av kvinnene enten jobbet som tjenestepiker før de giftet seg eller hadde lang erfaring som tjenestepiker før de emigrerte. For kvinnene som jobbet som tjenestepiker i 1865 og giftet seg en gang før de emigrerte antyder deres yrkesbakgrunn at de ikke kom fra høyinntektsfamilier eller familier med høy status. For de kvinnene som arbeidet som tjenestepiker i 1865 bekrefter dette noen av de ugifte kvinnene som emigrerte alene oppfylte kravene om erfaring med tjenestearbeid.

I tillegg til kone og tjenestepike var det også en liten gruppe kvinner som hadde erfaring med annet type arbeid som veving, sy - og håndarbeid. De var hovedsakelig bosatt i de større byene og jobbet trolig på små fabrikker eller med enkelt håndarbeid hjemme.

Samlet sett viser kvinnenes yrke at de fleste hadde erfaring fra tjenestearbeid eller annet typisk kvinnearbeid. Lite tyder at gruppe var preget av arbeidsløshet og fattigdom, men de hadde lavstatusyrker som innebar små muligheter til å klatre på den sosiale rangstigen. I

seg selv kunne de dårlige utsiktene for sosial mobilitet ha vært motivasjon nok til å emigrere fra Norge.

Enkelte håndverkere fant det attraktivt å emigrere til New Zealand, det kommer tydelig frem gjennom emigrantprotokollene. 20 emigranter arbeidet med et håndverk i 1865 og dette økte til 34 ved avreisetidspunktet. Den økte andelen håndverkere fra 1865 til avreisen kan forklares med at noen gikk i lære og tok opp farens håndverk. Andre hadde tidligere jobbet primært med jordbruk og sekundært med håndverk. En del av disse gikk over til kun å drive med håndverksyrket i tiden frem mot avreisen, dette kunne eksempelvis skje i forbindelse med en etappevis migrasjon inn til byene. Folketellingen bekrefter at mange av emigrantene hadde lang erfaring innenfor sitt håndverk og jobbet med det samme håndverket i 1865 som ved avreisen. Typiske bygdehåndverk som snekker, skomaker, skredder og smed var mest utbredt, men også gullsmed, baker, møller, korkskjærer, bjelkehugger, salmaker og støyper var representert. Menn med erfaring fra vanlige bygdehåndverk var attraktive som immigranter til New Zealand, de hadde en kompetanse som var etterspurt i kolonien og kunne utnytte sitt potensial til det fulle.

Voksnes yrke	Avreise	1865
Pike/ Tjenestepike	63	42
Arbeider ¹⁶⁷	63	25
Håndverker ¹⁶⁸	34	20
Andre yrker ¹⁶⁹	5	10
husmenn med jord	4	10
Tjenestedreng	5	8
Trelast & Sagbruk	4	6
Sypike, Vever	0	6
husmenn uten jord	0	5
Gårdbruker	5	5
Innerst	0	4
Tømmermenn	9	3
Sjømenn	2	3
Maskinistyrker	6	1
Handelsmann/ Borger	3	1
	203	149

Tabell 2. Voksne emigranters yrke i 1865 og ved avreise basert på emigrantprotokollene og folketellingen i 1865.

Andelen av emigrantene som ble registrert som arbeidere i 1865 var betydelig lavere enn det som ble registrert ved avreisen i emigrantprotokollene. Kun 24 menn jobbet som arbeidere i 1865. Dette ser ut til hovedsakelig å ha vært jordbruksarbeidere, med en liten minoritet som arbeidet inne i byene. I emigrantprotokollene hadde andelen emigranter som var registrert som arbeidere økt til 63 mann. Hovedårsaken til denne økningen ser ut til å ha vært at mange unge menn flyttet fra husmannsplasser og gårder hvor de hadde vokst opp. Fremfor å overta plassen eller å gå i lære livnærte de seg som jordbruksarbeidere fra de flyttet hjemmefra til de emigrerte. Et eksempel for å illustrere dette kan være to av ekteparene som avreiste med *North Star* fra Kristiania i 1870.¹⁷⁰ De giftet seg 3. oktober, kun tre dager før avreise. Mennene avreiste som arbeidere og var sønner av henholdsvis en husmann og en innerst. De bodde trolig hjemme frem til de giftet seg og emigrerte mer eller mindre rett etter at ekteskapet ble inngått. Det var vanlig at ekteskap ble inngått først når det fremtidige livsoppholdet var sikret. Muligheten til emigrasjon var i denne sammenheng tilstrekkelig og ekteskap ble ofte inngått kort tid før avreise. Menn som flyttet rett hjemmefra ble da trolig registrert som arbeider da de ikke hadde grunnlag for å oppgi andre yrker.

¹⁶⁷ Dagarbeider, arbeider, fabrikkarbeider, bryggeriarbeider og tobakksarbeider.

¹⁶⁸ Skredder, skomaker, smed, bjelkehugger, salmaker, snekker, korkskjærer, baker, gullsmed, møller, maler, støper og læredreng.

¹⁶⁹ Fotograf, privatlærer, musiker, ukjent yrke og misjonær.

¹⁷⁰ Niels Pedersen Sæterfladen og Berte Olsdatter Andersen. Carl Andersen Bereto og Anne Olsdatter

Overraskende få personer ble registrert som husmenn, innerster eller gårdbrukere i både folketellingen i 1865 og i emigrantprotokollene. 24 personer ble registrert innenfor disse kategoriene i 1865 og bare ni oppga en av kategoriene i emigrantprotokollene. Dette antyder at få av emigrantene hadde egne gårder eller drev med jordbruk før de emigrerte. Det lave antallet innenfor denne yrkesgruppen i emigrantprotokollene viser at mange trolig forlot husmannsplassene sine i tiden før de emigrerte, de ble da registrert som arbeider i emigrantprotokollene. På hvilket tidspunkt de forlot plassene sine er ukjent, men trolig foregikk dette i en kontinuerlig prosess hvor husmenn og innerster forlot plasser med utilstrekkelig livsgrunnlag til fordel for en tilværelse som arbeider i de større byene.¹⁷¹

Den lave alderen til mange av emigrantene innebar at en betydelig andel av emigrantene fortsatt bodde hjemme hos foreldrene under folketellingen i 1865. De fikk sjeldent oppgitt eget yrke, men det er interessant å kartlegge hvilke yrker og stillinger foreldrene hadde. Dette er spesielt interessant for å kartlegge om foreldrenes yrke kan ha hatt betydning for valget om å emigrere fra Norge. Undersøkelsen viser at en stor andel av ungdommene, og de unge voksne, som emigrerte uten foreldre oppga arbeider eller tjenestepike i emigrantprotokollene. Folketellingen fra 1865 viser at de samme personene ofte var barn av husmenn, gårdbrukere eller håndverkere.

Barnas stilling	Antall
Barn av husmenn med jord	22
Barn av gårdbruker/ selveier	13
Barn av foreldre med lavstatusyrker ¹⁷²	7
Barn av håndverkere ¹⁷³	7
Barn av foreldre med andre yrker ¹⁷⁴	5
Pleiebarn	5
Barn av innerster	3
Barn av husmenn uten jord	2
Elev/ studerende	2
Legdslem	2

Tabell 3. Unge som bodde hjemme i 1865, men som emigrerte uten familien.

Tabellen er en oversikt over emigranter som i folketellingen i 1865 ble registrert i familier, men som flyttet ut en gang mellom 1865 og emigrasjonstidspunktet. Barn og ungdommer som

¹⁷¹ Innerst var en person som leide hus eller rom av andre, og hadde sin egen husholdning. Ofte, men ikke alltid, tilhørte vedkommende de lavere sosiale lag og livnærte seg som arbeider eller håndverker.

¹⁷² Vaskekone, bud, jernverksarbeider, arbeider, dagarbeider og klutekone.

¹⁷³ Baker, snekker, salmaker, skomaker, bokbinder og smed.

¹⁷⁴ Forpakter og føderådskone.

avreiste sammen med familien er utelukket fra denne delen av undersøkelsen.

Kartleggingen viser at majoriteten av de unge voksne som emigrerte til New Zealand hadde bakgrunn fra familier som drev med jordbruk i en eller annen form. Om familien hadde en husmannsplass var det normalt ingen garanti for noen av barna at de kunne ta over plassen etter foreldrene. Det samme kunne være tilfellet for barn av gårdbrukere. Usikkerheten knyttet til en eventuell overtagelse av gård eller plass, alternativt fraværet av en slik mulighet medførte at emigrasjon trolig var en attraktiv mulighet for mange barn av jordbrukende foreldre. Også barn som hadde foreldre i lavstatusyrker, var legdslem og pleiebarn kan ha hatt en lignende motivasjon for emigrasjon. Foreldrenes yrke og stilling innebar ikke en enkel vei inn i arbeidslivet. Det kan dermed synes at veien til valget om å emigrere ble gjort kortere av livssituasjonen de og deres foreldre befant seg i. Manglende egenkapital kan også for denne gruppen gjort New Zealand spesielt attraktivt som emigrasjonsmål.

4.3.5. Emigrantene til New Zealand sammenlignet med andre norske emigranter

Jeg vil i denne delen av oppgaven ta utgangspunkt i de to første delene av kapitlet og presentere komparativ analyse hvor jeg sammenligner emigrantene til New Zealand med emigrantene til Amerika. Dette vil baseres på aktuelle kategorier som medbrakte penger som oppgitt i emigrantprotokollene, andelen husmenn i forhold til andelen gårdbrukere, fattige emigranter og eventuell tvangsforsendelse av fattige fra enkelte kommuner.

En fremgangsmåte for å sammenligne emigranten til Amerika og New Zealand er å sammenligne hvilke yrker og stillinger som var vanlige blant emigrantene. Dessverre er dette ofte problematisk da majoriteten av de mannlige emigrantene fikk lite spesifikke yrkestitler. Et unntak er oversikten over andelen gårdbrukere og gårdbrukersønner sammenlignet med husmenn og husmannssønner som Ingrid Semmingsen benytter i *Veien mot Vest*.¹⁷⁵ Semmingsen skriver basert på utvandringsstatistikk og ervervsoppgaver at i årene 1868- 1875 emigrerte 5510 gårdbrukere og gårdbrukssønner og 2825 husmenn og husmannssønner fra Norge. Dette vil si at andelen gårdbrukere var 66,1 prosent og andelen husmenn var 33,9 prosent. Jeg har laget tilsvarende statistikk som kun tar utgangspunkt i emigrantene til New Zealand for en periode som er nesten tilsvarende, 1870 til 1876. Resultatet viser at 28 husmenn og barn av husmenn emigrerte til New Zealand sammenlignet med 17 gårdbrukere og barn av gårdbrukere.¹⁷⁶ Andelen husmenn var da 62, 2 prosent og andelen gårdbrukere var 37,8 prosent. Dette antyder at andelen husmenn som emigrerte til New Zealand var betydelig

¹⁷⁵ Semmingsen, *Veien mot vest: 1865-1915*, 1950: 193.

¹⁷⁶ Dette baserer seg på oppgitt yrke fra emigrantprotokollene. Informasjon om familieforhold er innhentet fra folketellingen i 1865.

høyere enn andelen husmenn som emigrerte fra Norge totalt. Selv om resultatet dermed virker nokså klart er det problemer med tallmaterialet, Semmingsen påpeker at den lave andelen emigrerende husmannssønner kan forklares med at de lett havnet i sekkebetegnelsen arbeider i emigrantprotokollene.¹⁷⁷ Over 60 prosent av emigrantene i perioden 1876- 80 ble plassert i denne kategorien.¹⁷⁸ Dermed vil jeg anta at det reelle antallet utvandrede husmenn og husmannssønner er høyere enn det som fremkommer av Semmingsen tallmateriale. Dette blir også påpekt av Sverre Mørkhagen i *Farvel Norge*.¹⁷⁹ Tolkningen av tallmaterialet åpner derfor for at andelen husmenn som emigrerte til Amerika og New Zealand ikke var så forskjellig som statistikken antyder.

En annen indikasjon på emigrantenes sosiale bakgrunn er hvor mye penger de medbrakte da de emigrerte. Semmingsen skriver med bakgrunn i emigrantpolitiets oppgaver at emigrantene fra Kristiania i årene 1866- 1873 i snitt medbrakte mellom ni og elleve Spd. hver.¹⁸⁰ Mye av dette var penger som var sendt fra Amerika. I 1868 medbrakte 4000 emigranter til sammen 40.335 Spd., av dette kom 21.768 Spd. fra Amerika. Med andre ord medbrakte hver norske emigrant fra Kristiania i perioden fem Spd. i egne penger. Dette er det mulig å sammenligne med emigrantene som medbrakte penger til New Zealand.

Dessverre har kun en liten andel av emigrantprotokollene for Kristiania registrert medbrakte penger, det vil si at det følgende utvalget kun omfatter 332 emigranter.¹⁸¹ Av disse emigrantene medbrakte 216 emigranter ingenting, mange av dem var barn og ektefeller av personer som medbrakte penger. Totalt medbrakte 109 personer 1425 Spd., noe som tilsvarer tretten Spd. per hode.¹⁸² Fordeles denne summen på 332 emigranter blir summen 4,3 Spd. per hode. Dette er noe lavere enn Semmingsens oversikt over hva norske emigranter medbrakte til Amerika, men det er ikke snakk om mye. Det må påpekes at mesteparten av de medbrakte pengene var samlet hos et lite antall menn med mye kapital. Totalt medbrakte de tre rikeste mennene til sammen 720 Spd.¹⁸³ Femten andre menn emigrerte med mer enn 20 Spd. I og med at dette utvalget bare tar utgangspunkt i 33 prosent av emigrantene kan det ikke utelukkes at antall med menn med kapital som emigrerte var høyere. Samlet sett antyder dette at emigrantene som reiste til New Zealand ikke medbrakte betydelig mindre penger enn

¹⁷⁷ Semmingsen, *Veien mot vest: 1865-1915*, 1950: 194.

¹⁷⁸ Ibid:518.

¹⁷⁹ Mørkhagen, *Farvel Norge; utvandringen til Amerika 1825-1975*, 2009: 346- 47.

¹⁸⁰ Semmingsen, *Veien mot vest: 1865-1915*, 1950: 52.

¹⁸¹ Emigrantprotokoller, Emigranter over Kristiania 1871-1930 ny.

¹⁸² Overgangen fra speciedaler til kroner var i 1875. Jeg antar at alle som medbrakte penger oppga dette i speciedaler da noe annet ikke fremkommer av emigrantprotokollene.

¹⁸³ Bruksfullmektig Gustav M. W. Foss, 150 Spd. Gårdsmann Peder Botolfsen, 400 Spd. Handelsbetjent Johan Fredrik Hefty, 170 Spd.

nordmenn som emigrerte til Amerika.

Blant emigrantene til New Zealand var stillinger som legdslem og notiser om at de var forsørget av fattigkassen helt fraværende blant alle som ble registrert i emigrantprotokollene. Det samme er tilfellet for nær sagt alle 377 emigranter jeg har vært i stand til å finne i folketellingen. Kun to emigranter var i 1865 registrert som legdslem, ingen andre fikk notiser om at de fikk understøttelse fra fattigvesenet eller annen støtte for livsopphold. Dette indikerer at andelen emigranter til New Zealand som levde på fattigvesenet var lav, men det kan ikke utelukkes at andelen økte fra 1865 frem til avreisetidspunktet.

Semmingsen beskriver flere tilfeller hvor fattige familier og enkeltpersoner fikk reisebidrag fra det lokale fattigvesenet for å emigrere til Amerika.¹⁸⁴ Kan dette også ha vært tilfellet for enkelte norske emigranter til New Zealand? Om dette var tilfellet ville det ha vært en klar indikasjon på at en andel av de norske emigrantene var meget fattige og del av en gruppe kommunene ønsket å bli kvitt. Kostnadene med å sende emigranter til New Zealand kunne være lavere enn å sende emigranter til Amerika. Dermed bør det undersøkes hvorvidt fattigvesenet kan ha sendt enkeltpersoner eller familier til New Zealand.

I en fordypningsoppgave i historie fra universitetet i Oslo undersøkte Christin Emilsen omfanget av støtte til emigrasjon fra fattigvesenet i Vestre Aker fra 1869 til 1887. Kun perioden 1877 til 1887 ble undersøkt grundig, men hun fant da kun fire tilfeller hvor det hadde blitt gitt økonomisk støtte til emigrasjon til Amerika.¹⁸⁵ På grunnlag av et møtereferat fra en komité oppnevnt av representantskapet i Christiania kommune i 1873 konkluderte hun også med at økonomisk støtte til forsendelse av fattige til Amerika ikke var utbredt i de store byene, fattigdomsproblemet var trolig alt for omfattende.¹⁸⁶ Det ser dermed ut til at det bare i enkelte bygder kan ha vært en noe mer utbredt praksis med å gi økonomisk støtte til fattige som ønsket å emigrere. Semmingsen trekker i den forbindelse frem en artikkel i *Aftenposten* fra 1869 hvor det ble beskrevet hvordan en rekke kommuner på Østlandet, blant annet Våler i Solør, Eidskog og Gran på Hadeland i løpet av 1869 betalte et utvandringsfirma omkring 2000 Spd. for befordring av fattige familier som ville utvandre.¹⁸⁷ Utover denne henvisningen til *Aftenposten*, samt et utsagn fra en lokalhistoriker som omtaler kommunene i Solør som positive til å gi bidrag til fattige familiers utvandring, utforsker dessverre ikke Semmingsen omfanget av forsendelsen av fattige noe videre. Uten videre studier er det dermed vanskelig å

¹⁸⁴ Semmingsen, *Veien mot vest: 1865-1915*, 1950: 53.

¹⁸⁵ Christin Emilsen, *Fattigvesenets støtte til emigrasjon til Amerika*, Universitetet i Oslo, Bacheloroppgave i historie 2010: 6. Emilsen skriver våren 2013 også masteroppgave om et tilsvarende tema. Denne blir levert mai 2013.

¹⁸⁶ Ibid: 10.

¹⁸⁷ Semmingsen, *Veien mot vest: 1865-1915*, 1950: 53.

anslå omfanget av fattigvesenets støtte til forsendelse av fattige emigranter. Det er derimot flere grunner til å være skeptisk til at dette kan ha vært en utbredt praksis. Mørkhagen skriver eksempelvis at den tvilsomme virksomheten enkelte kommuner drev ved å betale fattigfolk for å emigrere til Amerika var muliggjort gjennom mangelfull kontroll av norske skip ved ankomst i kanadiske havner.¹⁸⁸ Emigrantskuter som anløp havner i New Zealand ble derimot meget grundig kontrollert, avvik ble registrert, og tilbakemelding sendt til generalagenturet i London som tok saken videre med de aktuelle agentselskapene. De norske agentselskapene hadde også meget klare retningslinjer for hvilke personer som kunne rekrutteres som assisterte emigranter. I tillegg var det mulig for mange, spesielt unge kvinner, å emigrere uten å forhåndsbetale noe som helst. I slike tilfeller var dermed ikke økonomisk støtte for emigrasjon nødvendig. Samlet sett mener jeg at systemet gjorde det dels vanskelig og dels unødvendig for fattigvesenet å gi økonomisk støtte til fattige som ønsket å emigrere til New Zealand.

Det finnes noe kildemateriale som forteller at danske fattighus ga støtte til personer som emigrerte til New Zealand.¹⁸⁹ Dette er memoarer skrevet av en dansk emigrant, Lars Andersen Schow, som hevdet at han var bestyrer på et fattighus i Odense hvor de regelmessig betalte personer for å emigrere til Amerika og Australia. Schow emigrerte selv til New Zealand i 1875 og hevdet i senere tid at han tok med seg tre menn og en kvinne fra Odense til Hamburg og videre til New Zealand. Disse fire personene skal ikke bare ha fått gratis reise, men også fått betalt av fattigvesenet for å bli med Schow til New Zealand. Dette viser at det kan ha foregått en form for eksport av fattige og vanskeligstilte personer fra Danmark til New Zealand. Det har ikke vært mulig å finne kilder som omtaler en tilsvarende praksis med norske emigranter til New Zealand.

4.4. Oppsummering

Del en av kapitlet drøftet bakgrunnen for tidligere anslag av omfanget av den norske emigrasjonen til New Zealand. Det ble deretter drøftet hva jeg anser som et mer korrekt anslag av emigrasjonens omfang. Basert på emigrantprotokoller og passasjerlister var det mulig å slå fast at mellom 950 og 1000 nordmenn ankom New Zealand som assisterte immigranter på 1870-tallet.

Hoveddelen av kapitlet satte fokus på gruppen med norske assisterte emigranter. Redegjørelsen for hvor de kom fra var viktig for å nyansere ideen om at det utelukkende var

¹⁸⁸ Mørkhagen, *Farvel Norge: utvandringen til Amerika 1825-1975*, 2009: 342.

¹⁸⁹ Alexander Turnbull Library. Wellington. Schow, Lars Andersen 1835- 1920 Papers. MS-Papers-1359. Dette materialet er transkribert av Gareth Winter ved Wairarapa Archive i Masterton

snakk om en bygdemigrasjon. Omtrent en av fire var født og oppvokst i byene og hadde begrenset erfaring med både skog- og jordbruk, men majoriteten av emigrantene kom fra bygdene på Østlandet. Emigrantene som kom fra bygdene emigrerte direkte til New Zealand, eller i en etappevis migrasjon som ofte hadde sin siste norske etappe til Kristiania eller Fredrikstad. Nettopp dette var også et mål med å gjøre rede for hvor emigrantene kom fra. Ved å påvise migrasjonsmønster som kjedemigrasjon og etappemigrasjon hos en del av emigrantene har det vært mulig å spekulere rundt spørsmålet om deres motivasjon for å emigrere til New Zealand. Etappeemigranter til New Zealand var sjeldent velbemidlede og trolig var den subsidierte billetten som kunne betales på etterskudd et viktig incentiv for å emigrere nettopp til New Zealand. Dette kan også ha vært tilfellet for kjedeemigranter, men der spilte nok også ønsket om å emigrere til familie og kjente inn.

Undersøkelsen av emigrantenes yrker og stillinger viste at emigrantene som var i arbeid under folketellingen i 1865 hovedsakelig oppga yrker som arbeider, typiske bygdehåndverk eller tjenestepike. Ungdommer og unge voksne som bodde hjemme ved folketellingen hadde oftest foreldre som drev med jordbruk. Kun meget få hadde stillinger som kunne tilknyttes en vanskelig livssituasjon eller ekstrem fattigdom. Samlet sett viste undersøkelsen at majoriteten av emigrantene som ble funnet i folketellingen ofte hadde lang erfaring innenfor sitt arbeid, majoriteten hadde jobbet med skog- og jordbruk tidligere og andelen arbeidere som hadde erfaring med jordbruk var meget høy. Dette viste at de norske agentselskapene rekrutterte nordmenn som hadde egenskaper og erfaring som var etterspurt i New Zealand. Emigrantenes yrker og familiebakgrunn antyder også at majoriteten kom fra relativt fattige familier uten at dette nødvendigvis betyr at de var fattigere enn personer som valgte å emigrere til Amerika.

5. Nordmennene i New Zealand

5.1. Innledning

Kapitlet vil gjøre rede for hvordan det gikk med de norske assisterte emigrantene som ankom New Zealand mellom 1871 og 1876. Fokuset vil ligge på de første årene etter at de ankom kolonien. Første del av kapitlet vil gjøre rede for hvordan emigrasjonen til New Zealand artet seg for emigrantene. Hvordan reiste de og utgjorde selve reisen et stort faremoment? Neste del vil ha et spesielt fokus på de best dokumenterte settlementene Norsewood og Dannevirke hvor kildesituasjonen gjør at mye informasjon er tilgjengelig. Enkelte aspekt ved livet til nordmennene i disse områdene vil bli drøftet med utgangspunkt i arbeid, skole, religion og jordbruk. Andre nordmenn etablerte seg ikke i *special settlement*, men ankom provinser uten slike områder og måtte i større grad finne betalt arbeid ved ankomst. Kildesituasjonen er dessverre vanskelig for å kunne beskrive denne gruppen. Fokuset på denne gruppen vil være på hvordan de kom seg i arbeid ved ankomst og hvilke lønninger de kunne forvente. Avslutningsvis vil integrasjonen av de norske immigranter drøftes med utgangspunkt i språk og ekteskapsmønster.

5.2. Reisen

Ferden til New Zealand innebar en sjøreise som var flere ganger lengre enn til Nord-Amerika. Som regel tok reisen godt over tolv uker med seilskip fra Europa til New Zealand. *Høvding* brukte eksempelvis 107 dager, over 15 uker, fra Kristiania til Napier i 1872.¹⁹⁰ Til sammenligning foregikk reisen til Nord-Amerika oftest med dampskip fra 1870-tallet og reisetiden fra Norge var ofte tre til fire uker. Reisen medførte en stor belastning for de reisende; kostholdet var ensformig, sykdomsutbrudd vanlige og kjedsomheten nesten uavbrutt. To avganger med omtrent halvparten av de norske emigranter til New Zealand gikk direkte fra Kristiania med skipet *Høvding* i 1872 og 1873. De resterende norske emigrantene reiste først til enten Hamburg eller London og derfra med et enten tysk eller engelsk skip til New Zealand. En direkte reise til New Zealand var klart å foretrekke fremfor å reise via et annet land. Emigrantene unngikk da en stopp hvor de kunne bli utsatt for alle de farer som var forbundet med et opphold i en fremmed havn hvor de ikke snakket språket. En direkte reise på et norsk skip innebar også at mannskap, skipper og skipslege snakket norsk og var kjent med norske skikker og lover. Andelen ikke-skandinaviske passasjerer på de direkte avgangene var også minimal noe som medførte mindre rom for friksjon og konflikter mellom passasjerene.

Høvdings første ferd til New Zealand i 1872 var nokså begivenhetsløs med usedvanlig

¹⁹⁰ Oversikt over alle kjente skip som brakte norske assisterte emigranter til New Zealand finnes i vedlegg 1.

få dødsfall til å være en så lang ferd med så mange unge barn. Skipet ankom Napier etter en overfart på 107 dager. Ved ankomst ble det klart at overfarten i aller høyeste grad hadde vært vellykket for både mannskap og passasjerer. Kun et dødsfall hadde inntruffet på reisen og ingen sykdomsutbrudd av betydning hadde oppstått. Skipet ble tatt i mot av provinsmyndighetene i Hawke's Bay med immigrasjonsoffiser Halcombe i spissen. Han rapporterte selv fra ankomsten og mente at reisen hadde vært vellykket grunnet rekruttering i henhold til retningslinjene i Kristiania og Dr. Novgaards utmerkede innsats under overfarten.¹⁹¹ Det ble heller ikke registrert klager fra immigrantene, noe som tyder på at overfarten var ansett som tilfredsstillende også fra passasjerenes side. *Høvdings* andre overfart til New Zealand i 1873 var derimot ikke like begivenhetsløs. Skipet ankom Napier etter en overfart på 116 dager. Kort tid etter ankomst ble det klart at denne overfarten ikke hadde vært like vellykket som den første. Elleve dødsfall hadde inntruffet under overfarten og emigrantene mente at de hadde blitt så dårlig behandlet at de umiddelbart etter ankomst leverte en formell klage til immigrasjonsmyndighetene.¹⁹² Klagen tegnet et bilde av en reise preget av konflikter med kapteinen på skipet og utilstrekkelig matrasjoner av lav kvalitet. Selv om klagen ble mottatt av de lokale myndighetene som inspiserte skipet, ble det ikke funnet avvik av betydning. Alle dødsfallene var barn opp til tre år gamle som hadde dødd av dysenteri. Det var ansett som et tragisk utfall av reisen, men ikke spesielt uvanlig. Videre etterforskning av skipets ferd var ikke aktuelt siden kapteinen ikke var under kommisjonærenes jurisdiksjon.¹⁹³ Det viktigste for myndighetene var trolig at alle voksne immigranter var friske og klare til å begynne tilværelsen som settlere i kolonien. Mangelen på klare og graverende avvik ved inspeksjon av skipet kan også forklare manglende etterspill

Disse to overfartene viser at det var store individuelle forskjeller på hvordan reisen kunne arte seg. Selv med det samme skipet og lik reiserute kunne det i enkelte tilfeller gå meget galt. Dette var også tilfellet for de norske emigrantene som reiste via Hamburg og London.

De første assisterte emigrantene forlot Norge 6. oktober 1870 med skipet *North Star* til London. I London kan de ikke ha ventet spesielt lenge da skipet *Celaeno* seilte allerede 14. oktober, blant de 89 passasjerene var det 51 nordmenn. De unngikk dermed et lengre opphold og ubehageligheter i London, noe som absolutt var en fordel. Selv om den britiske toll

¹⁹¹ AJHR, 1873 Session I, D-01, Immigration to New Zealand. Memoranda to the Agent- General: enclosure 8 in no. 8. Mr A. F. Halcombe to the Hon. Minister of Immigration.

¹⁹² AJHR, 1874 Session I, D-02, Immigration to New Zealand. (Letters to the Agent- General, transmitting reports on immigrant ships): sub enclosure to enclosure in no. 19, remarks from the emigrants on board of the ship "Hovding".

¹⁹³ Ibid: sub enclosure to enclosure in no. 19. Commissioners' report on ship "Hovding"

tilsynelatende skal ha beslaglagt emigrantenes tobakksbeholdning.¹⁹⁴ *Celaeno* ankom Wellington 5. februar 1871 etter en begivenhetsløs reise, uten dødsfall, på 113 dager.

Det samme var ikke tilfellet med skipet *England* som seilte fra Gravesend 8. desember 1871 med totalt 113 emigranter, av dem var 39 norske.¹⁹⁵ *England* ankom Wellington 9. mars 1872 etter en reise på 91 dager. Det ble raskt avslørt en rekke kritikkverdige forhold om bord som var skyld i at ikke mindre enn seksten dødsfall hadde oppstått underveis. Dette var fordelt mellom tre voksne, noe som var uvanlig, tolv barn og et spedbarn. Med nesten femten prosent av passasjerene døde før ankomst var ferden noe myndighetene mente krevde en grundig etterforskning. Etterforskningen resulterte i en 44 sider lang rapport som konkluderte med en lang rekke kritikkverdige forhold som årsak til ferdens ulykksalige resultat. Manglende medisinsk inspeksjon av emigrantene før avgang, skipslegens mangelfulle innsats og konstruksjonsproblemer med skipet ble nevnt.¹⁹⁶

Reisen kunne utvilsomt være en stor belastning for emigrantene, men selv om reisen kunne være både lang og strevsom overlevde tross alt nesten alle passasjerene. Eksempelvis var reisen til *Høvdning* i 1872 en uvanlig trygg overfart med bare et dødsfall blant nesten 400 emigranter. Det viser at om en form for medisinsk kontroll ble utført på forhånd, skipslegen utførte arbeidet sitt, det var nok mat og vann og skipet var egnet for passasjerfrakt så var det mulig å reise relativt trygt også til New Zealand.

5.3. Nordmenn i *special settlements* på Nordøya

Målet for majoriteten av de norske emigrantene var innlandet av provinsene Hawke's Bay og Wellington sør på Nordøya. I de utilgjengelige og lite utviklede innlandsområdene på grensen mellom de to provinsene skulle de etablere egne settlement og jobbe med å bygge infrastruktur for å åpne innlandet. Målet var å knytte de to provinsene sammen med et nettverk av veier, og på lengre sikt også jernbane. To av de første settlementene, Norsewood og Dannevirke, ble etablert av immigranter fra skipene *Høvdning* og *Ballarat* som begge ankom byen Napier i Hawke's Bay 15. september 1872.

Både Norsewood og Dannevirke var i den nordlige enden av *Seventy Mile Bush* i provinsen Hawke's Bay. Før skandinavene ankom var det ingen settlement eller faste bosettinger i området. Det var heller ikke ordentlige veier eller annen infrastruktur. Selv om man skulle anta at Norsewood utelukkende var bebodd av norske immigranter og Dannevirke

¹⁹⁴ Burr, *Mosquitoes & sawdust*, 1995:12.

¹⁹⁵ Ibid: 93- 94.

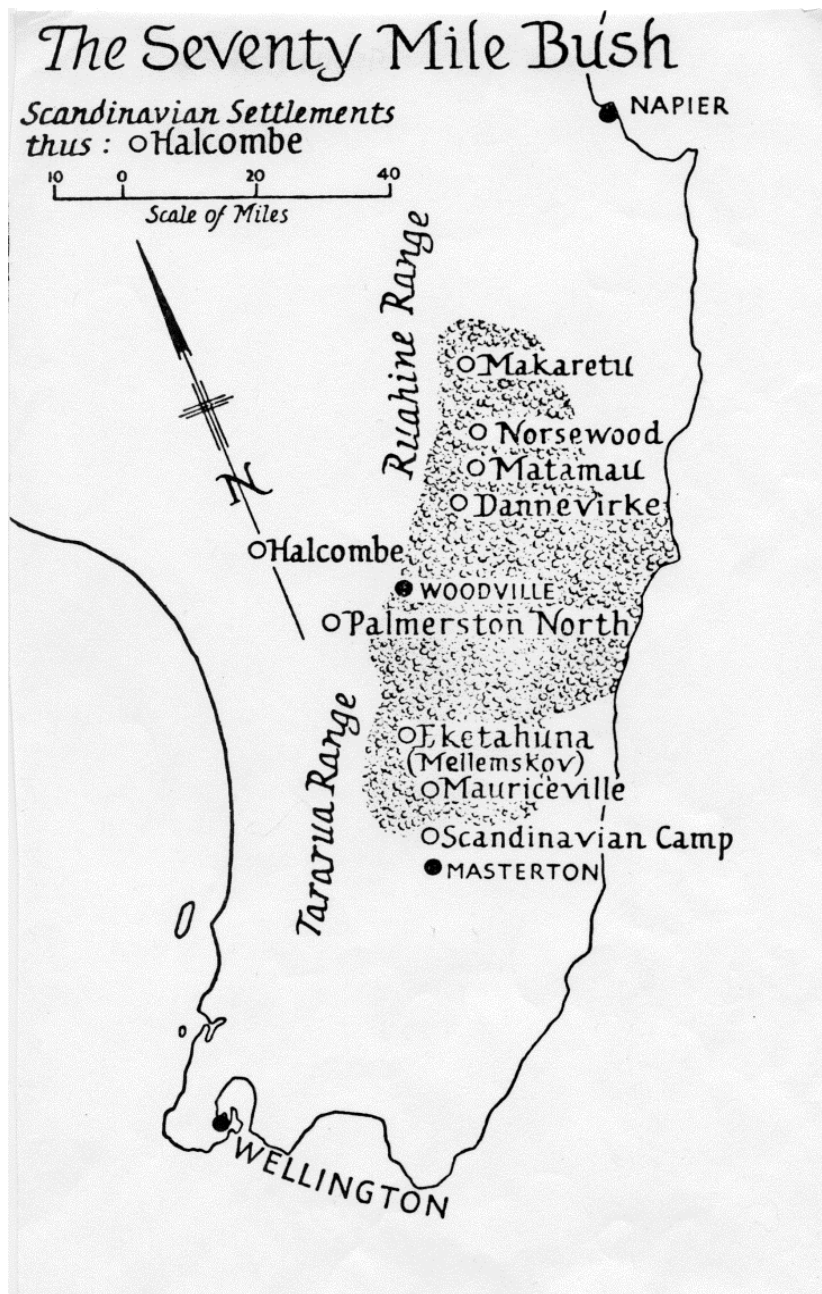
¹⁹⁶ AJHR, 1872 Session I, G-03, Report of the commissioners appointed to inquire into certain matters connected with the ship "England" and correspondence with the Agent- General thereon: report of the comissioners: 10.

utelukkende av danske immigranter var ikke dette tilfellet. I oktober 1872 etablerte 61 norske og svenske familier settlementet Norsewood. Tretten danske og åtte norske familier etablerte noe senere settlementet Dannevirke.¹⁹⁷ Som vi skal se forandret dette antallet seg etter hvert som enkelte familier ga opp det harde livet i bushen og flyttet til allerede veletablerte settlement utenfor de langstrakte skogene.

Andre mer eller mindre skandinaviske settlement ble også etablert i *Seventy Mile Bush*. Et av dem var Makaretu hvor mange nordmenn bosatte seg i 1874, hovedsakelig immigranter som hadde ankommet med *Høvding* i 1873. I provinsen Wellington, i den sørlige enden av *Seventy Mile Bush*, var det også flere settlement hvor en liten andel av befolkningen var norsk. Det var familier som hadde ankommet med skip til Wellington som hovedsaklig etablerte seg i denne enden av skogen i settlement som Mauriceville og Eketahuna (Mellemskov). Wellington prioriterte ikke settlement i innlandet like høyt som Hawke's Bay da Wellington ikke var like avhengig av å knytte innlandet tettere sammen med kysten på samme måte som Hawke's Bay.¹⁹⁸

¹⁹⁷ AJHR, 1873 session I, D-01, Immigration to New Zealand. Memoranda to the Agent- General: enclosure 9 in no. 8. Mr. B. E. Friberg to Mr. J. Knowles.

¹⁹⁸ Davidson, *The Scandinavians in New Zealand*, 1936: 95.

Kart 1. Kart over den sørlige delen av Nordøya. Det mørke feltet markerer utbredelsen av *Seventy Mile Bush* rundt 1870. Rekken med settlements fra Makeratu i nord til Mauriceville i sør var hovedsakelig skandinaviske settlements av varierende størrelse. Grensen mellom Hawke's Bay og Wellington gikk ved Eketahuna.¹⁹⁹

Alle skandinavernene som etablerte seg i disse settlementene dro fordel av at de fikk kjøpt jord på avbetaling og ble sysselsatt av myndighetene i forbindelse med bygging av infrastruktur. Ulempen var at områdene var meget utilgjengelige. Det var lang vei til både prest og lege, arbeidet var hardt, og skogen så tett at det ikke var mulig å drive vanlig jordbruk før mye skog

¹⁹⁹ WA, Map of Seventy Mile Bush, WA 90-046. Gjengitt med tillatelse fra WA ved Gareth Winter.

var ryddet. Jeg har valgt å fremheve settlementene Norsewood og Dannevirke da de var de største og mest kjente settlementene med norske innbyggere. Andre settlement med skandinaviske immigranter vil benyttes der kildematerialet for Norsewood og Dannevirke kommer til kort.

5.3.1. Ankomsten

Etter at *Høvding* og dets passasjerer hadde blitt inspisert utenfor Napier ble passasjerene transportert inn til land og forlagt i byens immigrantbrakkert. Normen var at de fikk noen få dager til å komme seg etter den lange reisen før de søkte arbeid. Immigrantene fra *Høvding* avvek noe fra denne rutinen. De skulle i all hovedsak ikke søke arbeid, men etablere selvstendige settlement i innlandet. Provinsmyndighetene i Hawke's Bay var ivrige etter å sette i gang, men anså med rette at kvinnene og barna som allerede var svekket av den lange sjøreisen ikke kunne sendes inn i landet samtidig med mennene. De burde heller vente til at mennene hadde bygd enkle hytter i settlementene. Dermed ble kvinnene og de yngste barna igjen i Napier mens mennene ble ledet av Halcombe inn i landet til hvor de skulle begynne etableringen av settlementene.

Først 2. oktober, nesten to uker etter at mennene hadde begynt ferden inn i landet forlot kvinnene og barna Napier. Også de ble ledet av Halcombe som hadde returnert etter å ha satt mennene i arbeid i bushen.²⁰⁰ De fleste av immigrantene fra *Høvding* var barnefamilier hvor foreldrene hadde erfaring fra landbruksarbeid. Trolig hadde de et ønske om å etablere seg på egen jord, drive jordbruk og jobbe i skogen. Møtet med innlandet var på ingen måte uddramatisk for nordmennene. Skogområdet de skulle etablere settlementene i var kalt *Seventy Mile Bush*, et område som de aldri hadde vært drevet hogst i og som på mange måter kan beskrives som en tett, temperert regnskog. Landskapet var dominert av enorme trær, som hadde vokst uforstyrret for menneskelig aktivitet i tusenvis av år og bregner som kunne bli over seks meter høye. Det var lite som minnet om de norske skogene mange av immigrantene var vant med. De utfordrende forholdene gjorde at byggingen av hytter som mennene hadde begynt med etter at de ankom settlementet ikke hadde kommet spesielt langt da kvinnene og barna begynte å ankomme. Situasjonen var utvilsomt vanskelig for nordmennene som havnet inne i skogen, veiene var nær sagt ikke-eksisterende, verktøyene var få og boforholdene primitive. Det fantes ingen veletablerte naboer eller venner som kunne hjelpe dem om nøden skulle slå rot. De kunne bare støtte seg på myndighetens lovnader om at de skulle få arbeid og annen assistanse de behøvde.

²⁰⁰ Davidson, *The Scandinavians in New Zealand*, 1936: 57.

5.3.2. Det første året i Norsewood og Dannevirke

De første skandinavernene som ankom *Seventy Mile Bush* møtte meget tøffe forhold og lite eller ingenting ble gjort fra myndighetenes side for at de skulle være sikret legehjelp eller prest ved skader og dødsfall. Dette kan bli ansett som kritikkverdig da tilværelsen i innlandet var meget krevende. Det gikk kort tid før de første alvorlige skadene og dødsfallene fant sted blant skandinavernene. Bror Erik Friberg virket som myndighetenes agent for settlementene fra etableringen i 1872. Rapportene han sendte til myndighetene i Napier og Wellington gir et godt innblikk i settlementenes første år.

Den første rapporten fra Friberg omfattet desember 1872, omtrent to måneder etter at de første nordmennene hadde begynt arbeidet i settlementene. Friberg beskrev da to settlement med store problemer hvor den ene krisen snart avløste den andre. 2. desember ble Hans Hansen truffet av en fallende gren og hadde vært invalidisert siden det. 13. desember døde det yngste barnet til Ole Gundersen, bare tre måneder gammel. Tre norske familier hadde også forlatt bushen og hadde tatt tjeneste andre steder. Andre, helt vanlige familier, ville snart følge dem.²⁰¹ En tilleggsrapport som også dekker desember og begynnelsen av januar tegnet et like deprimerende bilde av situasjonen i settlementene.²⁰² Jens Nilsen, en av de danske immigrantene hadde banket kona helseløs og forlatt Dannevirke, uten å ha sikret familien nødvendig livsopphold eller å ha planer om å komme tilbake. 2. januar døde også kona til Ole Johansen som hadde ankommet med *Høvding*, de hadde tre barn, den yngste bare fem uker gammel. En siste rapport jeg ønsker å fremheve i denne sammenheng er rapporten for januar, fem dødsfall og fem fødsler ble registrert til sammen gjennom måneden.²⁰³ Enkelte av de syke hadde fått tilsyn av lege, men det var usikkert om to av dem ville klare seg. Blant de døde var Christoffer Finsens kone som hadde dødd 29. januar, få uker etter en fødsel. Finsen ble da etterlatt med fire barn mellom åtte år og fire uker gamle.

Rapportene dekker en periode på bare to måneder, men gir en god beskrivelse av hvordan forholdene var de første månedene i innlandet. Flere av de nylig ankomne immigrantene døde av forskjellige sykdommer til tross for at andelen eldre og kronisk syke var lav. Dette kan trolig tillegges dårlige sanitærforhold, nytt klima, svekkelse etter den lange sjøreisen og manglende legetilsyn. Immigrantenes situasjon forble vanskelig også etter

²⁰¹ New Zealand National Archives, Wellington (NZNA, Wgtn), 2 January 1873, Bror E. Friberg, Norsewood - Reports on the amount of piecework and day labour performed, and comments on the affairs of a number of settlers in the area for the month of December. ACFK 8163 AGG-HB1/4/4

²⁰² NZNA, Wgtn, 3 January 1873, Bror E. Friberg, Norsewood, to GT Fannin, Napier - Reports on the case of wife desertion, and two deaths amongst the Scandinavian settlers at Dannevirke. ACFK 8163 AGG-HB1/4/4

²⁰³ NZNA, Wgtn, 1 February 1873, Bror E. Friberg, Norsewood - Reports on day labour, piecework and average earnings at Norsewood and Dannevirke, and notes the births and deaths in the settlements for the month of January. ACFK 8163 AGG-HB1/4/4

februar 1872. Mennene arbeidet med veibygging for myndighetene, mens kvinnene og barna forble hjemme i settlementene hvor de forsøkte å rydde bort den verste skogen rundt hyttene. Det ble ikke produsert store avlinger i 1873, årsaken var at meget lite land var åpent og tilrettelagt for jordbruk. Kun små mengder poteter ble sådd på det lille landet som var ryddet. Potetene ble høstet i april- mai og avlingen var meget god i Dannevirke. I Norsewood hadde avlingen vært dårligere da været hadde vært for fuktig.²⁰⁴ Dette var utvilsomt en tøff tilværelse og mennene kunne være borte både dager og uker i strekk. Kvinnene og barna måtte da klare seg som best de kunne alene i de fremmede omgivelsene.

Mennene arbeidet for lønninger som kunne være så lave som £3 for en dårlig arbeider i en måned med dårlig vær, noe som for eksempel var tilfellet i Norsewood i februar 1873.²⁰⁵ De fikk akkordlønn, noe som innebar at gode arbeidere fikk betalt bedre enn dårlige arbeidere. De beste arbeiderne kunne tjene over £10 i måneden om været var godt og kvaliteten på arbeidet var høy. Dette var nok til at de fleste kunne begynne å betale ned på gjelden som de hadde akkumulert siden de reiste fra Norge. Gjelden bestod av reisekostnadene til New Zealand, kostnader relatert til flyttingen fra Napier til settlementene og kostnadene ved kjøp av jord.²⁰⁶ I tillegg kom gjeld til kjøpmannen som hadde åpnet landhandel i settlementene.²⁰⁷ Oversikter over nedbetalingen av gjeld ble ført av Friberg som også samlet inn pengene.²⁰⁸ Det er usikkert hvorvidt oversiktene er helt komplette, men de viser at de fleste mennene i snitt betalte ned gjelden med et pund i måneden fra januar 1873. Dette antyder at gjeldsbyrden var overkommelig for de arbeiderne som fikk godt betalt.

Selv om lønningene kunne være gode ble de tildels utjevnet av et generelt høyt kostnadsnivå i kolonien. Varer måtte også transporteres inn i landet noe som ytterligere forhøyet kostnadene. Dette førte til misnøye blant enkelte av settlerne. De klaget til den dansk- norske konsulen og 5. november 1873 rapporterte Friberg at han skulle ta hånd om klagen og samtidig redegjøre for bakgrunnen for hvorfor settlerne klaget.²⁰⁹ Settlerne skal ha

²⁰⁴ NZNA, Wgtn, 28. April 1873, Bror E. Friberg, Seventy Mile Bush. ACFK 8163 AGG-HB1/4/4

²⁰⁵ NZNA, Wgtn, 6. March 1873, Bror E. Friberg, Norsewood - Reports on the amount of day labour and piece work performed in Dannevirke and Norsewood... ACFK 8163 AGG-HB1/4/4

²⁰⁶ Et ektepar med to barn mellom 1-12 år ville eksempelvis skyld myndighetene £24 for reisen fra Kristiania til Napier og £1-2 pund for transporten inn til settlementene i *Seventy Mile Bush*. I tillegg kom £20 om de valgte å kjøpe 20 acres med jord.

²⁰⁷ Borrie, *Immigration to New Zealand: 1854-1938*, 1991: 62.

²⁰⁸ NZNA, Wgtn, Statement of monies recovered from Scandinavian immigrants, October 1873. ACFK 8163 AGG - HB1/4/4 og NZNA, Wgtn, 17. January- 5. November 1874- Collections of monies from Scandinavian immigrants. List of Scandinavian settlers payments in discharge of their liabilities to the government, January to October 1874. ACFK 8163 AGG - HB1/4/4

²⁰⁹ NZNA, Wgtn, 5. November 1873, Bror E. Friberg, Seventy Mile Bush - Answers complaints made to the Scandinavian Consul by certain settlers, explaining the conditions of housing, work, payment and repayments of debts to the government... ACFK 8163 AGG-HB1/4/4

klaget på mengden betalt arbeid de fikk og at den lokale kjøpmannen var uredelig. Friberg mente at klagen hadde sin bakgrunn i at settlerne fikk akkordlønn. De som leverte dårlig arbeid fikk dermed dårlig betalt. Friberg mente at alle klagerne var dårlige arbeidere, få av dem betalte gjelden til myndighetene etter avtalen. Årsaken til at de klaget på kjøpmannen mente Friberg var like grunnløs. Den eneste grunnen til at de var misfornøyd med kjøpmannen var at han ikke gav settlerne den kreditten de selv ønsket. Avslutningsvis skrev Friberg at de gjerne kunne klage over lite penger, men de kunne hatt det bedre om de ikke kastet bort penger på unødvendige ting. En av nordmennene tok seg til og med råd til å sende penger hjem til Norge!²¹⁰ Ut i fra dette mener Davidson at Friberg dro den veletablerte konklusjonen om ”*the thriftlessness of the poor*”. Skandinavene som var fattige var de som ikke arbeidet nok.²¹¹ Friberg erfarte at enkelte tjente bedre enn andre og at noen også brukte mer penger enn andre. En naturlig konklusjon var dermed at de som ikke hadde nok å rutte med enten jobbet for lite, eller brukte for mye. Dette har ikke nødvendigvis sammenheng med latskap, men kan ha hatt andre årsaker. Menn uten erfaring fra skog- og jordbruk hadde eksempelvis et dårlig grunnlag for å kunne lykkes i innlandet, de manglet rett og slett den nødvendige erfaringen for å kunne lykkes der. Uavhengig av årsakene til at lønningene varierte mellom arbeiderne er det klart at det tidlig oppstod et skille mellom de som kunne klare seg i innlandet, og de som ikke hadde det som skulle til for å overleve der.

Det er dessverre ikke bevart kildemateriale som kan benyttes til å kontrollere rapportene fra Friberg. Flere avisartikler har i ettertiden beskyldt Friberg for å ha sensurert brev, lovet gratis reise og for å ha skodd seg på arbeidet andre utførte.²¹² Årsaken til at Friberg har fått et blandet ettermæle kan trolig tillegges hans rolle som myndighetenes agent i Norsewood og Dannevirke. Han var dermed et lett mål for misnøye som settlerne rettet mot myndighetene. Alfred Hauge som har skrevet en rekke artikler om nordmennene i New Zealand har gitt et mer nyansert bilde av Friberg som immigrasjonsagent og myndighetens representant.²¹³ Hauge mener at Friberg kan ha fått et ufortjent dårlig rykte. Jeg mener at Fribergs rapporter virker troverdige. Han ser ut til å ha gjort det som stod i hans makt for å gi et korrekt bilde av situasjonen i innlandet til myndighetene i Napier og Wellington.

²¹⁰ NZNA, Wgtn, 5. November 1873, Bror E. Friberg, Seventy Mile Bush. ACFK 8163 AGG-HB1/4/4

²¹¹ Davidson, *The Scandinavians in New Zealand*, 1936: 66.

²¹² Se for eksempel: Ingrid Sagranden, *90 Østfoldinger kjempet i New Zealands skoger*, Demokraten, 18. februar 1982: 14-15. og Alfred Hauge, *Første veka i ein annan verden, med Alfred Hauge til New Zealand*, Stavanger Aftenblad, november 1981.

²¹³ Alfred Hauge, *Med Alfred Hauge til New Zealand*, Stavanger Aftenblad, 7. november 1981: Hauge er forfatter av flere artikler om temaet som ble publisert i Stavanger Aftenblad i samme tidsrom.

5.3.3. Livet i *special settlement*

Flere av settlementene i innlandet av Nordøya ble grunnlagt av skandinaver tidlig på 1870-tallet. Mangfoldet er stort og det er utfordrende å gjøre rede for, og drøfte alle aspekt ved skandinavenes liv i settlementene på Nordøya. Det er et utall forskjellige historier, skjebner og hendelser som kan gjenfortelles for å gjenskape hvordan disse pionerene hadde det de første årene som kolonister.

5.3.3.1. Arbeid

For immigrantene var det viktig raskt å komme i arbeid etter at de hadde ankommet områdene hvor de skulle etablere settlement. Gjelden de hadde til myndighetene var det viktig å begynne nedbetalingen av så fort som mulig, og betalt arbeid var den eneste mulige inntekstkilden de første årene. Allerede 17. oktober 1872 begynte mennene i Norsewood å arbeide med veibygging, mennene i Dannevirke begynte noe senere.²¹⁴ Da hadde familien kun bodd i innlandet i fem - seks uker og hyttene var utvilsomt enkle. En betydelig andel av arbeidet mennene utførte de første årene var organisert gjennom myndighetene som inntok en aktiv rolle i sysselsettingen av immigrantene. Dette står i kontrast til forholdene i USA hvor myndighetene sjeldnere aktivt tok del i sysselsettingen av immigranter. Mennene arbeid flere dager i uken med veibyggingen. De som var vant med hardt fysisk arbeid klarte seg godt, menn uten denne erfaringen eller med skader slet derimot tungt. Flyttestrømmen gikk jevnt fra settlementene og inn til byene i regionen hvor håndverkere og andre relativt lett kunne finne annet arbeid.

Den gode arbeidssituasjonen varte frem til august- september 1873 da veiene de jobbet med begynte å bli ferdigstilte. Provinsmyndighetene varslet da Friberg om at det snart var slutt på det myndighetsstyrte arbeidet. Det ser ut til at en del menn forventet at de ville komme opp i en slik situasjon og hadde allerede sluttet å arbeide for myndighetene i mai 1873. De gikk trolig ikke over til en arbeidsløs tilværelse, men begynte i stedet å arbeide for private arbeidsgivere. Davidson mener at de fleste mennene fortsatt arbeidet for myndighetene i mai 1874. Årsaken til dette kan ha vært at det var vanskelig å få annet arbeid da private arbeidsgivere foretrakk engelskspråklige arbeidere.²¹⁵ Arbeidet brakte dem uansett gradvis fjernere fra hjemme deres i Norsewood og Dannevirke i 1874. Mange arbeidet da i områdene rundt Masterton og Takapau med veibygging.²¹⁶ Masterton er 125 kilometer fra Norsewood og arbeidet kunne dermed innebære lange perioder hjemmefra. I disse periodene

²¹⁴ Borrie, *Immigration to New Zealand: 1854-1938*, 1991: 61.

²¹⁵ Ibid: 68.

²¹⁶ Ibid: 91.

måtte kvinnene og barna klare seg som best de kunne og da mennene først kom hjem bar det rett ut på arbeid på egen jord. Senere ble jernbanen og sagbruksindustrien viktige arbeidsgivere for settlerne. Spesielt sagbrukene var attraktive arbeidsplasser da dette arbeidet ikke tok dem like langt fra hjemmene i settlementene som vei - og jernbanebyggingen.

I all hovedsak var betalt arbeid viktigst i årene frem til jorda immigrantene kjøpte var ryddet for nok skog til at det kunne drives effektivt jordbruk i en eller annen form. Som undersøkelsen tidligere har vist var majoriteten av nordmennene fra bygda og hadde erfaring fra jord- og skogbruk. De tok også et bevisst valg på å etablere seg i innlandet og kjøpe jord av myndighetene. Det er derfor rimelig å anta at en tilværelse som selveiere og gårdbrukere var målet for de som etablerte seg i settlementene. Arbeidet de tok på seg de første årene er mer å anse som en nødvendighet for å nedbetale gjeld fremfor et ønske om å arbeide for andre livet ut.

5.3.3.2. Jordbruk

Immigrantene som etablerte seg i Hawke's Bay fikk tilbud om å kjøpe 20 acres med jord like etter at de ankom New Zealand.²¹⁷ Totalt skulle dette koste £20 som skulle nedbetales over tre år. Etter tre år skulle de få tilbud om å kjøpe nye 20 acres om de hadde nedbetalt lånet etter avtalen.²¹⁸ Andre nordmenn som ankom Wellington i 1873 fikk tilbud om å kjøpe 40 acres med jord like etter ankomst.²¹⁹ Dette skulle også nedbetales på tre år, men det er uvisst hvorvidt de fikk muligheten til å kjøpe mer jord på samme vilkår som i Hawke's Bay. Dette står i kontrast til den amerikanske *Homestead Act* som innebar at immigranter fra 1862 kunne få 160 acres med gratis jord om han bodde på jorda i fem år. New Zealand hadde ikke like ubegrenset tilgang på jord og kunne ikke fordele like mye jord gratis.

Landet de fikk kjøpt var verken ettertraktet av andre eller lett tilgjengelig, det var langt fra allfarvei og dekket av tett skog. Det krevde dermed mange år med mye arbeid før de fikk ryddet nok land til at de kunne drive effektivt jordbruk. Landet ble ikke ryddet med tradisjonelt skogbruk hvor tømmeret ble transportert ut av skogen for å bli solgt. Årsaken var manglende infrastruktur både for transport og videreforedling av tømmeret. I tillegg medførte størrelsen på trærne at transport ofte var umulig. Den normale fremgangsmåten før sagbrukene ble etablert var derfor en form for svibruk som var tilpasset lokale forhold.²²⁰ Første steg var som regel å fjerne så mye småskog og buskevekster som mulig. Dette var en forutsetning for at de større trærne som ble felt skulle brenne godt. Ofte ble denne oppgaven

²¹⁷ 1 acre tilsvarer 4 mål.

²¹⁸ Borrie, *Immigration to New Zealand: 1854-1938*, 1991: 51.

²¹⁹ Ibid: 98.

²²⁰ Arnold, *The opening of the great bush*, 1971: 425- 34. og Tjernsberg, *Under Sydkorset*, 1997: 67- 70.

ivaretatt av barna og kvinnene. Deretter ble de større trærne felt, aller helst på vinteren og tidlig på våren da tømmeret burde tørke gjennom sommeren slik at det skulle brenne bedre. En dag på sensommeren ble tømmerstokkene påtent. Om det var tørt nok ville det brenne godt og relativt få rester ville bli liggende igjen. Landet var da dekket av aske og meget fruktbart. Det var lokale variasjoner i fremgangsmåten, men i utgangspunktet var det store likhetstrekk i hvordan arbeidet ble utført.

Etter at deler av jorda var ryddet for skog ble det mulig å begynne med forskjellige former for landbruk. Ofte ble det i den første tiden produsert en lang rekke forskjellige produkter på den enkelte gård, ikke bare fordi det medførte færre utgifter til innkjøp, men også fordi enkelte produkter var vanskelig å få kjøpt. Både kjøkkenhage, frukttrær, korn, poteter og forskjellige former for dyrehold var meget utbredt blant settlerne i innlandet av Nordøya.²²¹ Gjennom denne brede tilnærmingen til matproduksjon ble store deler av familienes behov for mat dekket. Det var derimot vanskeligere å selge det de produserte for å skaffe seg en inntekt. Til det var veien til markedene for lang og dårlig, prisene for lave og kjøperne få. For å nedbetale gjelden de hadde til myndighetene var de dermed fortsatt avhengige av forskjellige former for betalt arbeid lenge etter at de kunne dyrke egen jord. Riktignok kunne poteter og smør som de solgte til de lokale kjøpmennene innbringe noen få shilling i månedene, men det var på langt nær nok til at de kunne leve av jorda.²²²

5.3.3.3. Skole

Skolegang for de skandinaviske barna var høyt prioritert av provinsmyndighetene. Områdene i *Seventy Mile Bush* var langt fra de større byene. Infrastrukturen var i begynnelsen nesten ikke-eksisterende og det tok tid før det i det hele tatt var land å bygge en skole på. Likevel ble de første skolene åpnet i Norsewood og Dannevirke i 1873. Det ble ikke opprettet egne skoler for de skandinaviske barna, men enkelte skoler hadde nesten utelukkende skandinaviske elever de første årene. Dette kom som en følge av at skolene ble etablert i forbindelse med skandinaviske *special settlement*. Senere flyttet også newzealandske og britiske familier til settlementene og andelen skandinaviske elever sank gradvis. Ingen høyere skandinaviske utdanningsinstitusjoner, tilsvarende det norsk-amerikanske *St. Olaf College* i Minnesota, ble opprettet i New Zealand. Hovedsakelig grunnet et for lavt elevgrunnlag, men også grunnet manglende ressurser blant de skandinaviske immigrantene.

Et av stedene hvor det tok lengst tid før en skole åpnet var Mauriceville West, hvor skolen åpnet så sent som i februar 1877. Nesten fire år etter at de første immigrantene ankom

²²¹ Arnold, *The opening of the great bush*, 1971: 437.

²²² Borrie, *Immigration to New Zealand: 1854-1938*, 1991: 90-91.

området. Det er usikkert hvorfor det tok så lang tid før en skole åpnet i området, men noe av forklaringen kan være områdets isolasjon, og at barna allerede hadde en form for undervisning. Norske Christian Pedersen hadde siden 1873 undervist barna i engelsk.²²³ Bakgrunnen for hans engasjement er usikker, men mangelen på en ordentlig skole kan ha vært en medvirkende årsak. Grunnen til at denne skolen er spesielt interessant er at loggboken for skolen er tatt vare på og har vært tilgjengelig for mine undersøkelser. Den gir et godt innblikk i hvordan en nyetablert skole for skandinaver i *special settlement* ble drevet og hvordan elevene klarte seg. Loggboken har gitt et interessant innsyn i hvordan hverdagen måtte ha fortonet seg for den britiske læreren, Lawrence Johnston, og hvordan han oppfattet det å være lærer for skandinaviske barn som knapt snakket engelsk.²²⁴ Det er tydelig at Johnston fant forholdene utfordrende. Allerede 20. mars, en drøy måned etter første skoledag, slo han fast at det ville ta lang tid før barna ville lære seg engelsk. Årsaken til dette mente han først og fremst var områdets isolasjon. Dette ble utdypet 19. oktober da han skrev at barna ikke snakket engelsk utenom skolen. Årsaken var at foreldrene ikke snakket engelsk og de var da avhengig av å være på skolen for å lære språket. Dette kunne være problematisk siden barna ofte ikke var på skolen. Knappt en uke gikk uten at Johnston noterte at det var dårlig oppmøte på enkelte elever som enten var hjemme på grunn av meget dårlig vær, skogbranner eller at de hjalp til med innhøsting eller felling av skog. Han noterte også at få av familiene med flere barn hadde alle barna på skolen samtidig. De hadde som oftest et av barna på skolen til en hver tid, resten måtte hjelpe til hjemme.

Etter 11 måneder oppsummert Johnston det første året; skolen hadde vært åpen 430 timer i løpet av året, 44 elever var registrerte, men det gjennomsnittelige oppmøtet hadde bare vært 21 elever i snitt. Alle elevene, med unntak av to, var mellom 5 og 15 år gamle. Alle elevene fikk undervisning i engelsk lesing og skriving. I tillegg hadde 31 elever fått undervisning i aritmetikk, et fag Johnston hadde notert gode resultater i.

Det tok tid før skoler ble bygd, og da skolene først var bygd hadde ikke familiene råd til å la barna gå på skolen fremfor å jobbe. Situasjonen i Dannevirke og Norsewood var også vanskelig. En rapport fra Bror Erik Friberg datert 16. oktober 1873 beskrev kort hvordan oppmøtet og fremgangen var ved skolene i Norsewood og Dannevirke.²²⁵ Skolemesteren i Norsewood, Mr. Thompson, kunne melde om 50 barn i skolepliktig alder, men i snitt hadde

²²³ Committee for the 90th jubilee celebrations, *A short history of the Mauriceville West school 1877- 1967*, Masterton 1967: 6- 7.

²²⁴ WA, Mauriceville West School Log- Book 1877- 1893. WA 94-39/8

²²⁵ NZNA, Wgtn, 16. October 1873, Bror E. Friberg, Seventy Mile Beach - Encloses £51 recovered from the Scandinavian Immigrants, reports on work and wages for the month of September, on families who have left the district, and comments on the progress of the schools in Norsewood and Dannevirke. ACFK 8163 AGG-HB1/4/4

bare 25 elever møtt opp de siste 45 dagene. Oppmøtet i Dannevirke, hvor danske Ida Jørgensen underviste, var betydelig bedre. 22 av 28 elever hadde i snitt møtt opp de siste 72 dagene. Likevel mente Friberg at fremgangen blant elevene var bedre i engelsk og aritmetikk i Norsewood. Dette hadde også vært temaet i andre rapporter som kritiserte avgjørelsen om å la en skandinavisk kvinne ta hånd om undervisningen i Dannevirke. Først og fremst mente de at det ville gå ut over fremgangen i engelsk. Enkelte mente at om skolemesteren snakket engelsk ville også elevene bli tvunget til å lære seg språket raskere.

Rapporter fra alle tre skolene, spesielt Mauriceville, peker på det som kan anses som hovedproblemet med barnas skolegang i området. Foreldrene hadde behov for barnas arbeidskraft i hjemmet. Dermed kunne de ikke være på skolen i alle de periodene skolene var åpne. Dette ga skolemesterne vanskelige arbeidsforhold da mange elever ofte uteble fra undervisningen og progresjonen for hele gruppen ble meget ujevn.

5.3.3.4. Kirke og religion

Den første gudstjenesten i Norsewood ble i følge Davidson holdt 22. januar 1873 da presten Samuel Williams besøkte settlementet og døypte seks barn som hadde blitt født de siste månedene.²²⁶ Omreisende prester, misjonærer og predikanter besøkte de skandinaviske settlementene nokså jevnlig for å holde møter, døpe nyfødte og forrette begravelser. En av disse omreisende i religion var metodisten og odølingen Edvard Nielsen som emigrerte til New Zealand i 1874 som misjonær. Senere kom flere lutheranske prester til New Zealand for å ivareta skandinavene religiøse behov, de kom derimot trolig for sent til å overta sjelesørgeransvaret for alle skandinavernene.

Først fra 1878 fikk de skandinaviske settlementene faste omreisende prester som besøkte settlementene nokså hyppig. En av dem var George Sass som selv fortalte om det religiøse livet i en artikkelserie kalt *"fra en misjonsreise"* i Norsk Luthersk Maanedsskrift, trolig på 1880- tallet.²²⁷ Sass skrev da at det i Norsewood var planer om å bygge en kirke, men at menigheten dessverre prioriterte denne byggingen foran menighetens indre anliggender og deres finansielle situasjon. Mangelen på kirkebygg ser dermed ikke ut til å ha vært Sass sin største bekymring. Dette ble uansett løst ved å holde gudstjenester i lokale forsamlingshus, noe som var vanlig. En større bekymring for Sass var at metodistene hadde sendt en misjonær til området, trolig var det snakk om Edvard Nielsen. Selv om Sass skrev at han ikke ville legge seg ut med denne misjonæren beskyldte Sass vedkommende for *"aandeligt Faaretyveri til Splid og Sønderlemmelse i Herrens Kirke."* Like skuffet ble Sass

²²⁶ Davidson, *The Scandinavians in New Zealand*, 1936: 73.

²²⁷ WA, *Fra en missionsreise* by George Sass. WA 90- 046/77- 6

da han fant landsmenn i Wellington. De kunne fortelle at de gikk i engelske kirker på søndagene. ”*Graaden sad mig i Halsen og Øjet*” skrev Sass om dette møtet med landsmenn som hadde vendt seg fra den rette tro. Målet med artikkelen kan ha vært innsamling av penger eller å få støtte til misjonering i New Zealand, innholdet må derfor ses i lys av Sass sin stilling. Likevel vil jeg anta at de norske immigrantene, av mangel på egne kirker og prester de første årene, vendte seg til lokale kirker og misjonærer fra andre kristne trossamfunn. Skiftet til lokale kirker var til stor fortvilelse for Sass som trolig kom for sent til å fylle det religiøse vakuumet som oppstod etter at nordmennene hadde ankommet kolonien.

5.3.3.5. Myndighetens rolle i Norsewood og Dannevirke

Gjennom ansettelsen av Friberg som agent for settlementene, opprettelse av arbeidsplasser for mennene og etableringen av skoler i settlementene viste newzealandske myndigheter tidlig interesse for å styre utviklingen i settlementene. Målet var utbygging av infrastruktur for å knytte provinsene sammen med veier, og integrering av de norske immigrantene. På andre felt spilte derimot myndighetene en langt mindre rolle, spesielt innenfor opprettholdelse av lov og orden, legehjelp og ved dødsfall. Ansvaret ble de første årene overlatt til Friberg som alene hadde en stor byrde med å støtte immigrantene. Både Dannevirke og Norsewood ble opprettet på nær sagt bar bakke, det var langt til nærmeste by og det må antas at oppgaver som normalt ble ivaretatt av de lokale myndighetene i stedet ble ivaretatt av Friberg de første årene.

Siden avstanden til nærmeste by var lang var det tidvis vanskelig å skaffe legehjelp ved sykdom og skader i settlementene. Dette kan bidra til å forklare de mange dødsfallene de første månedene i settlementene. Friberg uttrykte for første gang bekymring angående den medisinske behandlingen av syke og skadede i et brev til Superintendent av provinsen Hawke’s Bay, John Davis Ormond, i mars 1873. Han fortalte da at han hadde hyret en lege som skulle besøke settlementene en gang i uka og som kunne tilkalles ved behov.²²⁸ Kostnadene for denne avtalen ser ut til å ha bli dekket av settlerne.²²⁹ Myndighetene inntok i denne sammenheng en tilbaketrukket rolle og lot Friberg selv inngå avtaler på vegne av immigrantene flere måneder etter at behovet for faste legetilsyn i settlementene hadde oppstått. Også i forbindelse med dødsfall i settlementene ser sentrale myndigheter ut til å ha overlatt ansvaret til Friberg. Antall dødsfall var nokså høyt det første året. I januar 1873 døde

²²⁸ NZNA, Wgtn, 6. March 1873, Bror E. Friberg, Norsewood. ACFK 8163 AGG-HB1/4/4

²²⁹ NZNA, Wgtn, 5. April 1873, Bror E. Friberg, Seventy Mile Bush - Gives an account of the day labour and piecework earnings, and payments to the Government for removal expenses by the Scandinavian settlers during the month of March; reports on births and deaths; state that 73 men are willing to pay for provision of medical services; comments that the school house will be finished by the end of the month, but that no timber has been ordered for desks or forms; remarks on the state of the settlers' indebtedness to the storekeeper. ACFK 8163 AGG-HB1/4/4

eksempelvis fem barn. Dette ser ikke ut til å ha vært forventet fra myndighetenes side og Friberg så seg mot slutten av januar nødt til å be Ormond om å få tilsendt skjemaer og de rette papirene for å registrere dødsfall og fødsler i settlementene.²³⁰ Den største forskjellen mellom statens rolle i immigrasjonen til henholdsvis USA og New Zealand var at staten spilte en betydelig mer aktiv rolle for immigrantene til New Zealand. Staten tok et aktivt ansvar fra de ble rekruttert i Norge, gjennom reisen til kolonien og frem til de var etablert på egen jord eller hadde fått fast arbeid. Riktignok inntok myndighetene en betydelig mer tilbaketrukket rolle i det immigrantene var etablert i New Zealand, det ble da forventet at de i større grad skulle klare seg selv. I settlementene i innlandet var det derimot et begrenset grunnlag for immigrantene til å klare seg uten støtte de første årene. Dette kan anses som hovedårsaken til at Friberg ble ansatt som agent for området og dermed hadde en støtte- og oppfølgingsrolle blant immigrantene. I tillegg til disse oppgavene skulle han samle inn gjeld fra skandinaverne.

5.4. Norsewood og Dannevirke frem mot i dag

Både Norsewood og Dannevirke hadde frem til midten av 1870- tallet en stor skandinavisk befolkning og flere skandinaver etablerte seg i området etter de ankom New Zealand. Den økende befolkningen i skogområdene, samt den storstilte utbyggingen av infrastruktur, medførte at området ble stadig mer åpnet og dermed lettere tilgjengelig. Spesielt Dannevirke vokste raskt til en større by og mye land ble solgt til engelske settlere etter 1875.²³¹ Dette medførte at området raskt mistet sin skandinaviske karakter og den skandinaviske befolkningen utgjorde en stadig mindre del av den totale befolkningen. Norsewood lå ikke like sentralt til som Dannevirke, settlementet lå mer i bakevja og beholdt sine skandinaviske særtrekk noe lengre.

I 1897, 25 år etter at settlementene ble grunnlagt, ble dette feiret i Norsewood. Det norske flagget ble heist, en jubileumseik plantet og et bibliotek ble åpnet.²³² En lignende, men noe mindre ambisiøs feiring ble avholdt i 1922, femti år etter settlementets grunnleggelse. De få første nordmennene som grunnla settlementet som fortsatt levde hadde møtt opp. Taler ble holdt, det norske flagget ble heist og en ny eik plantet av de to eldste nordmennene i settlementet, Ole Johansen på 90 år og Knut Andersen på 92 år. Talene omhandlet innsatsen skandinaverne hadde gjort for sitt nye hjemland, med et spesielt fokus på de som hadde deltatt

²³⁰ NZNA, Wgtn, 27. January 1873, Bror E. Friberg, Seventy Mile Bush - Asks from whom he can obtain forms for recording births and deaths, as neither Messrs Tabuteau and Rathbone considers the Scandinavian settlements are in their region. ACFK 8163 AGG-HB1/4/4

²³¹ Davidson, *The Scandinavians in New Zealand*, 1936: 131.

²³² Ibid: 133.

i boerkrigen i Sør Afrika og første verdenskrig.²³³

I dag er Dannevirke en middels stor by med 6000 innbyggere på hovedveien mellom Wellington og Napier. Norsewood er betydelig mindre med bare rundt 300 innbyggere. De skandinaviske språkene har dødd ut og få etterkommere av de skandinaviske immigrantene bor fortsatt området. Likevel markedsfører begge byene seg som skandinaviske. Et vikingskilt ønsker folk velkommen til Dannevirke og Norsewood har både stavkirke og muligheten for å kjøpe vafler.²³⁴ Tradisjonelt feires 17. mai hvert år i Norsewood og både generalkonsulen og den norske studentforeningen (ANSA) møter som regel opp.

Hvordan skal man si at det gikk med de norske emigrantene i settlementene? Mange flyttet i følge Davidson videre til neste *frontier* så fort de første settlementene var utbygde og tilknyttet en vei.²³⁵ Det var utvilsomt et tøft liv, men også et som kunne by på muligheter til å forbedre egen livssituasjon. Nordmannen Edvard A. Laurvik ble intervjuet av *Dannevirke Evening News* i 1926. Han ankom New Zealand med *Høvding* i 1872 og hadde bodd i området rundt *Seventy Mile Bush* frem til da. Han må i 1926 ha vært nesten 80 år gammel og hadde bodd 48 år i New Zealand. Laurvig oppsummerte livet i New Zealand som følger:

*I am satisfied, this is a good country. If a man is honest, he has nothing to fear*²³⁶

5.5. Utenfor *special settlements*

En liten andel av nordmennene ankom Sørøya og måtte innledningsvis etablere seg utenfor de skandinaviske settlementene på Nordøya. Andre nordmenn som ankom Nordøya valgte å slå seg ned i de store kystbyene. Kildematerialet er dessverre ikke like omfattende i beskrivelsene av disse gruppene i forhold til kildematerialet som omhandlet *special settlements*. I denne sammenheng er kilder som omtaler ankomsten til immigrantskuter og avisartikler de viktigste kildene da de gir et godt bilde av hvilke muligheter norske immigranter hadde som arbeidere i kolonien.

Den viktigste oppgaven emigrantene møtte de første dagene etter ankomst var å finne arbeid slik at de kunne få husly, fø familien og begynne å nedbetale gjelden de hadde akkumulert til myndighetene. At immigrantene raskt kom seg i arbeid ble ansett som en fordel for både immigrantene selv og for myndighetene. Ved raskt å få immigrantene i arbeid ville de ikke lengre være en økonomisk byrde for myndighetene, det ble frigjort rom i immigrasjonsbrakkene og de kunne begynne å tjene penger som i løpet av kort tid ville

²³³ Ukjent forfatter, *Norsewood's Golden Jubilee*, Dannevirke Evening News, 21. september 1922.

²³⁴ Mer om Norsewood: Andersen, *Norsewood: the centennial story: a history of the district of Norsewood*, 1972.

²³⁵ Davidson, *The Scandinavians in New Zealand*, 1936: 135.

²³⁶ Ibid: 136. Hentet fra *Dannevirke Evening News* 20. desember 1926. intervju med E.A. Laurvig.

komme tilbake til myndighetene i form av nedbetaling av gjeld. Myndighetene var derfor sjeldent passive tilskuere i tiden etter ankomst. De var heller meget aktive i form av annonsering etter arbeidsgivere, hjelpelige med transport til immigrantbrakkene og til og med formidler av tolketjenester. Dessverre ble dette sjeldent grundig dokumentert og det finnes få rapporter som omhandler hvordan ikke-britiske immigranter ble mottatt i New Zealand utenfor de tidligere nevnte *special settlements*. Et unntak er ankomsten til det tidligere omtalte *Friedeburg* som ankom byen Lyttleton i august 1872 med tyske og skandinaviske immigranter. Dette er en mulighet til å drøfte hvordan arbeidsmarkedet på Sørøya kunne absorbere ugifte kvinner, menn og familier da det ikke var etablert *special settlement* i området.

Til sammen ankom 61 ugifte kvinner med *Friedeburg*, av dem var minst 31 fra Norge. Majoriteten fikk raskt arbeid og oppnådde nesten samme lønn som britiske kvinner som ankom Lyttleton tre uker senere.²³⁷ 42 av kvinnene skal ha fått arbeid samme dag som immigrantbrakkene ble åpnet for arbeidsgivere, de aller fleste av engelske arbeidsgivere.²³⁸ Flere ville trolig ha blitt ansatt samme dag om brakkene hadde vært åpne lengre og tolker hadde vært tilgjengelige for å forhandle om lønn og arbeidsforhold. Immigrasjonsoffiser John Edwin March hadde lengre før ankomst annonsert skipets ankomst og søkt etter potensielle arbeidsgivere for alle immigrantene.²³⁹ Det var spesielt stor etterspørsel etter tjenestepiker. Ved skipets ankomst hadde han mottatt ikke mindre enn 90 søknader hvor søkeren ønsket å ansette en tjenestepike.²⁴⁰ Lønnen varierte etter hvilken arbeidserfaring de hadde og type arbeid de hadde fått. De best lønnede var kokker som kunne få opptil £20 -£30 i året, tjenestepiker fikk betalt £15 - £20 i året. Britiske kvinner som tok de samme stillingene fikk bedre betalt, kokker kunne få £30 - £35 og tjenestepiker £15 - £25. Dette viser ikke bare at britiske kvinner i snitt fikk bedre betalt enn tyske og skandinaviske kvinner, men også at de best betalte jobbene ble gitt til britiske kvinner.

Det var også meget viktig for mennene å komme seg i arbeid så fort som mulig etter ankomst. Immigrasjonsrapporten antyder at lønningene for gifte menn lå mellom £40 og £45 i året, med en bonus på £10 om de fortsatt jobbet på det samme stedet tolv måneder senere.²⁴¹ Ugifte menn måtte forvente noe lavere lønninger. Mellom £25 og £35 ser ut til å ha vært

²³⁷ AJHR, 1873 Session I, D-01d, Immigration to New Zealand. (Further memoranda for the Agent General): enclosure 2 in no. 8, supplementary report, ship "Friedeberg".

²³⁸ Ukjent forfatter, *The Scandinavian Immigrants*, Star, 6. september 1872: 2.

²³⁹ Annonse, *Applications will be received at this office for the Immigrants to arrive per ship Friedeburg...*, The Press, 16. august 1872: 1, Tilsvarende annonser også 9. august, 2. og 3. september.

²⁴⁰ Ukjent forfatter, *Immigrants by the Friedeburg*, The Press, 2. september 1872: 3.

²⁴¹ AJHR, 1873 session I, D- 01, Immigration to New Zealand. Memoranda to the Agent- General: enclosure 2 in no. 4. Mr J. E. March to Mr. T. W. Maude.

vanlig. Menn med attraktive og etterspurte håndverksyrker kunne trolig forvente høyere lønninger, men det er uvisst om dette var tilfellet for noen av de norske mennene. Lønningene mennene fikk på Sørøya var noe lavere enn lønningene mennene i settlementene på Nordøya kunne forvente. Der jobbet de tre til fire dager i uka for myndighetene og fikk utbetalt mellom £3 og £10 i måneden. Årslønnen i settlementene lå dermed høyere enn lønningene på Sørøya, men usikkerhet tilknyttet arbeidets varighet og forventet arbeidsmengde i fremtiden må ha vært stor. I settlementene var også alt av varer dyrere siden alt måtte fraktes inn i landet. Høyere lønn for denne gruppen var dermed en forutsetning for at skandinavernene i innlandet skulle lykkes. Lønningene til menn utenom settlementene kunne være lavere da varer var billigere, husrom ofte inkludert i lønnen og arbeidets varighet mer forutsigbart.

En drøy uke etter ankomst hadde alle de ugifte kvinnene fått arbeid, men bare litt over halvparten av familiene hadde flyttet ut av brakkene. Dette viser i all tydelighet at arbeidsmarkedet etterspurte kvinnelig arbeidskraft fremfor menn med familier. De ugifte mennene fikk også relativt raskt arbeid, men etter en drøy uke hadde fortsatt fem av 33 ikke kommet i arbeid.²⁴²

Rapportene fra ankomsten til *Friedeburg* danner et øyeblikksbilde av arbeidsmarkedet og forventede lønninger for nordmenn som ankom Sørøya på 1870- tallet. Det var tydelig at ugifte kvinner raskt fikk arbeid til relativt høye lønninger. Faktisk kunne de forvente neste like høye lønninger som ugifte menn som ankom samtidig. Menn med familier brukte derimot lengre tid på å flytte ut av brakkene. De var i en vanskeligere situasjon siden de hadde både kone og barn, og dermed ikke var like fleksible som de ugifte immigrantene. Likevel hadde over halvparten av familiene flyttet ut av brakkene en uke etter ankomst. Dette tyder på at arbeidsmarkedet kunne absorbere også menn med familier noe som innebar større forpliktelser enn å hyre ugifte menn og kvinner.

5.6. Integrasjon og assimilering

New Zealand var en britisk koloni med nesten utelukkende britisk immigrasjon fra 1840-årene. De norske assisterte emigrantene utgjorde kun en liten andel av den begrensede ikke-britiske immigrasjonen som i utgangspunktet var nokså kontroversiell. Integrasjonen av nordmenn i det newzealandske samfunnet gikk raskt grunnet det lave antallet nordmenn i kolonien, presset for å lære engelsk og ekteskap med briter.

Folketellingene i New Zealand gir en god oversikt over antall nordmenn i kolonien fra

²⁴² AJHR, 1873 session I, D- 01, Immigration to New Zealand. Memoranda to the Agent- General: enclosure 2 in no. 4. Mr J. E. March to Mr. T. W. Maude.

1870- tallet. I 1878 var det 1213 norskfødte i kolonien, dette antallet økte til 1271 i 1881 og til 1338 i 1886.²⁴³ Den totale europeiske befolkningen i New Zealand var i 1876 over 400.000 og i 1886 over 500.000. Det er dermed klart at den norske andelen av befolkningen var meget lav. Kun i områdene hvor det ble etablert *special settlement* i innlandet av Nordøya var andelen nordmenn stor nok til at de ble ansett som en betydelig minoritet. Andre steder var andelen nordmenn så lav at de raskt ble absorbert inn i den britiskdominerte majoritetsbefolkningen. Selv ikke i områdene hvor det bodde mange nordmenn ble det etablert noe form for norske, eller skandinaviske, institusjoner som overlevde lenge. Avisene som utkom ble publisert kun et fåtall ganger, gudstjenester holdt på skandinaviske språk utgikk tidlig og skandinaviske klubber ble som regel avvirket raskt.²⁴⁴ Det eksisterte ikke et grunnlag for opprettelsen av egne skandinaviske institusjoner, dette bidro til at assimileringen gikk raskt og at både språket og skikkene gradvis døde ut.

En forutsetning for å integreres i det britiskdominerte samfunnet i New Zealand var å lære engelsk så raskt som overhodet mulig. Språket var viktig i forbindelse med arbeid, skole og kontakten med myndighetene. Davidson argumenterer for at de skandinaviske språkene gradvis fikk mindre betydning både i og utenfor hjemmet fordi barna ofte lærte seg engelsk tidlig. De som ble født i New Zealand sjeldent lærte seg foreldrenes morsmål.²⁴⁵ Det gikk kort tid før den eneste arenaen for bruk av morsmålet kun eksisterte i hjemmet, det var ikke tilstrekkelig for at barna skulle lære norsk. Det var trolig også begrenset behov og interesse for dette.

Den viktigste formen for integrasjon og assimilering var trolig ekteskap mellom nordmenn og personer av britisk avstamning. I forbindelse med oppgaven er norske ugifte kvinner over femten år som emigrerte til New Zealand som assisterte emigranter forsøkt funnet i ekteskapsregister i New Zealand. Funnene fra denne undersøkelsen har vist at mange av kvinnene giftet seg kort tid etter ankomst. Ofte med menn av ikke- skandinavisk bakgrunn.

Undersøkelsen baserer seg på søk i *Notice of Intention to Marry* som er et register med søknader som måtte godkjennes i forkant av et ekteskap. Paret måtte da gi opplysninger om navn, yrke, alder, bosted og botid i området før de fikk tillatelse til å inngå ekteskap. Nasjonalitet var dessverre ikke registrert, men ofte er navn og bosted nok til å identifisere personer med stor grad av sikkerhet. Med utgangspunkt i de ugifte norske kvinnene som emigrerte har 81 av 176 kvinner blitt funnet i registrene. Av de 81 kvinnene giftet 45 seg med

²⁴³ Borrie, *Immigration to New Zealand: 1854-1938, 1991*: 140.

²⁴⁴ Ibid: 123- 126.

²⁴⁵ Ibid: 130.

personer med et tydelig ikke- skandinavisk navn. Det var oftest snakk om britiskklingende navn, men også enkelte med tyske og italienske navn forekom. 36 norske kvinner giftet seg med personer med et skandinavisk klingende navn.

Det gikk i mange tilfeller meget kort tid fra kvinnene ankom New Zealand til de inngikk ekteskap. Innenfor tolv måneder etter ankomst hadde 26 av kvinnene inngått ekteskap og før fem år hadde gått var minst 74 av 176 kvinner gift. Kvinnene jobbet nesten utelukkende som tjenestepiker etter ankomst i New Zealand og overgangen fra betalt tjenestearbeid til ubetalt arbeid som ektefelle var ansett som meget vanlig. Det var nær sagt forventet at dette skjedde hurtig på 1870- tallet, årsaken var den skjeve kjønnsfordelingen i kolonien.²⁴⁶ Tempoet viser ikke bare at ekteskapsmarkedet var å anse som meget godt for de norske kvinnene, men også at språket nødvendigvis ikke var et hinder for ekteskap. Halvparten av de norske kvinnene som inngikk ekteskap innen et år etter ankomst gjorde det med personer med ikke- skandinaviske navn.

En av kvinnene som giftet seg meget kort tid etter ankomst var 30 år gamle Emilie Gundersen. Hun giftet seg med den 30 år gamle svenske mølleren Anders Lundberg i september 1872.²⁴⁷ De hadde ankommet Lyttleton sammen på skipet *Friedeburg* i månedsskiftet august- september etter en seilas på 103 dager fra Hamburg. Det er nok rimelig å anta at de kjente hverandre godt da de giftet seg i Christchurch, til tross for streng regler angående kontakten mellom ugifte menn og kvinner om bord på skipet. Gundersen og Lundberg er et av mange eksempel på par som møtte hverandre på skipet og giftet seg kort tid etter ankomst.

En rekke mer underlige ekteskap ble også inngått kort tid etter skipenes ankomst. 24 år gamle Caroline Carlsen giftet seg med den britiske butikkekspeditøren William Shee i Napier, kun få uker etter ankomsten til *Høvdning* i september 1872.²⁴⁸ 22 år gamle Ingeborg Andersen hadde emigrerte på det samme skipet og giftet seg med den britiske arbeideren James Herbert etter knappe tre måneder i kolonien.²⁴⁹ Disse ekteskapene fremstår som noe underlige da norske kvinner som trolig ikke snakket engelsk giftet seg med britiske menn meget kort tid etter ankomst. Trolig var det et like stort element av nytte som av kjærlighet i forbindelse med inngåelsen av enkelte av disse ekteskapene.

Andre kvinner inngikk ekteskap adskillig senere. Gulette Halvorsen hadde emigrert fra Norge 29 år gammel på *Høvdning* i august 1873. Skipet ankom Napier i desember og det er

²⁴⁶ Barbara Fill, *Domestic service paid and unpaid*, New Zealand Historic Places, Wellington mars 1987: 18- 19

²⁴⁷ Notice of Intention to Marry (NIM) Birth Deaths Marriages (BDM) 20/17 452- 2749.

²⁴⁸ NIM BDM 20/17 289- 366

²⁴⁹ NIM BDM 20/18 365- 83

grunn til å anta at hun livnærte seg som tjenestepike i området frem til hun giftet seg i september 1878 med den britiske farmeren John Frost Turner fra Napier.²⁵⁰

Undersøkelser for hvem andregenerasjons nordmenn giftet seg med har vist seg vanskelig å gjennomføre. Søk i registrene etter 1881 setter høyere krav til opplysninger om tid og sted for registreringen. Likevel vil det på grunnlag av kvinnenes inngåelse av ekteskap være mulig å argumentere for at nordmenn like gjerne inngikk ekteskap med britiske personer som med skandinaver. Dette var tilfellet allerede de første årene med norsk immigrasjon og det er ingen grunn til å anta at denne tendensen var synkende med økende språkkunnskaper og flytting innad i kolonien. Ekteskapene var en viktig årsak til nordmenns integrasjon og assimilering i det britiskdominerte, newzealandske samfunnet.

5.7. Tilbakemigrasjon og videre flytting

For enkelte av nordmennene som ankom New Zealand på 1870- tallet ble ikke kolonien et permanent hjem. De reiste videre til andre emigrasjonsmål som Australia og USA, eller hjem igjen til Norge. De norske emigrantene som ankom New Zealand på 1870- tallet var i likhet med resten av befolkningen i kolonien ikke skånet fra dårlige tider. Det anses derfor ikke som overraskende at enkelte valgte å reise videre. Kildesituasjonen er utfordrende når det kommer til tilbakemigrasjon, og videre flytting til andre land. En av meget få bøker som nevner temaet er *Skandia II* som har dokumentert enkelte unntak.

Torkild Gundersen og Kari Olsdatter som emigrerte til New Zealand i 1870 med *Celaeno* emigrerte videre til USA i 1884 som følge av depresjonen på 1880- tallet.²⁵¹ Carl Andersen Bereto og Anne Olsdatter, Kari Olsdatters søster, emigrerte også videre til USA tidlig på 1890- tallet. De skal ha reist tilbake til New Zealand senere ved hjelp av økonomisk hjelp fra norske slektninger.²⁵² Årsaken til at disse to familiene valgte å emigrere til USA på 1880- tallet er ukjent, men kan trolig tilskrives den vanskelige økonomiske situasjonen i New Zealand i perioden. På 1880- tallet ble det flere ganger rettet krav mot myndighetene om at arbeidsløse arbeidere måtte få assistanse til å emigrere til enten Australia eller USA, noe som understreker at situasjonen tidvis kunne være vanskelig.²⁵³

Det største hindret for å reise tilbake til Norge var avstanden og kostnadene forbundet med reisen. Til tross for dette var det enkelte som ikke bare reiste tilbake til Norge, men også valgte å returnere til New Zealand. Et eksempel på dette er Svend Svendsen fra Stavanger/

²⁵⁰ NIM BDM 20/23 466- 73

²⁵¹ Burr, *Mosquitoes & sawdust*, 1995: 51

²⁵² Ibid: 39

²⁵³ John E. Martin, Unemployment, *Government and the labour market in New Zealand, 1860- 1890*, New Zealand Journal of History, issue. 2 vol. 29, Wellington 1995: 179- 180

Odalen som emigrerte med *Høvding* i 1873. Svendsen reiste tilbake til Norge i 1901 og returnerte kort tid etter med sin mor.²⁵⁴ Et annet eksempel hvor vi ikke kjenner bakgrunnen for reisen tilbake til Norge er Nils (Niels) Andersen fra Kristiania, arbeider på 37 år som emigrerte med kone og tre barn med *Høvding* i 1872. Andersen er registrert i emigrantprotokollene igjen 8. november 1900, han var da 65 år gammel og registrert som engelsk farmer. Han betalte da 384 kroner for befordring til Wellington. Selv om bakgrunnen for at enkelte reiste tilbake til Norge på besøk er ukjent, så viser det at noen gjorde det nokså godt i New Zealand. Reisen var lang og billetten var utvilsomt dyr, men det at de tok seg råd til dette understreker at i hvert fall enkelte nordmenn lyktes i sitt nye hjemland.

Selv om enkelte tilfeller av videre emigrasjon er dokumentert og enkelte tydeligvis reiste tilbake til Norge var nok dette kun en mulighet for et fåtall av nordmennene. Sannheten var nok nærmere omtalen New Zealand fikk i en annonse i *Aftenposten* i 1873:

*Afstanden fra Norge til Queensland eller New- Zealand er saa uhyre stor, at de som tage til disse lande neppe kunne vente nogensinde at kunne vende tilbage da Reisen derfra tilbage, koster flere Hundrede Speciedaler...*²⁵⁵

5.8. Oppsummering

Selv om reisen til New Zealand for de fleste var både lang og krevende ankom de aller fleste uten varige mén, og med livet i behold. Ved ankomst i New Zealand kan gruppen med norske immigranter grovt sett deles inn i tre grupper; de som etablerte seg i *special settlements* på egen jord, menn og familier som tok betalt arbeid og ugifte kvinner som arbeidet som tjenestepiker.

De familiene som etablerte seg i et *special settlement* hadde som regel erfaring fra landbruk og hadde trolig et mål om å drive sine egne gårder i New Zealand. De etablerte seg i innlandet av provinsene Hawke's Bay og Wellington hvor myndighetene hadde satt til side land de kunne kjøpe på avbetaling. For å ha muligheten til å betale ned på gjelden sørget myndighetene også for å sikre mennene arbeid gjennom bygging av infrastruktur i området. Dette var uansett et av målene med *Immigration and Public Works act*, og dermed noe myndighetene gjerne sørget for. Myndighetene sørget også for skole i de største skandinaviske settlementene, men utover dette blandet de seg ikke unødvendig inn i settlementenes dagligliv. Det ble riktignok ansatt en agent som representerte myndighetene i området, Bror Erik Friberg, som trolig var til stor nytte for settlerne de første årene. Etter hvert da flere lærte seg engelsk og settlementene ble tettere knyttet opp mot resten av

²⁵⁴ Scandinavian Club of Manawatu, *Early Manawatu Scandinavians*, 1990: 37.

²⁵⁵ Annonse, *Canada I Nord- Amerika*, *Aftenposten*, 1873.04.07

provinsene mistet dette embetet sin funksjon og ble erstattet av mer permanente institusjoner.

Ugifte menn og familier som ankom New Zealand utenfor provinser med *special settlements* gikk normalt rett ut i betalt arbeid for veletablerte settlere. Ofte var det jordbruksarbeid som var enklest å få den første tiden etter at de hadde ankommet. Et unntak var de få mennene som ankom med noe egen kapital som hadde et grunnlag for å etablere egne bedrifter, eller menn som hadde et håndverk som det var marked for i kolonien. Dessverre vites det lite om denne gruppen nordmenn da kildematerialet som omtaler dem er meget tynt.

Til sammen 176 ugifte kvinner over femten år ankom også New Zealand som assisterte emigranter, noen ankom sammen med familien, andre ankom tilsynelatende alene. Majoriteten av disse kan antas å ha jobbet som tjenestepiker de første årene etter ankomst. Hovedsaklig fordi det på arbeidsmarkedet var stor etterspørsel etter deres arbeidskraft og få norske familier hadde råd til å la eldre døtre gå hjemme med annet arbeid. Kvinnene, som ankom alene, måtte også gå rett ut i arbeid da meget få av dem hadde medbrakte penger. Ekteskapsregister antyder at en betydelig andel av kvinnene giftet seg kort tid etter ankomst, like gjerne med en brite som en skandinav. Dette tyder på at integrasjonen av i hvert fall denne gruppen gikk raskt.

Folketellingen i New Zealand i 1881 bekrefter at andelen norskfødte var høyest i de områdene hvor det ble etablert egne settlement. Det er dermed rimelig å anta at en betydelig andel av nordmennene drev med jord- og skogbruk i disse områdene. Andelen norskfødte i byene var i 1881 betydelig lavere enn på landsbygda, den var høyest i byene Napier, Palmerston North og Wellington med til sammen 185 personer. Dette viser at en del av nordmennene valgte å slå seg ned i byene og trolig drev med forskjellige håndverksyrker og i andre tjenesteytende næringer. Historier om nordmenns slit i skogene og på jordene i New Zealand er mange. Få, om noen, klatret raskt opp til de øverste lagene av samfunnet i kolonien. Derimot virker det som om at nordmennene, på tross av en vanskelig etableringsfase, klarte seg godt i New Zealand og i løpet av få år satt med egen jord, gode avlinger og godt med dyr til produksjon av kjøtt, melk og ull.

6. Hvorfor avsluttet New Zealand all ikke- britisk immigrasjon?

6.1. Innledning

Til tross for at den norske assisterte immigrasjonen til New Zealand ble ansett som et positivt bidrag til koloniens utvikling ble ordning avvirket i 1875- 76. Dette kapitlet vil drøfte årsakene til at myndighetene i New Zealand tok beslutningen om å avvikle alle ikke- britiske immigrasjonskontrakter fra 1875- 76. Også i dette kapitlet vil norsk immigrasjon ofte bli omtalt innenfor en større, skandinavisk, sammenheng. Dette fordi det sjeldent ble skilt mellom norske, svenske og danske immigranter i New Zealand.

6.2. Hvorfor ble ikke- britiske immigrasjon avsluttet?

Rapporter fra immigrasjonsmyndighetene i New Zealand tyder på at de skandinaviske, og spesielt de svenske og norske immigrantene var meget godt tilpasset forholdene i kolonien. Kun få år etter at de hadde blitt utplassert i innlandet av Hawke's Bay hadde de ikke bare kommet godt i gang med å rydde bort skogen for den kommende vei - og jernbaneutbyggingen. De hadde også klart å etablere små gårder med opptil flere kyr hver og nok korn til å fø familiene sine.²⁵⁶ De skandinaviskdominerte settlementene i Ekatahuna og Mauriceville ble beskrevet som: "*the most thriving and successful in the North Island.*"²⁵⁷ Frem til oktober 1875 hadde 3327 skandinaver, trolig flest dansker og nordmenn, fått assistert immigrasjon til New Zealand.²⁵⁸ Til tross for alle godordene leverte immigrasjonsminister Harry Albert Atkinson dødsstøtet til den assisterte skandinaviske immigrasjonen i oktober 1875 med et memorandum som bekreftet at det ble tatt skritt for å kansellere alle ikke- britiske immigrasjonskontrakter.²⁵⁹ Til tross for dette uttalte han i samme rapport at skandinaverne som hadde ankommet som assisterte immigranter hadde vist seg å være av tilfredsstillende karakter. Årsakene til kanselleringen av kontraktene var en kombinasjon av økt britisk immigrasjon, lavere etterspørsel i provinsene etter skandinaviske immigranter, problemer med de ikke- britiske immigrasjonskontraktene samt økt motstand mot fortsatt ikke- britisk immigrasjon.

6.2.1. Økt britisk immigrasjon

New Zealand var en britisk koloni befolket av britiske immigranter som ønsket å beholde koloniens britiske egenart. En forutsetning for at den skulle opprettholdes var at

²⁵⁶ Borrie, *Immigration to New Zealand: 1854-1938*, 1991: 127.

²⁵⁷ AJHR, 1876 Session I, D-06, Immigration, general reports of immigration officers: no. 7 Mr. A. Munro to the immigration officer, Wellington.

²⁵⁸ AJHR, 1875 Session I, D- 08, Immigration statement. (In committee of supply, October 8, 1875.) By the minister for immigration, the honorable Major Atkinson: 4.

²⁵⁹ Ibid.

immigrasjonen til kolonien var dominert av briter, og at antallet ikke- britiske immigranter ble regulert. Det var derfor kontroversielt å assistere ikke- britiske immigranter i for stort antall til New Zealand.

Hovedproblemet med å rekruttere et tilstrekkelig antall britiske emigranter til New Zealand var at kolonien var lite kjent som emigrasjonsmål. Nord- Amerika var bedre kjent og mer attraktivt da reisen var både kortere og billigere. Lav interesse for emigrasjon til New Zealand medførte at Featherston de første årene hadde problemer med å rekruttere nok britiske emigranter. Som et alternativ kompenserte han med å rekruttere skandinaviske og tyske emigranter. Han mente at hurtig økt immigrasjon var helt sentralt for at *The Immigration and Public Works Act* skulle lykkes. For å gjøre New Zealand mer kjent etablerte Featherston et nettverk med underagenter som jobbet med å rekruttere et økende antall emigranter til kolonien. Som et resultat av britiske forhold økte immigrasjonen meget sakte. Kun 2758 immigranter hadde forlatt Europa for å seile mot New Zealand før 30. juni 1872, av disse var 471 nordmenn.²⁶⁰ Dette var et meget lavt antall tatt i betraktning av at myndighetene ønsket totalt 8000 immigranter i 1872.²⁶¹ I innledningsfasen var det dermed vanskelig å finne et tilstrekkelig antall britiske immigranter som ønsket å emigrere til New Zealand under de gjeldende billettpriser og vilkår.

I oktober 1873 ble vilkårene for assistert emigrasjon til New Zealand endret. Behovet for økt immigrasjon var så prekær at fri reise skulle tilbys enhver passende emigrant.²⁶² Featherston fikk samtidig beskjed om ikke bare å sende engelske emigranter, men også skotske, irske, skandinaviske og tyske emigranter. Bakgrunnen for denne brede tilnærming var ønsket fra Vogel om at 20.000 emigranter over de neste seks månedene ville vært et passende antall. Ønsket om økt immigrasjon fra Vogel ble opprettholdt ved at han i mars 1873 ønsket 25.100 nye immigranter over de neste åtte månedene.²⁶³ Den vanskelige oppgaven med å rekruttere et tilstrekkelig antall emigranter ble betydelig lettere da Featherston fikk muligheten til å tilby gratis reise til flere.

Tony Simpson har i boka *The Immigrants* oppsummert den britiske immigrasjonen til New Zealand fra 1830 til 1890.²⁶⁴ Når det gjelder økningen i britisk emigrasjon til New Zealand fra 1873 vektlegger Simpson ikke bare bedre vilkår for emigrasjon som årsak til

²⁶⁰ AJHR, 1872 Session I, B-02a, Public works statement by the honorable the Minister for Public Works: 16.

²⁶¹ Borrie, *Immigration to New Zealand: 1854-1938*, 1991: 60.

²⁶² AJHR, 1874 Session I, D-01, Immigration to New Zealand. Letters to the Agent General: enclosure in no. 6, telegram.

²⁶³ Ibid: no. 43, The Hon. J. Vogel to the Agent General.

²⁶⁴ Tony Simpson, *The Immigrants: The great migration from Britain to New Zealand, 1830-1890*, Auckland 1997.

dette, men også depresjon i USA og Canada. I tillegg ble det utviklet et samarbeid mellom arbeiderfagforeninger i Storbritannia og det newzealandske generalagenturet. Samarbeidet innebar at New Zealand fikk økt publisitet i arbeideraviser og det ble også viden kjent at den rette typen emigranter kunne få gratis reise til kolonien.²⁶⁵ Simpson mener at spesielt dette samarbeidet med de britiske arbeiderforeningene bidro til at Featherston mellom desember 1873 og februar 1874 klarte å rekruttere 4973 emigranter.²⁶⁶ Den britiske emigrasjonen til New Zealand økte dermed kraftig. Bare i 1874 fikk 11.000 assistert emigrasjon og i 1875, ikke mindre enn 28.500.²⁶⁷ Det var derimot grenser for hvor stort antall immigranter kolonien kunne absorbere. Det var et synkende behov for arbeidskraft i flere provinser og det gikk til og med rykter om arbeidsløshet i enkelte byer. På lengre sikt fikk dette konsekvenser for den ikke- britiske delen av immigrasjonspolitikken. Vogel hadde tidligere foreslått å avslutte de tyske og skandinaviske kontraktene da han mente at nok britiske immigranter kunne bli rekruttert.²⁶⁸ Kansellering av de ikke- britiske immigrasjonskontraktene kom derfor ikke ut av intet i 1875.

6.2.2. Lavere etterspørsel etter skandinaviske immigranter i provinsene

Hovedproblemet med skandinaviske immigranter, utover at de åpenbart ikke var etniske briter, var at de ikke kunne engelsk ved ankomst i kolonien. Dette gjorde dem mindre egnede enn britiske immigranter for vanlige jobber i landbruket eller som tjenestefolk. Skandinaver med erfaring fra jord- og skogbruk var derimot meget godt egnede i innlandet hvor de kunne etablere seg i bushen hvor knapt noen brite hadde valgt å etablere seg tidligere. Den ene fordelene skandinaviske immigranter hadde i New Zealand var dermed at de var tilpasningsdyktige og kunne etablere seg hvor få briter til å etablere seg tidligere.

Sørøya var på 1870- tallet allerede relativt tett befolket. Det var ikke behov for å åpne store nye områder for verken bygging av infrastruktur eller å gjøre land tilgjengelig for jordbruk. På Nordøya var det derimot langstrakte skoger som utgjorde et massivt hinder for bygging av infrastruktur i provinsene Hawke's Bay, Taranaki og Wellington. I disse provinsene var det på 1870- tallet stort behov for settlere som ønsket å bosette seg i innlandet. Behovet var derimot ikke umettelig, det var grenser for hvor stort antall immigranter som kunne etablere seg i innlandet av provinsene. Allerede før 1875 hadde det tidvis vært mangel på arbeid for de skandinaviske immigrantene, noe som var en forutsetning for å kunne

²⁶⁵ Simpson, *The Immigrants: The great migration from Britain to New Zealand, 1830-1890*, 1997: 178- 79.

²⁶⁶ Ibid: 179.

²⁶⁷ Borrie, *Immigration to New Zealand: 1854-1938*, 1991: 64.

²⁶⁸ Ibid: 74.

overleve i bushen.²⁶⁹ Dette understreker at provinsmyndighetene ikke lenger hadde mulighet til å la flere skandinaver uten kapital slå seg ned i bushen på Nordøya. De kunne ikke sikres arbeid og som et resultat av dette kunne de heller ikke nedbetale gjelden. På lengre sikt hadde også erfaringen skandinavene hadde med skogbruk formet landskapet og gjort det lettere tilgjengelig for emigranter med mindre erfaring fra skogbruk. Skandinavisk immigrasjon var derfor kun en fordel i en nybyggerfase hvor landet ble åpnet for andre immigranter. Deretter førte språkproblemer og høye kostnader til at skandinaviske immigranter ikke lenger var ettertraktet. Jobben de var hentet for å utføre var gjort.

6.2.3. Problemer med de ikke- britiske immigrasjonskontraktene

Kontraktene Featherston inngikk med skandinaviske og tyske agentselskap i 1871 omfattet rekruttering av 7000 tyske og skandinaviske emigranter. Winge & Co i Kristiania fikk den største kontrakten som omfattet rekruttering av 3000 emigranter. Av forskjellige årsaker ble ikke kontraktene så vellykket som myndighetene, og selskapene hadde forventet.

I 1875, fire år etter kontraktene ble inngått hadde bare i underkant av tusen emigranter blitt sendt fra Kristiania. Over halvparten av emigrantene hadde avreist med *Høvding* i 1872 og 1873. De var ikke omfattet av kontrakten med Winge &, men reiste gjennom en direkte avtale med skipets eier, Mr. Bull.²⁷⁰ Emigranter ble i avisannonser bedt om å ta kontakt med Winge & Co (1872) eller Gunnestad & Co (1873) om de var interesserte. Det fremgår av emigrantprotokollene at Winge & Co var ansvarlig frem til avgangen i 1871 med *Oder/England*, men for de fleste senere avganger var andre agentselskap ansvarlige. Dette tyder på at kontrakten Winge hadde med Featherston ikke var spesielt lukrativ, hadde den vært det ville de trolig selv ha forsøkt å sende flere emigranter til New Zealand i stedet for å overføre kontrakten til et annet selskap. Også andre selskap hadde problemer med å oppfylle kontraktene som var inngått. Det tyske selskapet Louis Knorr & Co signerte i februar 1872 en kontrakt for rekrutteringen av 2000 emigranter fra Hamburg, Tusen av disse skulle rekrutteres og sendes innværende sesong.²⁷¹ Dette var trolig ikke vellykket da selskapet allerede høsten 1873 overførte kontrakten til et annet foretak. Featherston selv tvilte på at det nye selskapet ville gjøre det bedre da det tyske riket i perioden forsøkte å hindre menn i vernepliktig alder å forlate landet.²⁷²

²⁶⁹ Davidson, *The Scandinavians in New Zealand*, 1936: 64- 65.

²⁷⁰ AJHR, 1872 Session I, D-01b, Further correspondence with the Agent General, London. II. - Letters from the Agent General: no. 5, Agent General to Hon. Colonial Secretary.

²⁷¹ AJHR, 1872 session I, D-01a, Correspondance with the agent general, London. II. - Letters from the agent general: no. 10, the Agent General to the Hon. the Colonial Secretary.

²⁷² AJHR, 1874 Session I, D-03, Emigration to New Zealand. (Letters from the Agent General): no. 12, Agent General to Colonial Secretary.

Både norske og tyske selskap hadde tydelige problemer med å rekruttere det antall emigranter som kontraktene spesifiserte. Årsakene til dette kan ha variert, men det er rimelig å anta at interessen for å emigrere til New Zealand var betydelig mindre enn interessen for å emigrere til Nord- Amerika. Lav rekrutteringen medførte lav inntjening i forhold til arbeidsmengden rekrutteringen medførte. De fleste selskap ville da trolig fokusere på enklere oppdrag med større muligheter for inntjening.

6.2.4. Økt motstand mot ikke- britisk immigrasjon og immigrasjonspolitikken

Kontroversene rundt ikke- britisk immigrasjon har blitt drøftet inngående i kapittel 3. Motstanden var sjeldent rasemessig begrunnet, men heller økonomisk og kulturelt betinget. Kontroversene var på langt nær hovedårsaken til at den ikke- britiske immigrasjonen ble avsluttet i 1875- 76, men de kan ha vært en medvirkende årsak. Skulle koloniregjeringen ha valgt å opprettholde den ikke- britiske immigrasjonen på bekostning av britisk immigrasjon ville dette ha vært et meget upopulært valgt.

Kostnadene forbundet med etableringen av ikke- britiske immigranter var ansett som høyere enn ved etableringen av britiske immigranter. På bakgrunn av dette var det naturlig at immigrasjonsmyndighetene gradvis valgte å avvikle de tyske og skandinaviske kontraktene og i stedet fokusere nesten utelukkende på britisk immigrasjon da dette var mindre kontroversielt. Økonomiske argumenter var også viktige i perioder med økende arbeidsløshet i deler av kolonien. Befolkningen i kolonien la press på myndighetene om arbeidsløsheten økte, og skylden ble oftest lagt på immigranter som tok arbeidet fra dem. Allerede i 1871 ble de første omfattende protestene registrert i Auckland da arbeidere okkuperte provinsledelsens kontorer. Senere, i 1875, ble det organisert protester i Dunedin hvor arbeidere hevdet at arbeidsløsheten førte til sult.²⁷³ Protestene før 1875 ser riktignok ut til å ha vært få, først fra slutten av 1870- tallet ble protestene hyppigere og mer omfattende.

Allerede i mai 1872 hadde Featherston slått fast at de skandinaviske og tyske immigrasjonskontraktene kunne avsluttes etter to år. Selv om han ikke anbefalte dette så var det gjennom hele prosessen en mulighet for å avslutte den ikke- britiske immigrasjonen om myndighetene ønsket det.²⁷⁴ Kansellering ble stadig mer aktuelt i perioder hvor den britiske immigrasjonen økte og det jevnlig kom påstander om at kolonien stod i fare for å importere immigranter til arbeidsløshet. I dette politiske klimaet var det økt motstand mot

²⁷³John E. Martin, *Unemployment, government and the labour market*, New Zealand Journal of History 1995, issue nr. 2, vol. 29: 175- 180.

²⁷⁴AJHR, 1872 Session I, D-01b, Further correspondance with the Agent General, London. II. - Letters from the Agent General: no. 3. Agent General to Hon. Colonial Secretary.

oppretholdelse av høy immigrasjon og en del av løsning var å kutte ned på, og senere avslutte, all organisert ikke- britisk immigrasjon.

6.4. Oppsummering

Skandinavisk og tysk immigrasjon var et supplement til britisk immigrasjon til New Zealand i første halvdel av 1870- tallet. Norske immigranter ble i all hovedsak godt mottatt, både politikere og befolkningen i kolonien hadde lite å utsette på deres fremferd, yrkeserfaring eller bakgrunn. Derimot var det aldri tvil om at britisk immigrasjon var klart å foretrekke fremfor annen immigrasjon. Da den britiske immigrasjonen begynte å øke fra 1873-74, og det samtidig ble klart at behovet for ikke- britiske immigranter i provinsene sank, var det en tydelig prosess som gikk mot avvikling av immigrasjonskontrakter med alle andre enn britiske selskap. I tillegg bidro rekrutteringsproblemene for de tyske og skandinaviske selskapene til at de aller fleste agentselskapene hadde lite å tape på en kansellering av avtalene med generalagenturet i London.

7. Oppsummering

I denne oppgaven har jeg undersøkt problemstillinger vedrørende den norske assisterte emigrasjonen til New Zealand på 1870- tallet. Hovedproblemstillingen ”*Hvorfor ønsket New Zealand norsk immigrasjon på 1870- tallet, hvem emigrerte dit og hvordan gikk det med dem?*” har i de foregående kapitler blitt drøftet med utgangspunkt i kildemateriale og litteratur fra både New Zealand og Norge. Fokuset har vært delt mellom systemet som brakte nordmenn til New Zealand, og gruppen med norske emigranter som ankom New Zealand.

7.1. Konklusjoner

Første del av problemstillingen omhandlet hvorfor New Zealand ønsket norsk immigrasjon på 1870- tallet. Spørsmålet ble drøftet i et bredere perspektiv da myndighetene i New Zealand primært etterspurte skandinaviske immigranter, uten å skille mellom de forskjellige nasjonalitetene. I all hovedsak har det blitt operert med tre forskjellige forklaringer på hvorfor skandinavisk immigrasjon var etterspurt i New Zealand; gode erfaringer med tidligere dansk immigrasjon, behov for umiddelbar økt immigrasjonen og utviklingen av såkalte *bush settlements* på Nordøya. I tillegg kan Featherston, som tidlig opprettet kontakt med skandinaviske agentselskap, trolig krediteres for at emigrasjonen fra Norge til New Zealand kom i gang kort tid etter at det hadde blitt gitt klarsignal fra newzealandske myndigheter. Bakgrunnen for at den norske emigrasjonen fikk et så stort omfang som den faktisk fikk, kan trolig tillegges hans initiativ.

Andre del av problemstillingen drøftet hvem de norske emigrantene var. Det ble da tatt utgangspunkt i emigrantprotokollene fra Kristiania og den norske folketellingen fra 1865. Undersøkelsen konkluderte med at majoriteten av emigrantene kom fra bygdene nordøst for Kristiania, samt fra deler av Østfold. Kjedemigrasjon var tilsynelatende utbredt i noen av disse bygdene, spesielt i og rundt Sør- Odal og Næs i Akershus. Det var i disse områdene de første norske emigrantene hadde blitt rekruttert høsten 1870. Kildematerialet beskriver at flere skal ha kjent hverandre fra før de emigrerte, enkelte familier emigrerte også i flere omganger. På bakgrunn av det høye antallet emigranter som hadde tilhørighet til de samme bygdene, er det grunn til å anta at mange emigrerte til New Zealand fordi de hadde familiære eller sosiale bånd til noen som allerede hadde emigrert.

Majoriteten av de voksne emigrantene som emigrerte med familien hadde arbeidserfaring fra jord- og skogbruk. De aller fleste var jordbruksarbeidere, gårdbrukere, husmenn eller håndverkere. Få av familiene eide egen jord og ønsket om nettopp dette kan ha vært viktig for deres valg om og emigrere. Videre undersøkelser av unge emigranters

familiebakgrunn viste at en betydelig andel av bygdeemigrantene var barn av jordbrukende foreldre. For denne gruppen var trolig fremtiden nokså usikker da plassen de vokste opp på ikke automatisk ble overtatt av neste generasjon, eller var stor nok til å deles mellom flere søsken. Om de var flere søsken kunne eldste sønn av og til overta gården eller plassen, mens yngre søsken måtte finne seg en egen husmannsplass, livnære seg som jordbruksarbeidere, ta opp et håndverk, eller flytte inn til en av de større byene. Usikkerhet rundt fremtiden var trolig et kraftig incentiv for emigrasjon blant denne gruppen med unge bygdeemigranter.

Emigrantprotokollene antyder at nesten halvparten av emigrantene kom fra enten Kristiania eller Fredrikstad. Folketellingen fra 1865 slo derimot fast at omtrent en av fire var født i en av de to byene. Det vil si at i overkant av 200 av emigrantene var født i en av de store byene på Østlandet. En betydelig andel av denne gruppen var barn av foreldre som hadde flyttet fra bygda noen år tidligere. I tillegg flyttet omkring 250 av emigrantene inn til en av de store byene i årene før de emigrerte. Flyttemønsteret som utmerker seg i denne sammenheng er dermed etappemigrasjon som gikk fra bygdene utenfor byene Kristiania og Fredrikstad og inn til de nevnte byene. For mange var dermed ikke flytteetappen til New Zealand den første, og for mange, på langt nær den siste.

Den utløsende årsaken til at enkelte valgte å emigrere i det hele tatt kan ha vært tilbudet om kraftig subsidiert reise til New Zealand. Den subsidierte billetten var for mange trolig den mest betydningsfulle *pull* faktoren som trakk dem mot New Zealand. Jeg vil likevel anta at ønsket om å emigrere var til stede hos mange lenge før de fikk kjennskap til muligheten for emigrasjon til New Zealand. *Push* faktorer som en relativ fattigdom, mangel på jord, arbeidsløshet eller ønsket om en bedre fremtid var generelle faktorer som de fleste norske emigranter var påvirket av.

Tredje del av problemstillingen flyttet fokus til de norske emigrantene i New Zealand. Målet var å undersøke hvordan det gikk med dem i kolonien. Kildematerialet var i dette tilfellet meget utfyllende for settlementene på Nordøya, men mer eller mindre fraværende for nordmenn som ankom utenom disse settlementene.

For nordmennene som etablerte seg i settlementene i innlandet av provinsene Hawke's Bay og Wellington er det klart at de innledningsvis må ha hatt et ønske om å kjøpe egen jord, og med tiden bli selveiende gårdbrukere. De aller fleste etablerte seg i skogområdet *Seventy Mile Bush* hvor myndighetene planla etableringen av en rekke skandinaviske settlement. De fikk kjøpt jord på avbetaling og ble lovet arbeid for myndighetene de første årene. Forholdene var tøffere enn mange antok. På grunn av de vanskelige forholdene de første årene flyttet derimot mange familier fra landet de hadde kjøpt og til mer veletablerte settlement og byer.

Det var stor etterspørsel etter arbeidskraft frem til slutten av 1870- tallet og det var lett å få godt betalt arbeid hos veletablerte bønder og gjennom offentlige arbeidsprosjekt.

For nordmenn som ankom Sørøya var det intet annet alternativ enn å ta betalt arbeid eller å kjøpe jord på vanlige betingelser. Dette kom som en følge av at det ikke ble opprettet egne settlements for immigranter på Sørøya. Antall nordmenn som ankom Sørøya oversteg trolig ikke 150 personer og kildene forteller lite om hvordan det gikk med dem. Immigrasjonsrapportene antyder at de fikk arbeid som var relativt godt betalt og at de trolig slo seg ned i nærheten av byene der de ankom.

En viktig underproblemstilling var å kartlegge det kvantitative omfanget av den norske assisterte emigrasjonen til New Zealand. Tidligere har det blitt anslått at mellom 800 og 1300 nordmenn ankom New Zealand i perioden. Jeg anså det som viktig for oppgaven å gjøre rede for hvorfor anslagene har variert samt å gjøre rede for det jeg mener er et bedre anslag. På grunnlag av de norske emigrantprotokollene ble det klart at i underkant av tusen personer emigrerte fra Kristiania til New Zealand, av disse oppga 909 norsk som nasjonalitet. En gjennomgang av passasjerlister fra skip som brakte nordmenn til New Zealand avslørte at enkelte nordmenn som emigrerte ikke hadde blitt registrert i emigrantprotokollene. Det kan dermed antas at anslaget på 909 norske assisterte emigranter er noe lavt. På grunnlag av dette var det mulig å estimere at 950 - 1000 nordmenn ankom New Zealand i perioden.

En andre underproblemstilling var å kartlegge bakgrunnen for at rekrutteringen av norske emigranter ble avsluttet allerede i 1875-76. Årsaken til dette var flerdelt. Ikke- britisk immigrasjon var kontroversiell og ble ansett som en trussel mot koloniens britiske karakter og egenart. Britisk immigrasjon var derfor alltid ansett som det ideelle og da stadig flere briter valgte å emigrere til New Zealand fra 1874 sank behovet for ikke- britisk immigrasjon. Samtidig etterspurte provinsene stadig færre skandinaviske immigranter da det ikke lengre var behov for skandinavenes jord- og skogbrukserfaring. Det virker også som at interessen for å emigrere til New Zealand blant tyske og skandinaviske emigranter var synkende. Agentselskapene oppfylte sjeldent kontraktene de hadde med newzealandske immigrasjonsmyndigheter med tanke på antall emigranter de sendte. Valget om å avslutte den aktive rekrutteringen av skandinaver var derfor naturlig fra newzealandske myndigheters side.

Denne oppgaven har i større grad enn tidligere populærvitenskaplige bøker og annen forskning på temaet fokusert på en kort tidsperiode, og blitt skrevet på grunnlag av et omfattende kildemateriale fra både New Zealand og Norge. Med dette bidrar oppgaven til en helhetlig og akademisk fundert fremstilling av et lite kjent kapittel i norsk og newzealandsk migrasjonshistorie. En tilsvarende fremstilling av den norske assisterte emigrasjonen til New

Zealand har tidligere ikke blitt skrevet og det har derfor vært nødvendig med en oppgave som har benyttet primærkilder, der det har vært mulig, for å kartlegge systemet, omfanget og kreftene bak migrasjonen. Oppgaven danner dermed grunnlaget for mer forskning på temaet, og står som et eksempel på hvordan nordmenn emigrerte organisert til andre steder enn Nord-Amerika.

7.2. Videre forskning

Emigrasjon til andre verdensdeler enn Nord- Amerika har tidligere vært et forsømt forskningsfelt, men har de siste årene fått mer oppmerksomhet. Dessverre har ikke New Zealand fått mye av denne oppmerksomheten og det er derfor behov for mer forskning på feltet for å belyse flere aspekter ved norsk emigrasjon til New Zealand fra 1800-tallet og frem til i dag.

Folketellingene i New Zealand viser at den norskfødte befolkningen i kolonien fortsatte å stige også etter 1876, toppen ble ikke nådd før 1906 da 1396 norskfødte oppholdt seg i kolonien.²⁷⁵ Dette antyder at mange nordmenn emigrerte til New Zealand også etter 1876, men dette er ikke registrert i emigrantprotokollene. Hvem var disse nordmennene og hvorfor de bosatte seg i New Zealand? Var dette et resultat av en fortsatt kjedemigrasjon med kjente av de assisterte emigrantene fra 1870- tallet, var det nordmenn som emigrerte videre fra eksempelvis USA eller var det stort sett lykkejegere og rømte sjømenn?

Folketellingen i New Zealand i 2006 viste at nesten 900 norskfødte var bosatt i landet.²⁷⁶ I tillegg kommer 300 midlertidig bosatte og besøkende. Med andre ord er norsk emigrasjon til New Zealand fortsatt et aktuelt tema og det hadde vært interessant å kartlegge hvilke faktorer som trekker nordmenn mot landet. En studie tilsvarende Leistads *Fra Gloppen til Melbourne*, men med fokus på New Zealand hadde i den forbindelse vært interessant.²⁷⁷

En undersøkelse med fokus på samme tidsperiode som denne oppgaven, men med et tettere fokus på en av gruppene med norske emigranter kan også være av interesse. Eksempler på grupper er de ugifte norske kvinnene som ankom kolonien alene, nordmenn som etablerte seg utenfor *special settlement* og nordmenn som etablerte seg i de store byene.

²⁷⁵ Davidson, *The Scandinavians in New Zealand*, 1936: 140.

²⁷⁶ Basert på: "census usually resident population count". Med andre ord, permanent bosatte. Statistics New Zealand, Census 2006 data. <http://www.stats.govt.nz/Census/2006CensusHomePage/classification-counts-tables/about-people/ethnic-group.aspx> Hentet 26.04.13

²⁷⁷ Leistad, *Fra Gloppen til Melbourne: norsk innvandring til Australia i et innvandringspolitisk perspektiv*, 1998.

8. Primærkilder

Wellington National Archives

ACFK 8163 AGG-HB1/4/4

Bror E. Friberg to John Davis Ormond, rapporter og korrespondanse 2. januar 1873 – 5. november 1873.

Notice of Intention to Marry (NIM)

Card index to notice of intention to marry 1856- 1881 in Wellington reading room.

Notice of intention to Marry 1871- 1881: ADAQ 8937 BDM20/16- 26

Appendices to the Journals of the House of Representatives (AJHR)

Aksessert i perioden 01.08.11- 01.05.13 gjennom www. <http://atojs.natlib.govt.nz>

Wairarapa Archive

WA 94-39/8.

Mauriceville West School Records, Log Book 1877- 1893.

WA 90- 046/77-11.

Letter from Monrad of Karere, to unknown recipient, on the subject of encouraging Scandinavians to immigrate to New Zealand.

WA 90- 046/125- 8.

Three documents in Norwegian language relating to Hans Larsen.

WA 90- 046/41- 3.

List of ships conveying assisted emigrants from Scandinavia to New Zealand 1870- 1876.

WA 90-046/46-2.

Map of Seventy Mile Bush.

WA 90- 046/77- 6

Fra en missionsreise by George Sass.

Alexander Turnbull Library, Wellington

MS-Papers-1359

Schow, Lars Andersen 1835- 1920 Papers.

Arkivverket, digitalarkivet

Aksessert i perioden 01.08.11- 01.05.13 gjennom <http://digitalarkivet.no>

Emigrantprotokoller, emigranter fra Oslo 1867-1930 gammel.
<http://digitalarkivet.no/cgi-win/webcens.exe?slag=visbase&filnamn=EMIOSLO&spraak=n&metanr=1396>

Emigrantprotokoller, emigranter over Kristiania 1871-1930 ny.
<http://digitalarkivet.no/cgi-win/webcens.exe?slag=visbase&filnamn=emikra1&spraak=n&metanr=2347>

Folketellingen, Norge, 1865.
<http://digitalarkivet.no/cgi-win/WebMeta.exe?slag=vismeny&katnr=1&emnenr=3>

Folketellingen, Norge, 1875
<http://digitalarkivet.no/cgi-win/WebMeta.exe?slag=vismeny&katnr=1&emnenr=4>

Sør- Odal ministerialbok 1864- 1870, Ektevidde.
http://www.arkivverket.no/URN:kb_read?id=8871

Østfold Historielag, innflytta svensker til Østfold 1812- 1920
<http://digitalarkivet.no/cgi-win/webcens.exe?slag=visbase&filnamn=If01001812&spraak=n&metanr=2888>

Aviser

Et utvalg artikler og annonser hentet fra de følgende aviser.

Norske aviser hentet fra <http://www.nb.no/> i perioden 15.01.12- 15.05.13

Aftenposten, Kristiania, 1873

Demokraten, Fredrikstad, 1982

Indherreds Posten, Steinkjer, 1874

Morgenbladet, Kristiania, 1872

Stavanger Aftenblad, Stavanger, 1981

Verdens Gang, Kristiania, 1870- 71

Newzealandske aviser hentet fra <http://paperspast.natlib.govt.nz/cgi-bin/paperspast> i perioden 15.01.12- 15.05.13

Dannevirke Evening News, Dannevirke, 1922

Evening Post, Wellington, 1871

Taranaki Herald, Taranaki, 1871

The Press, Canterbury, 1872

The Star, Canterbury, 1872

Norden, Melbourne, 1931

Wanganui Herald, Manawatu- Wanganui, 1871

Wellington Independent, Wellington, 1870

9. Litteratur

Bøker

- Aminoff, Sten, *Svenskarna i Nya Zeeland: Den svenska utvandringen till Nya Zeeland fram till 1940*, Emigrantinstitutets Vanners Skriftserie, Vaxjo, 1988.
- Andersen Archibald L., Lloyd S. Etheredge, *Norsewood: the centennial story - a history of the district of Norsewood*, A. L. Andersen, Ngamoko, 1972.
- Archives New Zealand, *Research Guide 2, Personal Identity*, Wellington September 2012.
- Archives New Zealand, *Research Guide 4, Migration*, Wellington July 2012.
- Archives New Zealand, *Research Guide 6, Mental Health*, Wellington July 2012.
- Bender, Henning, Birgit Flemming Larsen, *Danish emigration to New Zealand*, Danes Worldwide Archives, Aalborg, 1990.
- Borrie, Wilfred D., *Immigration to New Zealand: 1854-1938*, Demography Program, Research School of Social Sciences, Australian National University, Canberra, 1991.
- Burr, Val, *Mosquitoes & Sawdust: a history of Scandinavians in early Palmerston North and surrounding districts (Scandia II)*, Scandinavian Club of Manawatu, Palmerston North, 1995.
- Comittee for the 90th jubilee celebrations, *A short history of the Mauriceville West school 1877- 1967*, Masterton 1967.
- Friends of Mauriceville, *Whispering roads- Wellington to Napier, a Scandinavian trail*, ed. Kay Flavell, Masterton 2011.
- Greipsland, Torbjørn, *Aloha fra glemte nordmenn på Hawaii: fra slaveliv til ferieparadis*, Emigrantforlaget, Askim, 2004.
- Hyam, Ronald, *Britain's imperial century, 1815-1914: a study of empire and expansion*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2002.
- Koivukangas, Olavi, *From the midnight sun to the long white cloud: Finns in New Zealand*, Institute og migration Turku, Turku, 1996.
- Larsen, Malcolm Richmond, *Happiness is sharing your heritage - lykka er å ha ei felles arv*, Malcolm Richmond Larsen, Wellington, 1976.
- Legislative Council and House of Representatives, *New Zealand Parliamentary Debates, 16. Juli - 29. August 1872*. Vol. 12, G. Didsbury, Government Printer, Wellington.
- Legislative Council and House of Representatives, *New Zealand Parliamenteray Debates, 13. August - 25 Oktober 1872*. Vol. 13, G. Didsbury, Government Printer, Wellington.

- Lyng, Jens, *The Scandinavians in Australia, New Zealand and the Western Pacific*, Melbourne University Press, Melbourne, 1939.
- Miller, John, *Early victorian New Zealand: a study of racial tension and social attitudes, 1839-1852*. Oxford University Press, Wellington, 1958.
- Mykland, Liv, *Håndbok for brukere av statsarkivene, Vol. 19*, Riksarkivet, Oslo, 2005.
- Mørkhagen, Sverre, *Farvel Norge: utvandringen til Amerika 1825-1975*, Gyldendal, Oslo, 2009.
- Oliver, William Hosking, Bridget R. Williams, *The Oxford history of New Zealand*. Clarendon Press, 1981.
- Olsen, Kr Anker, *Mitt skip er lastet av Winge & Co.gjennom 100 År*, Wittusen & Jensen A.S, Oslo, 1954.
- Petersen, George Conrad, *Forest Homes: The Story of the Scandinavian Settlements in the Forty Mile Bush, New Zealand*, Reed, Wellington, 1956.
- Scandinavian Club of Manawatu, *Early Manawatu Scandinavians (Skandia I)*, Scandinavian Club of Manawatu, Palmerston North, 1990.
- Semmingsen, Ingrid, *Veien mot vest: del 1, 1865-1915*, Aschehoug & Co, Oslo, 1950.
- Simpson, Tony, *The Immigrants: The Great Migration from Britain to New Zealand, 1830-1890*, Godwit, Auckland, 1997.
- Smith, Philippa Mein, *A Concise History of New Zealand*. Cambridge University Press, 2005.
- Tjernesberg, Torbjørn, *Under sydkorset*, Trysil-forlaget, Oslo, 1997.
- Østrem, Nils Olav, *Norsk utvandringshistorie*, Samlaget, Oslo, 2006.

Artikler

- Bloomfield, Jeremy H., *Dunedin Lunatic Asylum, 1863-1876*, 21-34, i *Unfortunate Folk: Essays on Mental Health Treatment 1863-1992*, ed. Brookes, Barbara and Jane Thomson, Dunedin 2001.
- Fill, Barbara, *Domestic service paid and unpaid*, New Zealand Historic Places, Wellington mars 1987.
- Jupp, James, *Seeking whiteness: the recruitment of nordic immigrants to Oceania*, i *Scandinavian and European migration to Australia and New Zealand*, ed. Koivukangas, Olavi and Charles Westin, proceedings of the conference held in Stockholm Sweden and Turku, Finland, Institute of Migration, Turku, Finland, 1999.
- Martin, John E., *Unemployment, government and the labour market*, New Zealand Journal of History 1995, issue nr. 2 vol. 29

Myhre, Jan Erik, Historiske perspektiv på flytting, i *Migrasjon og tilpasning: Ingrid Semmingsen, et minneseminar*. ed. Lovoll Odd S., Ingrid Semmingsen og Einar Niemi. Vol. nr 3, Oslo 1998.

Tilly, Charles, *Migration in modern European history, 175- 198: Time, Space and Man: Essays on Microdemography : Reports from the Symposium Time, Space and Man in Umeå, Sweden, June 1977*, ed. Sundin, Jan, og Erik Söderlund, Stockholm 1979.

Studentoppgaver

Aase, Lars, *Migrasjon, misjon Og mammon: en nærstudie av sørlandsk utvandring Til Sør-Afrika i perioden 1849-1920*, Masteroppgave i historie, Universitetet i Agder 2010.

Arnold, Rollo D., *The opening of the Great Bush - a social history of the bush settlements of Taranaki, Hawke's Bay and Wellington*, PhD, Victoria Univeristy of Wellington 1971.

Davidson, James Wightman, *The Scandinavians in New Zealand*, MA Thesis, Victoria University of Wellington 1936.

Emilsen, Christin, *Fattigvesenets støtte til emigrasjon til Amerika*, Bacheloroppgave i historie, Universitetet i Oslo 2010.

Grigg, Anthony R., *Attitudes in New Zealand to Scandinavian immigration, 1870- 1876*, BA Thesis, University of Otago 1973.

Leistad, Lars, *Fra Gloppen til Melbourne: norsk innvandring til Australia i et innvandringspolitisk perspektiv*, Hovedoppgave i historie, NTNU 1998.

Lund, Fredrik Larsen, *A Norwegian waltz: Norwegian immigration and settlement in Queensland, 1870-1914*, Masteroppgave i historie, Universitetet i Oslo 2012.

Pedersen, Kristian Botten, *Med akevitt til biffen - norsk immigrasjon til Argentina 1880- 1930*, Masteravhandling i historie, Universitet i Bergen 2010.

Sørensen, Ingvild, *Hvordan kan en utvikle elevs historiebevissthet ved hjelp av fortellingen om den norske utvandringen til New Zealand på 1870- tallet?*, Masteroppgave i historiedidaktikk, Universitetet i Agder 2009.

Nettressurser

New Zealand, Immigration Passenger Lists, 1855-1973, Family Search, Genealogical Society of Utah. <https://www.familysearch.org/search/collection/1609792>

New Zealand Government. "Immigration and Public Works Act." Wellington, 1870. http://www.austlii.edu.au/nz/legis/hist_act/iapwla187033a34v1870n80466.pdf

Papers Past, New Zealand online newspapers
<http://paperspast.natlib.govt.nz/cgi-bin/paperspast>

Statistics New Zealand, 2006 Census

<http://www.stats.govt.nz/Census/2006CensusHomePage.aspx>

The encyclopedia of New Zealand

<http://www.teara.govt.nz>

Nasjonalbiblioteket, digitalt innhold, aviser.

<http://www.nb.no/>

Socialdepartementets avdeling for lovforberedelse og statistikk, *Norges Offisielle Statistikk. VII. 25, Utvandringsstatistikk*, Departementet for sosiale saker, H. Aschehoug & Co, Oslo 1921. http://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vii_025.pdf

Statistisk Sentralbyrå, Inn- Og utvandring, oversjøisk utvandring og utvandring til USA. 1821-1948. <http://www.ssb.no/a/histstat/aarbok/ht-020220-051.html>

Vedlegg

Vedlegg 1. Skip som fraktet norske emigranter til New Zealand 1870- 76. ²⁷⁸								
Skip fra Kristiania	Dato	Via	Skip fra via- havn	Ankomst	Ankomst-dato	Rap. Nr. ²⁷⁹	EP ²⁸⁰	Larsen ²⁸¹
North Star	6. okt. 1870	Gravesend	Celaeno	Wellington	5. feb. 1871	?	51	49
Oder	30. nov. 1871	Gravesend	England	Wellington	9. mar. 1871	?	32	42
St. Olaf	11. mai 1872	Hamburg	Friedeburg	Lyttleton	30. aug. 1872	14	48	57
Høvding	30. mai 1872			Napier	15. sep. 1872	16	340	354
St.Olaf	20. jul. 1872	Hamburg	Palmerston	Otago	9. des. 1872	23	53	50
		London	Pleiades	Lyttleton	28. des 1872	28	?	8
Albion	24. okt. 1872	London	Forfarshire	Wellington	7. mars 1873	35	21	22
Høvding	6. aug. 1873			Napier	1. des 1873	67	240	377
		London	Star of India	Lyttleton	31. des. 1873	74	?	4
Albion	9. okt. 1873	London	Queen of the North	Napier	2. feb. 1874	79	2	6
Albion	23. okt. 1873	London	Ocean Mail	Wellington	2. feb. 1874	82	1	1
Hero	12. nov. 1873	London	Inverene	Napier	8. mar. 1874	85	5	5
Albion	6. des. 1873	Plymouth	Scimitar	Otago	5. mar. 1874	91	2	2
		London	Sussex	Otago	17.jul. 1874	129	?	1
Albion	23. apr. 1874	London	Miltiades	Auckland	23. jul. 1874	121	30	78
		London	Chile	Nelson	26. okt 1874	154	?	4
		London	Assaye	Auckland	26. des. 1874	159	?	1
		London	Clarence	Napier	5. jan. 1875	167	?	14
Kong Sigurd	14. nov. 1874	Hamburg	Fritz Reuter	Napier	18. mar. 1875	186	2	7 ²⁸²
		London	Dunedin	Auckland	18. mai. 1875	202	?	1
		London	Star of China	Lyttleton	1. aug. 1875	210	?	2
Kong Sigurd	1. mai. 1875	Hamburg	Friedeburg	Napier	24. aug. 1875	Misc 53	23	23
Kong Sigurd	19. jun. 1875	Hamburg	Herscel	Wellington	23. okt. 1875	228	9	8
St. Olaf	2. okt. 1875	Hamburg	Shakespear	Wellington	23. jan. 1876	247	13	17
Kong Sverre	6. nov. 1875	Hamburg	Terpischore	Wellington	18. mar. 1876	256	6	5
Kong Sverre	5. des. 1875	Hamburg	Gutenberg	Wellington	23. mar. 1876	258	17	18
Ganger Rolf	1. apr. 1876	Hamburg	Fritz Reuter	Wellington	7. aug. 1876	Misc 51	14	16
TOTALT							909	1165+ ²⁸³

²⁷⁸ Oversikten er basert på Malcolm Larsens oversikt over ankomne norske immigranter i Wairarapa Archive. WA 90-046/41-3. I tillegg har jeg benyttet emigrantprotokollene over Kristiania for å finne skip fra Norge og antall norske passasjerer.

²⁷⁹ Dette henviser til arkivreferansen i nasjonalarkivet i Wellington hvor passasjerlistene er lagret. NZNA, Wgtn. IM 15/nr.

²⁸⁰ Antall nordmenn som ble registrert i emigrantprotokollene.

²⁸¹ Antall nordmenn registrert av Larsen.

²⁸² Larsen oppga 284 skandinaver.

²⁸³ Årsaken til Larsens høye overslage er feil nasjonalitet på enkelte passasjerer i passasjerlistene og enkle regnefeil hvor Høvding i 1873 eksempelvis står med over hundre passasjerer mer enn både passasjerlisten og emigrantprotokollen har oppgitt.

Vedlegg 2.

Vedlegg B. Provinskart over New Zealand slik provinsene var inndelt frem til 1876